

Analiza sytuacji społeczno- ekonomicznej województwa podlaskiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego

Białystok, październik 2016 r.

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ W SKŁADZIE:

Edyta Dąbrowska
Małgorzata Godlewska
Grzegorz Koronkiewicz
Maciej Muczyński

Pod kierunkiem Marka Proniewskiego

Departament Rozwoju Regionalnego
Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego
ul. Poleska 89
15-874 Białystok

www.wrotapodlasia.pl
<https://rot.wrotapodlasia.pl>

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	4
1. DEMOGRAFIA	5
2. RYNEK PRACY.....	15
3. INTEGRACJA SPOŁECZNA.....	40
4. EDUKACJA I KSZTAŁCENIE.....	53
5. ZIDENTYFIKOWANE WYZWANIA I OBSZARY PROBLEMOWE.....	67
SPIS TABEL	68
SPIS WYKRESÓW.....	69
SPIS MAP	70

WSTĘP

Niniejsze opracowanie zawiera analizę sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podlaskiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Zakres tematyczny analizy został określony przez DG ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego (DG for Employment, Social Affairs and Inclusion) i dotyczy czterech głównych obszarów, tj. demografia, rynek pracy, integracja społeczna, edukacja i kształcenie. Struktura opracowania odpowiada wyżej wymienionym działom, w ramach każdego z nich przeanalizowano dostępne dane w odniesieniu do określonych wskaźników. Ze względu na brak informacji nie wszystkie wskaźniki sugerowane przez KE zostały uwzględnione w niniejszym dokumencie. W celu przedstawienia istniejących trendów do analizy przyjęto (tam, gdzie było to możliwe) okres lat 2007-2015. W miarę dostępności danych, określono również miejsce województwa w skali całego kraju, jak i zaprezentowano informacje na poziomie powiatów/gmin. Zgodnie z założeniami określającymi strukturę raportu każdy rozdział tematyczny zawiera również wnioski i rekomendacje. Ostatni rozdział zawiera zidentyfikowane, w trakcie przeprowadzonej analizy, wyzwania oraz obszary problemowe względem każdego zakresu tematycznego.

1. DEMOGRAFIA

Województwo podlaskie, to jeden z najbardziej peryferyjnych obszarów Polski, położony przy wschodniej granicy Schengen. Przy powierzchni 20 187,02 km² i liczbie ludności nieco poniżej 1,2 mln województwo podlaskie jest zdecydowanie najmniej gęsto zaludnionym województwem Polski (59 osób na km²). Zachodzące w regionie procesy demograficzne są generalnie niekorzystne. Liczba mieszkańców regionu spada sukcesywnie od wielu lat (za wyjątkiem roku 2010). W latach 2010-2014 liczba ludności spadła z 1 203,4 tys. do 1 188,8 tys. mieszkańców (Tabela 1.1). Według długookresowej prognozy liczby ludności przygotowanej przez Główny Urząd Statystyczny (GUS) można spodziewać się, iż obserwowany spadek ludności będzie się utrzymywał na przestrzeni kolejnych lat. Zgodnie ze wspomnianą prognozą liczba ludności regionu **spadnie o ponad 17% do roku 2050**. Nie jest to jednak najwyższy spadek prognozowany dla województw Polski. Zgodnie z szacunkami GUS większego spadku liczby ludności można spodziewać się w województwach: opolskim, świętokrzyskim, lubelskim, łódzkim oraz śląskim. Ludność województwa podlaskiego stanowi około 3,1% ludności kraju. Pod względem liczby ludności województwo podlaskie plasuje się na 14 miejscu spośród wszystkich województw, mniejszą liczbę ludności posiadają tylko znacznie mniejsze województwa: lubuskie oraz opolskie.

Podobnie jak w przypadku całego kraju, liczba kobiet w województwie jest wyższa od liczby mężczyzn. Dysproporcja w liczbie kobiet i mężczyzn w regionie jest niższa niż średnia dla kraju. **Współczynnik feminizacji** (definiowany, jako liczba kobiet przypadająca na stu mężczyzn) w roku 2015 w województwie podlaskim wyniósł 105,1, natomiast średnia wartość dla Polski w tym samym roku wyniosła 106,7. Stosunek liczby mężczyzn do liczby kobiet w regionie wydaje się utrzymywać na stałym średnim poziomie, a coroczne wahania wydają się mieć charakter incydentalny.

Tabela 1.1. Ludność województwa podlaskiego na tle kraju w latach 2007-2015

Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba ludności ogółem	os.	1 192 660	1 191 470	1 189 731	1 203 448	1 200 982	1 198 690	1 194 965	1 191 918	1 188 800
Dynamika	%	-0,3	-0,1	-0,2	1,2	-0,2	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3
% wartości dla Polski	%	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1
Pozycja wśród województw	poz.	14	14	14	14	14	14	14	14	14
Liczba ludności (mężczyźni)	os.	581241	580313	579247	587367	586078	584841	582646	581164	579499
Liczba ludności (kobiety)	os.	611419	611157	610484	616081	614904	613849	612319	610754	609301
Współczynnik feminizacji	k/100m	105,2	105,3	105,4	104,9	104,9	105,0	105,1	105,1	105,1
Współczynnik feminizacji (Polska)	k/100m	107,0	107,1	107,1	106,6	106,6	106,6	106,6	106,7	106,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Spółeczeństwo województwa podlaskiego można określić, jako starzejące się. Widać to zarówno na podstawie statystyk dotyczących liczby dzieci i osób w wieku produkcyjnym, jak i osób w wieku starszym. W roku 2015 liczba dzieci w wieku do lat 3 wyniosła w województwie podlaskim 43 037, co stanowiło 3,6% liczby mieszkańców regionu (Tabela 1.2). Począwszy od roku 2011 dość istotnie

zmniejszyła się liczba dzieci do lat 3 zarówno w liczbie bezwzględnej, jak i w odniesieniu do ogółu ludności regionu.

W roku 2010 dzieci do lat trzech stanowiły 4,1% wszystkich mieszkańców województwa, odsetek ten spadł do 3,6% w roku 2015 i jest mniejszy od średniej wartości dla Polski, która w roku 2015 wynosiła 3,9%. W roku 2015 województwo podlaskie zajmowało 12 miejsce wśród wszystkich polskich województw pod względem stosunku liczby dzieci do lat 3 do ogółu ludności. Należy przy tym zauważyć, że w latach 2012-2014 województwo podlaskie klasyfikowane było pod względem wartości tego wskaźnika na 14 miejscu tak, więc w roku 2015 nastąpiła znacząca relatywna poprawa sytuacji w regionie względem reszty kraju.

Tabela 1.2. Dzieci w wieku 0-3 lata w województwie podlaskim na tle kraju w latach 2007-2015

Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Dzieci w wieku 0-3 (D)	os.	43468	44781	46031	49307	48627	47117	44835	43659	43037
Dynamika	%	0,9	3,0	2,8	7,1	-1,4	-3,1	-4,9	-2,2	-1,4
Udział D w ogóle ludności	%	3,6	3,8	3,9	4,1	4,0	3,9	3,8	3,7	3,6
Dzieci w wieku 0-3 (D) (Polska)	os.	1 474 942	1 534 735	1 590 579	1 682 462	1 668 293	1 624 054	1 560 217	1 521 541	1 495 085
Udział D w ogóle ludności (Polska)	%	3,9	4,0	4,2	4,4	4,3	4,2	4,1	4,0	3,9
Pozycja wśród województw (udział D w ogóle ludności)		11	12	13	12	13	14	14	14	12

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Sytuację województwa podlaskiego pod względem liczby osób w wieku produkcyjnym można określić, jako umiarkowaną (Tabela 1.3). Mimo, iż w latach 2010-2015 liczba osób w wieku produkcyjnym spadała zarówno w ujęciu względnym, jak i bezwzględnym (co wskazuje na starzenie się społeczeństwa), to jednak sytuacja regionu względem reszty kraju w tym samym okresie znacząco się poprawiła. W roku 2010 liczba osób w województwie podlaskim w wieku produkcyjnym wynosiła 764 843, co stanowiło 63,6% ogółu ludności w regionie, w roku 2015 liczba ta spadła do 750 360 osób (63,1% ogółu mieszkańców województwa).

Na przestrzeni lat 2010-2015 odsetek osób w wieku produkcyjnym w Polsce spadał znacznie szybciej niż w regionie, dzięki czemu, już w roku 2013 stosunek osób w wieku produkcyjnym do ogółu ludności w województwie podlaskim przewyższył średnią wartość dla kraju. Sytuacja poprawiła się również w porównaniu do innych województw. W roku 2009 województwo podlaskie klasyfikowało się na przedostatniej pozycji pod względem odsetka osób w wieku produkcyjnym, natomiast w roku 2015 województwo podlaskie zajmowało już 5 pozycję w kraju.

Tabela 1.3. Ludność w wieku produkcyjnym na tle ogółu ludności w województwie podlaskim i w Polsce w latach 2007-2015

Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ludność w wieku produkcyjnym (LP)	os.	747 751	751 379	754 096	764 843	764 749	763 271	759 614	755 557	750 360
Dynamika	%	0,4	0,5	0,4	1,4	-0,01	-0,2	-0,5	-0,5	-0,7

Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Udział LP w ogóle ludności	%	62,7	63,1	63,4	63,6	63,7	63,7	63,6	63,4	63,1
Udział LP w ogóle ludności (pozycja wśród województw)	poz.	15	15	15	14	11	11	10	7	5
Ludność w wieku produkcyjnym (LP) (Polska)	os.	24 545 254	24 590 475	24 624 443	24 831 001	24 738 527	24 605 558	24 422 146	24 230 162	24 002 168
Udział LP w ogóle ludności (Polska)	%	64,4	64,5	64,5	64,5	64,2	63,9	63,4	63,0	62,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Proces starzenia się społeczeństwa województwa podlaskiego najwyraźniej widać na podstawie ilości osób w wieku powyżej 50 roku życia (Tabela 1.4). Liczba osób w tym wieku wzrasta nieprzerwanie i systematycznie w całym analizowanym okresie tj. od roku 2007 (zarówno w jęciu względnym, jak i bezwzględnym). W roku 2007 liczba osób powyżej 50 roku życia wynosiła 384 278, co stanowiło 32,2% ogółu osób zamieszkujących województwo podlaskie, w roku 2015 liczba ta wyniosła 435 924 (36,7% ogółu mieszkańców). W roku 2015 odsetek ten był nieco wyższy, niż analogiczna średnia wartość dla kraju (36,6%). Był to również pierwszy rok w analizowanym okresie, w którym odsetek osób w wieku 50+ w regionie przewyższał średnią wartość dla Polski. Pod względem udziału osób w wieku 50+ województwo zajmuje 8 miejsce wśród województw Polski.

Tabela 1.4. Ludność w wieku powyżej 50 roku życia na tle ogółu ludności w województwie podlaskim i w Polsce w latach 2007-2015

Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ludność w wieku 50+ (50+)	os.	384 278	392 596	399 772	410 051	416 250	421 939	427 006	432 055	435 924
Dynamika	%	2,2	2,2	1,8	2,6	1,5	1,4	1,2	1,2	0,9
Udział 50+ w ogóle ludności	%	32,2	33,0	33,6	34,1	34,7	35,2	35,7	36,3	36,7
Udział 50+ w ogóle ludności (pozycja wśród województw)	poz.	9	9	10	11	10	9	9	8	8
Wartość dla Polski	os.	12 596 775	12 857 259	13 084 705	13 390 289	13 562 022	13 701 883	13 828 877	13 954 101	14 048 306
Udział 50+ w ogóle ludności (Polska)	%	33,1	33,7	34,3	34,8	35,2	35,6	35,9	36,3	36,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Pod względem wskaźnika obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku poprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym) sytuacja województwa podlaskiego wydaje się być umiarkowana (Tabela 1.5). Wartości wskaźnika utrzymują się na poziomie bardzo bliskim średniej krajowej. W odniesieniu do reszty województw Polski, sytuacja województwa podlaskiego w ostatnich latach uległa nieznacznej poprawie. Obecnie województwo zajmuje 9 miejsce pod względem wartości wskaźnika obciążenia demograficznego. W latach 2007-2008 było trzecim województwem z najwyższą wartością tego wskaźnika.

Tabela 1.5. Wskaźnik obciążenia demograficznego w województwie podlaskim na tle Polski w latach 2007-2015

Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wskaźnik obciążenia demograficznego	%	27,1	27,3	27,4	27,4	27,8	28,4	29,1	29,9	30,8
Dynamika	%	0,4	0,7	0,4	0,0	1,5	2,2	2,5	2,8	3,0
Wskaźnik obciążenia demograficznego (Polska)	%	24,8	25,2	25,6	26,0	26,9	27,9	29,0	30,2	31,4
Pozycja wśród województw	poz.	3	3	5	5	6	6	8	8	9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Powiatem, który pod względem obciążenia demograficznego zdecydowanie wyróżnia się na tle zarówno regionu jak i kraju, jest powiat hajnowski. W przypadku tego powiatu, wartość wskaźnika znacząco przewyższa średnią wartość dla województwa i Polski (Tabela 1.6). W 2015 wskaźnik obciążenia demograficznego w powiecie hajnowskim osiągnął wartość 44,4, w województwie podlaskim 30,8; natomiast w Polsce 31,4. Powiat hajnowski posiada jedną z najniekorzystniejszych sytuacji pod względem demograficznym ze wszystkich powiatów w Polsce. Notuje on bardzo poważne spadki liczby ludności, zwłaszcza w wieku produkcyjnym. Zła sytuacja demograficzna charakteryzuje również powiaty bielski (39,8) i siemiatycki (36,3). Do powiatów o najkorzystniejszej sytuacji demograficznej w województwie podlaskim można zaliczyć powiat miasta Suwałki (wskaźnik obciążenia demograficznego na poziomie 24,7), miasta Łomża (27,1) oraz powiat kolneński (27,1) i grajewski (27,6).

Tabela 1.6. Wskaźnik obciążenia demograficznego w powiatach województwa podlaskiego w latach 2007-2015

Powiat	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Województwo podlaskie	27,1	27,3	27,4	27,4	27,8	28,4	29,1	29,9	30,8
białostocki	27,1	27,1	26,9	26,8	27,0	27,3	27,8	28,4	29,2
sokólski	32,2	32,2	32,2	31,2	31,5	31,9	32,6	33,1	33,7
m.Białystok	23,2	23,8	24,4	24,9	25,8	26,8	27,9	29,0	30,3
bielski	38,7	38,7	38,8	38,0	38,2	38,4	38,9	39,2	39,8
hajnowski	41,4	41,6	41,9	40,6	41,0	42,0	42,6	43,6	44,4
kolneński	26,8	26,6	26,4	26,0	26,1	26,1	26,1	26,7	27,1
łomżyński	29,5	29,1	28,6	27,7	27,4	27,1	27,4	27,4	27,8
siemiatycki	35,9	35,8	35,7	34,9	35,1	35,3	35,5	35,8	36,3
wysokomazowiecki	31,2	31,1	31,0	30,8	30,9	31,0	31,4	31,8	32,5
zambrowski	25,9	26,1	26,3	26,1	26,5	27,0	27,6	28,2	28,8
m.Łomża	18,2	18,8	19,4	20,0	21,0	22,2	23,8	25,4	27,1
augustowski	28,1	28,2	28,2	28,0	28,5	29,0	29,5	30,3	31,0
grajewski	23,9	24,0	24,2	24,3	24,8	25,3	26,1	26,8	27,6
moniecki	30,9	30,9	30,6	30,2	30,1	30,4	30,5	30,7	31,4
sejneński	30,4	30,6	30,6	30,0	30,2	30,7	31,7	32,1	32,9
suwalski	28,8	28,6	27,7	26,8	27,0	27,3	27,6	28,1	28,5
m.Suwałki	17,9	18,3	18,9	19,5	20,3	21,3	22,3	23,5	24,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Podstawowym problemem związanym z sytuacją demograficzną województwa jest utrzymujące się wysokie, ujemne saldo migracji (krajowych). Zjawisko jest o tyle istotne, że dotyczy przede wszystkim ludzi młodych i wykształconych. Podstawowym kierunkiem wewnątrz krajowych migracji ludności z województwa podlaskiego jest Warszawa. Bliskość geograficzna oraz dużo lepsze perspektywy zarobkowe w stolicy kraju sprawiają, że duża liczba młodych osób decyduje się wyjechać z województwa na studia lub bezpośrednio po nich. W roku 2015, z powodu migracji krajowych, liczba mieszkańców województwa spadła o 1907 osób (Tabela 1.7). Pod względem salda migracji wewnętrznych w przeliczeniu na 1000 osób województwo podlaskie zajmuje 13 miejsce wśród województw Polski (wskaźnik ten wyniósł w roku 2015 -1,6). Gorszą sytuację w tym obszarze można było zaobserwować tylko w trzech innych województwach Polski wschodniej: lubelskim, warmińsko-mazurskim i świętokrzyskim.

Tabela 1.7. Migracje wewnętrzne w województwie podlaskimi w latach 2007-2015

Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Saldo migracji wewnętrznych	os.	-2 182	-1 440	-1 652	-1 616	-1 898	-1 745	-2 053	-1 912	-1 907
Saldo migracji wewnętrznych na 1000 mieszkańców	os./1000os.	-1,8	-1,2	-1,4	-1,3	-1,6	-1,5	-1,7	-1,6	-1,6
Pozycja wśród województw	poz.	13	13	13	13	13	13	13	13	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Pod względem migracji zagranicznych, sytuacja województwa podlaskiego kształtuje się nieco lepiej. Saldo migracji zagranicznych w przeliczeniu na 1000 osób w województwie podlaskim jest znacząco niższe, niż średnia wartość dla Polski. Rok 2010 był jedynym rokiem w analizowanym okresie, w którym do województwa przesiedliło się więcej osób z zagranicy, niż województwo opuściło (dodatknie saldo migracji zagranicznych). W roku 2014 województwo podlaskie znajdowało się na 6 miejscu wśród województw Polski pod względem salda migracji zagranicznych w przeliczeniu na 1000 osób (Tabela 1.8).

Tabela 1.8. Migracje zagraniczne w województwie podlaskimi i w Polsce w latach 2007-2015

Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Saldo migracji zagranicznych	os.	-346	-258	-69	100	-76	-63	-458	-337	b.d.
Saldo migracji zagranicznych na 1000 mieszkańców	os./1000os.	-0,6	-0,4	-0,1	0,2	-0,1	-0,1	-0,8	-0,6	b.d.
Saldo migracji zagranicznych na 1000 mieszkańców(Polska)	os./1000os.	-1,1	-0,8	-0,1	-0,1	-0,2	-0,4	-1,1	-0,8	b.d.
Pozycja wśród województw	poz.	7	6	12	4	8	6	7	6	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Województwo podlaskie charakteryzuje się corocznie wysokim saldem migracji (wewnętrznej i zagranicznej). Pozytywnym z jednej strony jest fakt mniejszego znaczenia migracji zagranicznych (zasoby ludzkie, chociaż opuszczają region, to w zdecydowanej większości pozostają w kraju, zasilając krajowe zasoby ludzkie). Z drugiej strony, każdy jednostkowy wyjazd z regionu sumuje się do wyników, które można porównać do corocznego znikania z mapy województwa miejscowości liczącej około 2 tys. mieszkańców. Wyniki innych analiz prowadzonych w regionie i kraju, wskazują na towarzyszenie zjawisku migracji, zjawiska niskiego przyrostu naturalnego¹. Obserwowane wahania przyrostu naturalnego w skali roku często łagodzą skutki występującej migracji. Współwystępowanie obu negatywnych zjawisk prowadzi jednak do poważnych problemów demograficznych, w tym postępującego wyludnienia się niektórych obszarów regionu oraz ich coraz silniejszej peryferyzacji. Z drugiej strony, w długim okresie czasu, migracje i ujemny przyrost naturalny prowadzą do pogarszania się pozostałych z analizowanych wskaźników:

- spadek liczby ludności (spadek w 2015 r. o 3860 osób w porównaniu do 2007 roku);
- spadek liczby dzieci w wieku 0-3 lata (spadek w 2015 r. o 4300 osób, w porównaniu do 2007 roku);
- wzrostu liczby ludności w wieku powyżej 50 roku życia w ludności województwa ogółem (wzrost do 36,7 w 2015 r. z 32,2 w 2007 roku);
- zwiększanie się wartości wskaźnika obciążenia demograficznego (wzrost do 30,8 w 2015 r. z 27,1 w 2007 roku).

W kontekście innych badań i analiz prowadzonych w regionie, wątek demograficzny ulega znaczącemu uwypukleniu po wzięciu pod uwagę jego przyczyn. Podłożem problemów demograficznych są czynniki klasyfikowane w kategorii potencjału endogenicznego regionu:

- słabe zaludnienie regionu w kontekście jego powierzchni wpływające na niską gęstość zaludnienia, które to czynniki są wypadkową warunków naturalnych;
- ważne i widoczne, bardzo silne powiązanie rozwoju gospodarczego regionu z kwestiami ekologii i ochrony środowiska, wynikające z walorów przyrodniczych stanowiących w dużej części zasoby chronione różnymi formami ochrony przyrody);²
- rolniczy charakter regionu, wyrażający się w dominacji przemysłu przetwórstwa rolno-spożywczego, posiadający związek z obserwowaną w regionie słabą dywersyfikacją przemysłu i silnym uzależnieniem od dominującej branży, determinujący również utrzymywanie się wysokiego znaczenia rolnictwa w strukturze produkcji i zatrudnienia regionalnej gospodarki³.

¹ Przyrost naturalny na 1000 ludności wykazywał stałą tendencję spadkową do 2013 roku (z -0,9 w 2004 r. do -1,7 w roku 2013). W 2014 roku zanotowano poprawę wartości wskaźnika (-0,7).

² Niemal 30% powierzchni województwa stanowią obszary specjalnej ochrony ptaków NATURA 2000 (większy odsetek posiada tylko województwo zachodniopomorskie), a 27% powierzchni województwa (najwięcej w Polsce), to obszary specjalnej ochrony siedlisk NATURA 2000. Ponadto region posiada największy odsetek powierzchni objętej parkami narodowymi (4,6% powierzchni województwa) oraz drugi w kraju odsetek powierzchni objętej rezerwatami przyrody (1,2%), źródło: GUS BDL, 2014.

³ Raport Roczny z Realizacji Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do Roku 2020 za 2015 r., Załącznik 1 do Uchwały Nr 139/1717/2016 Zarządu Województwa Podlaskiego z dnia 30.05.2016 r., s. 126-129.

Na obserwowane zjawiska demograficzne wpływ mogą posiadać również czynniki o charakterze społeczno-kulturowym, takie jak odwołanie decyzji o posiadaniu potomstwa w związku z przyjmowaniem priorytetu rozwoju zawodowego, stylem życia, preferowanym modelem rodziny itp.

Identyfikowane przyczyny problemów sprawiają, że odwrócenie niekorzystnych tendencji demograficznych w regionie stanowi bardzo duże wyzwanie i wymaga szerokiego oddziaływania na poprawę wielu aspektów społeczno-gospodarczych, jak również stymulowania postaw prorodzinnych. Należy się spodziewać, że do zmniejszenia migracji oraz poprawy wskaźników w zakresie przyrostu naturalnego, przyczynić się powinna poprawa, jakości i warunków życia w regionie będąca pochodną stanu jego gospodarki. Ponieważ bezpośrednio oddziaływanie na zjawiska demograficzne (decyzje migracyjne i decyzje prokreacyjne) przy pomocy instrumentów polityki regionalnej jest w zasadzie niemożliwe, toteż inicjatywy w tym względzie powinny się skupiać na długofalowych działaniach, których zadaniem byłoby podniesienie jakości życia w regionie, poprzez wzmocnienie i zwiększenie konkurencyjności podlaskiej gospodarki.

W zakresie zapewnienia dostępności miejsc opieki dla dzieci do lat 3, województwo podlaskie nie odbiega znacząco od średniej krajowej. Liczba dostępnych miejsc opieki dynamicznie rosła w latach 2012-2015, również za sprawą rozwoju nowych form sprawowania opieki nad dziećmi do lat trzech (kluby dziecięce). Liczba dzieci w wieku od 0 do 3 lat przypadająca na jedno miejsce w placówce opieki (żłobku, oddziale lub klubie dziecięcym) wynosiła w roku 2015 18,0; podczas gdy średnia dla kraju kształtowała się na poziomie 18,5 (Tabela 1.9). Pod względem liczby dzieci w wieku do lat 3 przypadających na jedno miejsce w placówce opieki, województwo podlaskie zajmuje 11 miejsce wśród wszystkich województw Polski.

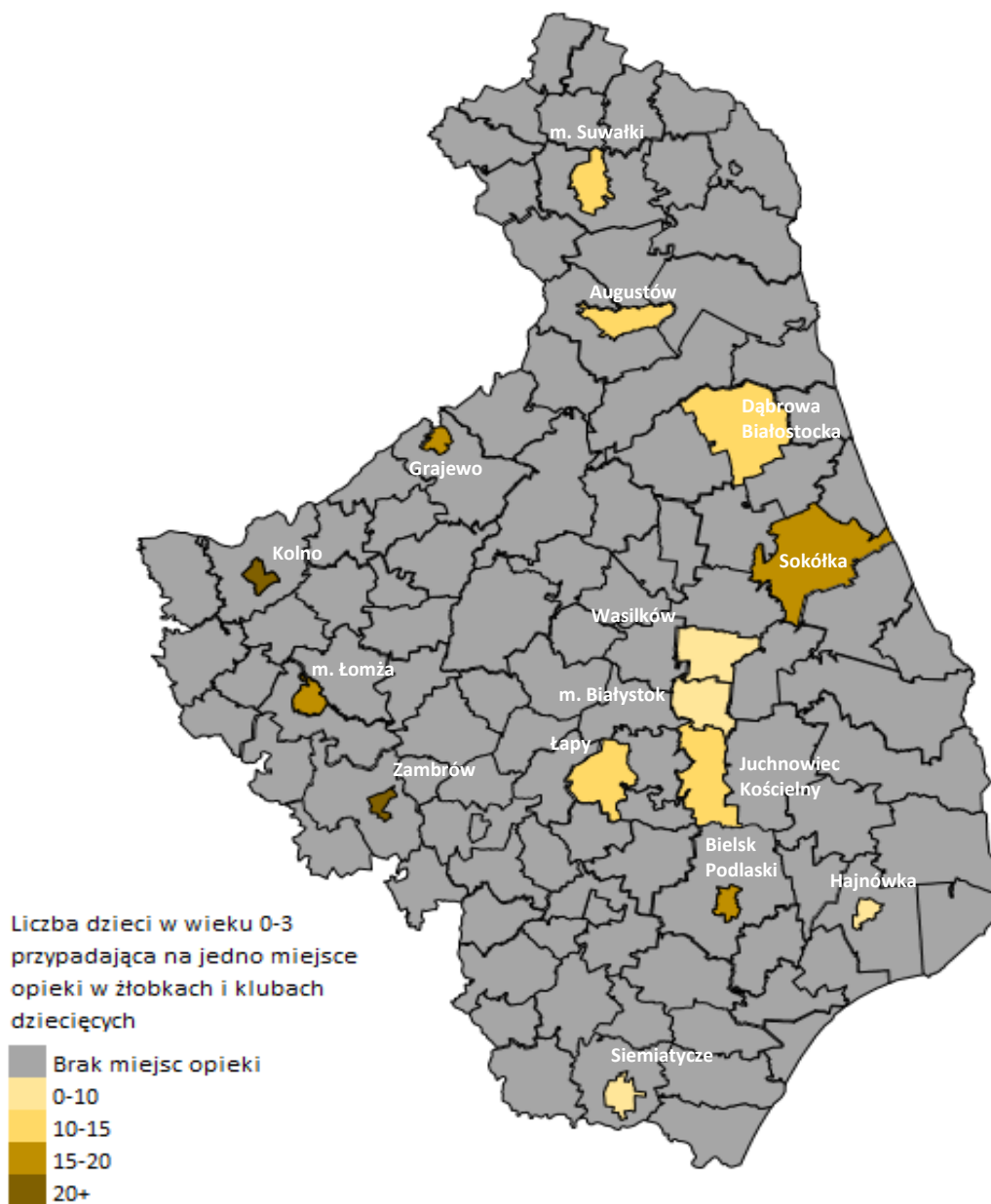
Tabela 1.9. Miejsca opieki dla dzieci do lat 3 w województwie podlaskim na tle Polski w latach 2012-2015

Wyszczególnienie	Miara	2012	2013	2014	2015
Miejsca w żłobkach i klubach dziecięcych	m.	1 397	1 581	2 064	2 391
Liczba dzieci w wieku 0-3 przypadających na jedno miejsce	os./m.	33,7	28,4	21,2	18,0
Liczba dzieci w wieku 0-3 przypadających na jedno miejsce (Polski)	os./m.	34,6	26,7	21,1	18,5
Miejsce wśród województw Polski	poz.	10	10	11	11

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Za niekorzystną można natomiast uznać gęstość rozlokowania placówek opieki nad dziećmi do lat 3 (Mapa 1.1). Wśród 118 gmin województwa podlaskiego miejsca w takich placówkach, w roku 2015, dostępne były tylko w 15 gminach, do których należały: miasta na prawach powiatu: Białystok, Suwałki, Łomża, gminy miejskie: Hajnówka, Augustów, Siemiatycze, Grajewo, Bielsk Podlaski, Zambrów, Kolno oraz nieliczne gminy miejsko-wiejskie: Wasilków, Sokółka, Łapy, Dąbrowa Białostocka i jedna gmina wiejska: Juchnowiec Kościelny. Rok wcześniej (2014), miejsca opieki nad dziećmi do lat trzech dostępne były również w gminie wiejskiej Dubicze Cerkiewne. Podsumowując, miejsca opieki żłobkowej występują w niewielkiej liczbie gmin, które stanowią 12,7% ogółu jednostek tego szczebla podziału terytorialnego kraju.

Mapa 1.1. Dostępność miejsc opieki w żłobkach i klubach dziecięcych na terenie województwa podlaskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Dane statystyczne sugerują, że nawet w jednostkach, które zapewniają dostęp do miejsc opieki dla dzieci do lat 3, popyt na nie, nie może zostać uznany za zaspokojony. Liczba dzieci przypadająca na jedno miejsce opieki w przypadku dwóch gmin przekracza 20, w przypadku czterech kształtuje się w granicach 15-20, w przypadku pięciu gmin w granicach 10-15 i jedynie w przypadku 4 gmin nie przekracza liczby 10 dzieci na jedno miejsce. Średnia dla województwa kształtuje się na poziomie 18 osób przypadających na jedno miejsce opieki. Pozytywnym jest w tym zakresie fakt stałego wzrostu dostępności do miejsc opieki nad dzieckiem do lat 3. Należy również podkreślić, iż średnia dla województwa jest zbliżona do średniej krajowej, co nie wpływa jednak na pozycję regionu (11) wśród pozostałych województw kraju. Porównanie sytuacji regionu do sytuacji w kraju wskazuje na problemy występujące we wszystkich regionach (11 lokata województwa podlaskiego przy niewielkim

odchyleniu od średniej w regionie świadczy o niewielkich różnicach występujących pomiędzy regionami). Obserwacja danych statystycznych pozwala na ocenę stanu rzeczywistego w zakresie dostępności miejsc przedszkolnych, nie pozwala jednak na ocenę rzeczywistego popytu na opiekę żłobkową w regionie.

Znacznie lepiej w odniesieniu do średniej krajowej i sytuacji w innych województwach kształtowała się sytuacja w dostępie do przedszkoli. Liczba dostępnych miejsc w przedszkolach w województwie podlaskim wzrasta z roku na rok (wzrost z 17 888 w roku 2007 do 27 043 w roku 2015). W 2015 roku liczba dzieci w wieku od 3 do 5 lat przypadających na 1 miejsce w placówce wychowania przedszkolnego wyniosła w województwie podlaskim 1,3; natomiast wartość średnia dla Polski ukształtowała się na poziomie 1,1 (Tabela 1.10). Województwo podlaskie w 2015 roku było 4 województwem pod względem liczby dzieci przypadających na jedno miejsce w placówkach przedszkolnych.

Tabela 1.10. Miejsca opieki dla dzieci w wieku przedszkolnym w województwie podlaskim i w Polsce w latach 2007-2015

Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Miejsca w placówkach wychowania przedszkolnego	m.	17 888	18 998	20 828	22 358	23 798	25 443	26 402	26 929	27 043
W tym w przedszkolach specjalnych	m.	7	5	5	3	31	30	49	76	84
Liczba dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na jedno miejsce w placówkach wychowania przedszkolnego	os./m.	1,8	1,7	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3
Liczba dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na jedno miejsce w placówkach wychowania przedszkolnego (Polska)	os./m.	1,5	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	1,2	1,2	1,1
Miejsce wśród województw Polski	poz.	7	7	7	6	7	7	5	4	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Pod względem rozlokowania przestrzennego placówek wychowania przedszkolnego sytuacja w województwie kształtuje się lepiej, niż w przypadku żłobków i klubów dziecięcych. Biorąc pod uwagę wszystkie dostępne formy organizacyjne wychowania przedszkolnego⁴ należy stwierdzić, iż w roku 2015 były one dostępne na terenie wszystkich gmin województwa podlaskiego. Upowszechnienie edukacji przedszkolnej w Polsce obrazują dane GUS. W związku z nowelizacją *ustawy o systemie*

⁴ Przedszkola, przedszkola specjalne, oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych, zespoły wychowania przedszkolnego oraz punkty przedszkolne.

oświaty z 2013 r. w roku szkolnym 2014/2015 wszystkie 5 latki zostały objęte obowiązkowym wychowaniem przedszkolnym, który został zniesiony od roku szkolnego 2016/2017 i zamieniony na prawo do korzystania z edukacji przedszkolnej. Samorządy mają obowiązek zapewnić miejsce w przedszkolu dla wszystkich czterolatków oraz pięciolatków, których rodzice zechcą wysłać do przedszkola. Prawo do korzystania z edukacji przedszkolnej przysługuje również trzylatkom, ale samorządy mają obowiązek zapewnić im miejsce w przedszkolu dopiero od 1 września 2017 r., zatem do tego czasu będą przyjmowane do przedszkoli w ramach wolnych miejsc.⁵ Dostępność miejsc opieki przedszkolnej dla 3-4 latków zostanie poddane dalszej pogłębionej analizie. Na bardzo niskim poziomie kształtuje się dostępność do przedszkoli specjalnych. Miejsca w tego typu jednostkach dostępne były w roku 2015 tylko w powiatach miejskich: Białystok (32 miejsca), Suwałki (44 miejsca) oraz Hajnówka (8 miejsc). We wcześniejszych latach miejsca w przedszkolu specjalnym były również dostępne w gminie wiejskiej Zambrów.

Informacje i rekomendacje wynikające z analizy sytuacji społeczno-ekonomicznej dla wdrożenia EFS w regionie:

Województwo boryka się z istotnymi problemami demograficznymi, na które składają się problemy wynikające z ujemnego salda migracji, ujemnego przyrostu demograficznego oraz starzenia się społeczeństwa. Konieczne staje się podejmowanie zintensyfikowanych działań, ukierunkowanych na odwrócenie negatywnych trendów demograficznych związanych z poziomem migracji wewnętrznych i zewnętrznych w regionie. W tym celu pożądane jest rozwijanie działań ukierunkowanych na wzrost poziomu przedsiębiorczości, a następnie innowacyjności przedsiębiorstw, które mogą znacząco wpłynąć na rozwój gospodarczy i poprawę warunków życia w regionie.

Mimo faktu, iż dostępność miejsc w placówkach wychowania przedszkolnego dla dzieci w wieku 3-5 lat regularnie wzrasta, to wprowadzane zmiany legislacyjne odnośnie zapewnienia dostępności miejsc w placówkach dla coraz młodszych grup dzieci, mogą spowodować zaburzenie tego procesu. W związku tym, że znaczna część gmin województwa podlaskiego nie jest w stanie zaspokoić samodzielnie zapotrzebowania na miejsca edukacji przedszkolnej, w szczególności dla 3-4 latków, należy kontynuować działania służące tworzeniu nowych miejsc wychowania przedszkolnego, również dostosowanych do potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami w szczególności na obszarach o niskim stopniu upowszechnienia (w tym na terenie gmin wiejskich).

Wydaje się, iż właściwe jest podejmowanie w regionie dalszych działań sprzyjających ułatwieniu godzenia życia zawodowego i prywatnego, głównie poprzez: interwencję w zakresie zapewnienia miejsc opieki na dziećmi do lat 3 (szczególnie na obszarach o niskim odsetku dzieci objętych opieką żłobkową), wzrost upowszechnienia edukacji przedszkolnej, elastyczne formy pracy.

⁵ Analiza sytuacji województw w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego w latach 2007- 2014, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2016, s. 97.

2. RYNEK PRACY

Na przestrzeni lat 2007-2015 struktura demograficzna województwa podlaskiego zmieniała się zgodnie z trendami obserwowanymi w całej Polsce. Zasadnicze znaczenie dla rynku pracy ma zależność pomiędzy trzema podstawowymi grupami wiekowymi, tj. osobami w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym oraz poprodukcyjnym.

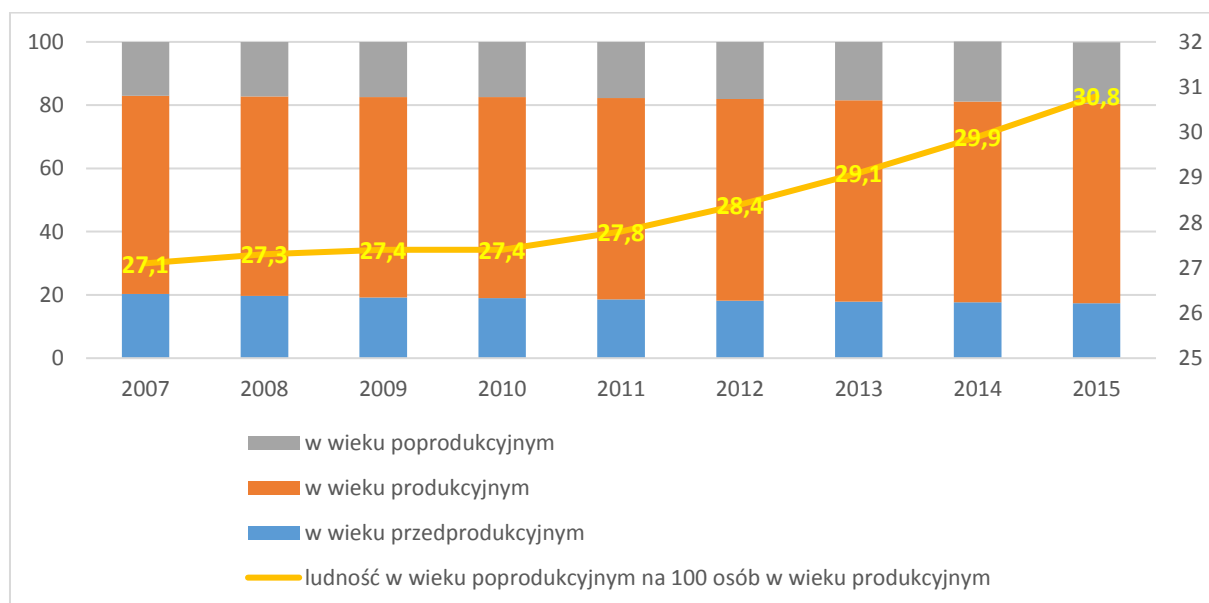
Tabela 2.1. Ludność wg ekonomicznych grup wieku w latach 2007-2015 (jako % ludności ogółem) w województwie podlaskim i Polsce

Kategoria ekonomiczna ludności	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Polska									
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	19,6	19,3	18,9	18,8	18,5	18,3	18,2	18,0	18,0
Ludność w wieku produkcyjnym	64,4	64,5	64,5	64,4	64,2	63,9	63,4	63,0	62,4
Ludność w wieku poprodukcyjnym	16,0	16,2	16,5	16,8	17,3	17,8	18,4	19,0	19,6
Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	24,8	25,2	25,6	26,0	26,9	27,9	29,0	30,2	31,4
Województwo podlaskie									
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	20,3	19,7	19,2	19,0	18,6	18,2	17,9	17,7	17,4
Ludność w wieku produkcyjnym	62,7	63,1	63,4	63,6	63,7	63,7	63,6	63,4	63,1
Ludność w wieku poprodukcyjnym	17,0	17,2	17,4	17,4	17,7	18,1	18,5	19,0	19,4
Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	27,1	27,3	27,4	27,4	27,8	28,4	29,1	29,9	30,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Dane wskazują, iż w analizowanym okresie liczebność grupy osób w wieku przedprodukcyjnym regularnie ulegała zmniejszaniu, z poziomu 20,3% (2007) do 17,4 (2015). Jednocześnie swoją wielkość zwiększyła zbiorowość osób w wieku poprodukcyjnym, która w 2015 roku stanowiła 19,4% ludności województwa podlaskiego (Tabela 2.1). Wskaźnik obciążenia ludności w wieku produkcyjnym stale wzrasta i na przestrzeni analizowanego okresu zwiększył się o 3,7 punktu procentowego (Wykres 2.1).

Wykres 2.1. Ludność województwa podlaskiego wg grup aktywności zawodowej w latach 2007-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Kierunki zmian w strukturze ekonomicznych grup wieku w województwie podlaskim przybierają trend negatywny, przede wszystkim ze względu na prawie stałe rozmiary grupy osób w wieku produkcyjnym i jednocześnie zwiększanie się wartości wskaźnika obciążenia ludności w wieku produkcyjnym ludnością wieku poprodukcyjnym. Obserwowany trend zmian wskazuje na stałe zwiększanie się populacji osób w wieku poprodukcyjnym, kosztem zmniejszającej się populacji osób w wieku przedprodukcyjnym. Oznacza to, iż wymienialność pokoleń na rynku pracy jest poważnie zagrożona, a rosnący odsetek osób potencjalnie nieaktywnych zawodowo, w coraz większym stopniu będzie zwiększał presję na wydłużanie aktywności zawodowej.

Zgodnie z wynikami Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), w okresie 2007-2015, liczba aktywnych zawodowo⁶ osób w województwie podlaskim ulegała wahaniom (Tabela 2.2). W pierwszych trzech latach analizy osiągnęła najwyższy poziom (533 tys. osób) w roku 2009. W kolejnych latach ulegała stałemu obniżaniu, do poziomu 503 tys. osób w roku 2013. W roku 2014 zanotowano ponowne odwrócenie trendu, który przełożył się na wzrost liczby aktywnych zawodowo osób. W całym analizowanym okresie nastąpił wzrost liczby aktywnych zawodowo o 20,0 tys. osób (z 499 tys. osób w 2007 r. do 519 tys. osób w 2015 r.). Podobne wahania obserwowano w kategorii aktywnych zawodowo pracujących. Ostatecznie liczba pracujących w województwie zwiększyła się w roku 2015 o 15 tys. osób w porównaniu z rokiem 2014 (i wyniosła 482 tys. osób) oraz o 28 tys. osób w porównaniu do 2007 r. Liczba bezrobotnych w latach 2007-2015 zmieniała się bardzo dynamicznie, osiągając najwyższy wzrost w roku 2010 (w porównaniu roku 2009), tj. o 29,6%. Najwyższą redukcję liczby bezrobotnych odnotowano w roku 2008, gdy w porównaniu z rokiem 2007 zostało ona ograniczona o 32,4%. Podobnych rozmiarów, tym razem jednak spadek bezrobocia, zanotowano w roku 2015, tj. o 30,6%.

Tabela 2.2. Aktywność zawodowa ludności województwa podlaskiego wg BAEAL w latach 2007-2015 (w tys. osób)

Aktywność zawodowa	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aktywni zawodowo ogółem	499	531	533	527	523	505	503	514	519
Dynamika zmian (rok do roku)	5,1%	6,0%	0,4%	-1,1%	-0,8%	-3,6%	-0,4%	2,1%	1,0%
Aktywni zawodowo pracujący	454	497	496	473	475	459	453	467	482
Dynamika zmian (rok do roku)	7,8%	8,7%	-0,2%	-4,9%	0,4%	-3,5%	-1,3%	3,0%	3,1%
Aktywni zawodowo bezrobotni	45	34	38	54	48	47	50	47	36
Dynamika zmian (rok do roku)	-16,7%	-32,4%	10,5%	29,6%	-12,5%	-2,1%	6,0%	-6,4%	-30,6%
Bierni zawodowo	416	441	439	442	426	401	403	405	406
Dynamika zmian (rok do roku)	2,7%	5,7%	-0,5%	0,7%	-3,8%	-6,2%	0,5%	0,5%	0,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Przekładając dane bezwzględne na współczynnik aktywności zawodowej, należy podkreślić, że w 2015 roku (w stosunku do roku poprzedniego) zwiększyła się jego wartość, dla ludności w wieku 15 lat i więcej, o 1,3 punktu proc. – do 56,5%. Na przestrzeni roku wartość tego wskaźnika zwiększyła się zarówno wśród kobiet – o 1,8 p.p., jak i wśród mężczyzn – o 0,8 p.p., do poziomu odpowiednio: 49,2% i 64,4%.

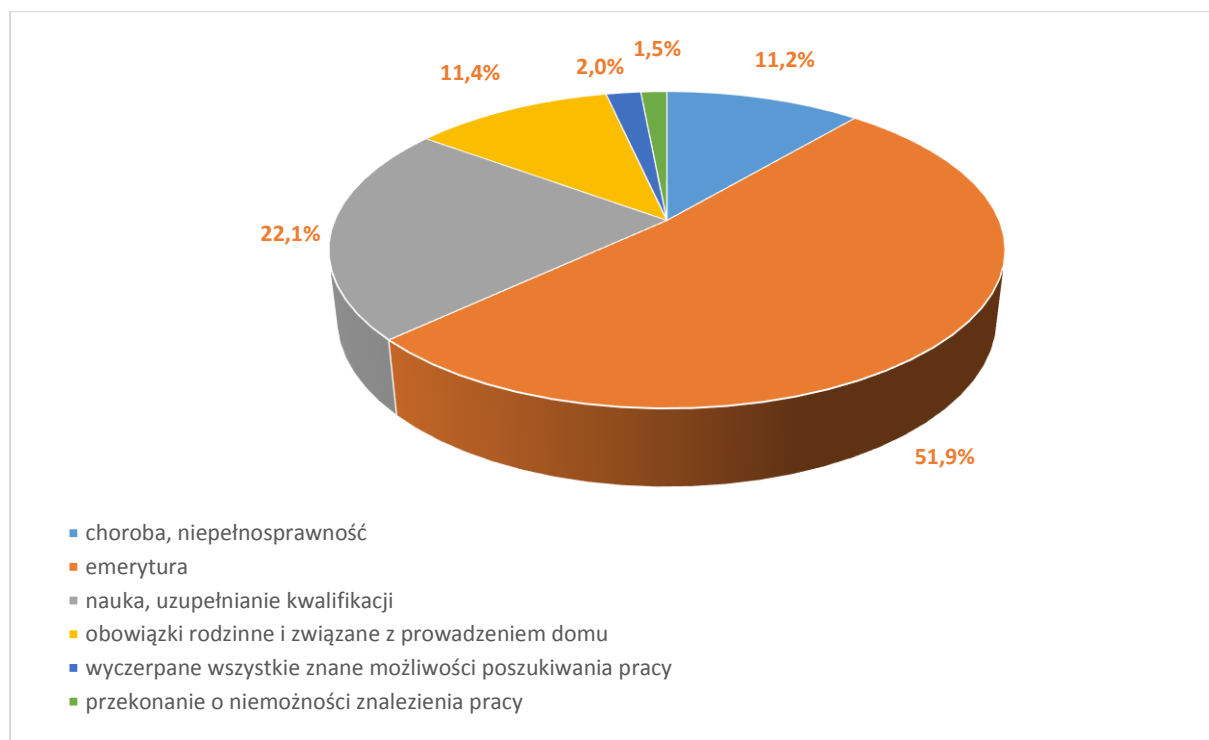
W regionie stałej poprawie ulegają dane w zakresie aktywności zawodowej. Pozytywnym jest fakt, iż następuje to dzięki wzrostowi liczby aktywnych zawodowo pracujących, przy jednoczesnym

⁶ Liczba aktywnych zawodowo obejmuje dwie kategorie osób: osoby pracujące oraz osoby bezrobotne.

zmniejszaniu się liczby aktywnych zawodowo bezrobotnych oraz biernych zawodowo. Analiza długookresowa zmian wskazuje, jednak na wrażliwość poziomu aktywności zawodowej na zmiany w sytuacji gospodarczej regionu. Świadczą o tym okresowe fluktuacje wyrażające się w gwałtownej dynamice zmian, zwłaszcza w poziomie bezrobocia, w którym to przypadku roczna zmian in plus/in minus może się kształtować na poziomie nawet 30%. Obserwowana dynamika zmian w zakresie bezrobocia podkreśla wagę instrumentów wsparcia ukierunkowanych na promocję zatrudnienia i aktywizację zawodową (w dużej mierze finansowanych z EFS). W okresach dekoniunktury łagodzą one skutki utraty pracy i mogą odegrać znaczącą rolę w zapobieganiu bezrobociu długotrwałemu, w konsekwencji często prowadzącemu do bierności zawodowej, która jest niekorzystnym zjawiskiem dla gospodarki regionu i stanowi poważne obciążenie społeczne w kontekście wydatków pomocy społecznej.

Dużym problemem w regionie jest liczba biernych zawodowo. Również w tym przypadku w latach 2007-2015 notowane były znaczące wahania. W latach 2007-2010 liczba biernych zawodowo wrastała, aby w roku 2010 osiągnąć najwyższy poziom 442 tys. osób. Odwrócenie tendencji w następnym roku, doprowadziło do spadku do poziomu 401 tys. osób (najniższego w analizowanym okresie) w 2012 r. Począwszy od 2012 roku liczba biernych zawodowo wzrastała, przy czym w tempie wolniejszym, niż w pierwszej połowie analizowanego okresu. Poziom bierności zawodowej osiągał w 2007 r. 83% poziomu aktywnych zawodowo ogółem i 92% aktywnych zawodowo pracujących. W 2015 r. poziom bierności zawodowej spadł do poziomów odpowiednio: 78% i 84%.

Wykres 2.2. Przyczyny bierności zawodowej w województwie podlaskim w 2015 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W zdecydowanej większości przypadków przyczynami bierności zawodowej mieszkańców województwa podlaskiego jest emerytura (51,9%) oraz nauka, uzupełnianie kwalifikacji (22,1%) (Wykres 2.2). W dalszej kolejności należy wymienić obowiązki rodzinne i związane z prowadzeniem domu (11,4%), a także chorobę, niepełnosprawność (11,2%). W analizowanym okresie główne

przyczyny bierności zawodowej nie ulegały zasadniczym zmianom i nie odbiegają znacząco od identyfikowanych na poziomie całego kraju (Wykres 2.3).

Wykres 2.3. Przyczyny bierności zawodowej w Polsce w latach 2007-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Bierność zawodowa jest niekwestionowanym problemem w skali regionu. Znaczący udział w grupie biernych zawodowo posiadają emeryci, stanowiący jednocześnie zasób osób w wieku poprodukcyjnym (ponad połowa osób biernych zawodowo). Drugą połowę osób, w tej kategorii aktywności ekonomicznej ludności, stanowią jednak osoby, które można określić mianem niewykorzystanego kapitału ludzkiego. Będzie to część osób chorych i niepełnosprawnych, które pomimo ograniczeń fizycznych mogłyby wejść na rynek pracy przy korzystnym układzie czynników, takich jak np. odpowiednie wyposażenie stanowiska pracy, przyjazna postawa pracodawcy, czy sprzyjający klimat w środowisku pracy. Kwalifikuje się tutaj część dorosłych osób uczących się, która świadomie odwleka moment wejścia na rynek pracy, podejmując naukę czy uzupełniając kwalifikacje. Ważnym zasobem wśród biernych zawodowo są osoby, które zgłaszają brak możliwości podjęcia pracy ze względu na obowiązki rodzinne związane z opieką nad osobami zależnymi oraz osoby, które zgłaszają wyczerpanie wszelkich możliwości poszukiwania pracy, czy też wyrażają przekonanie o niemożności znalezienia pracy. Te kategorie osób przy dostarczeniu odpowiedniego wsparcia, np. w postaci dostępu do opieki nad osobami zależnymi, czy też wsparcia psychologicznego połączonego ze wsparciem w wejściu na rynek pracy, w wielu przypadkach mogłyby zasilić zasób aktywnych zawodowo.

O randze problemu bierności zawodowej świadczą nie tylko liczby w zbiorach danych na temat aktywności zawodowej, ale również powiązanie przyczyn bierności zawodowej z powodami

korzystania ze świadczeń pomocy społecznej. Bierność zawodowa związana z ograniczeniem zasobów materialnych często prowadzi do ubóstwa, które z kolei jest w regionie głównym powodem przyznawania świadczeń z pomocy społecznej. Poważnym obciążeniem o charakterze społeczno-ekonomicznym są również korzystające ze świadczeń pomocy społecznej osoby bezrobotne, chore i niepełnosprawne. Wskazane przyczyny korzystania ze świadczeń pomocy społecznej są kolejnymi, najczęściej występującymi w regionie powodami udzielenia wsparcia.

Skala obserwowanej w regionie dezaktywizacji zawodowej i rozmiarów korzystania z pomocy społecznej skłaniają do zwiększenia aktywności w kierunku przywracania biernych zawodowo na rynek pracy. Należy jednak wziąć pod uwagę, iż wynik podejmowanych w tym zakresie działań aktywizujących jest zależny od wielu czynników, wykluczonych z obszaru oddziaływania EFS, do których należą: poziom oferowanego przez państwo zabezpieczenia społecznego, klin podatkowy wpływający na rozmiary szarej strefy, czy inne czynniki sprzyjające dezaktywizacji poprzez zmniejszenie atrakcyjności zatrudnienia.

Wskaźnik zatrudnienia dla osób w wieku 20-64 lata wg BAEL (w IV kwartale) charakteryzuje się wyraźnym długoterminowym trendem wzrostowym, z występowaniem okresów, w których jego wartość spada w charakterze pewnej korekty wcześniejszego odstępstwa od trendu – jak np. w roku 2015 (Tabela 2.3). Wartość wskaźnika utrzymuje się powyżej średniej krajowej. W roku 2014 tylko województwo mazowieckie charakteryzowało się wyższym wskaźnikiem zatrudnienia od województwa podlaskiego (w roku 2015 województwo podlaskie przewyższyło województwo pomorskie, wielkopolskie, łódzkie i mazowieckie).

Tabela 2.3. Wskaźnik zatrudnienia dla osób w wieku 20-64 lata wg BAEL (w IV kwartale) w latach 2007-2015 w województwie podlaskim na tle kraju

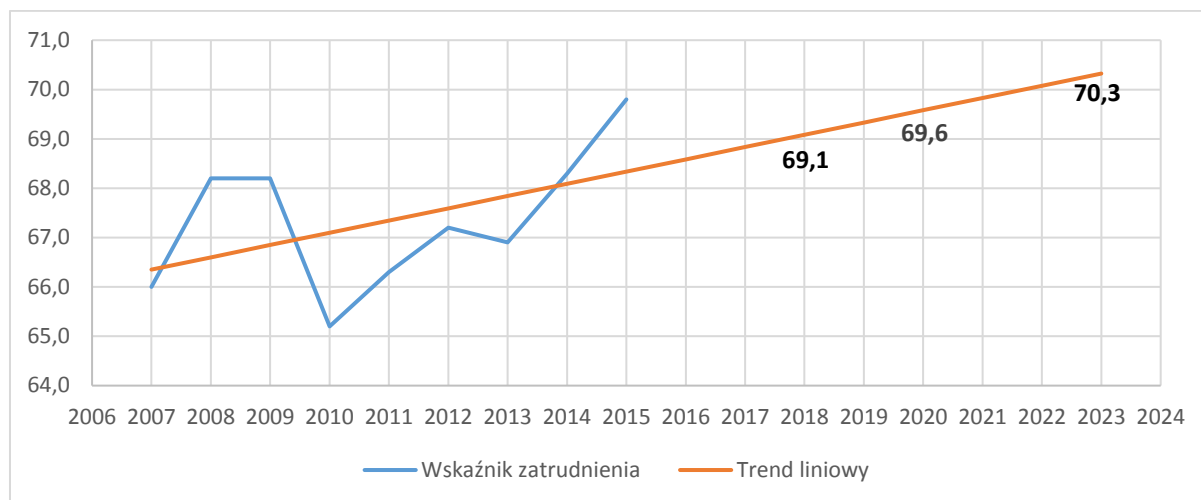
Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wskaźnik zatrudnienia dla osób w wieku 20-64 lata wg BAEL (w IV kwartale)	%	66,9	68,5	67,9	65,4	66,3	66,9	67,5	70,0	69,2
Dynamika wskaźnika (wzrost+/spadek- w porównaniu do roku poprzedniego)	%	6,9	2,4	-0,9	-3,7	1,4	0,9	0,9	3,7	-1,1
Wskaźnik zatrudnienia dla osób w wieku 20-64 lata wg BAEL (w IV kwartale) (Polska)	%	63,9	65,7	64,9	64,5	64,7	65,0	65,6	67,4	68,6
% średniej wartości dla Polski	%	104,7	104,3	104,6	101,4	102,5	102,9	102,9	103,9	100,9
Pozycja wśród województw		2	2	2	3	3	2	4	2	5

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Nastąpił również spadek wartości wskaźnika zatrudnienia – w grupie ludności powyżej 15 roku życia o 0,5 punktu proc. w skali roku, który wyniósł w IV kwartale 2015 r. 51,2%. Wśród mężczyzn omawiany wskaźnik ukształtował się na poziomie 58,2%, natomiast wśród kobiet – 44,7%. W roku 2015

zaobserwowano jego spadek w obydwu grupach, przy czym wyższy wśród mężczyzn (o 0,7 punktu proc.), niż wśród kobiet (o 0,5 punktu proc.).⁷

Wykres 2.4. Wskaźnik zatrudnienia dla osób w wieku 20-64 lata wg BAEL (w IV kwartale) w %

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Opracowane prognozy wskazują, iż do roku 2023 trend wzrostowy wskaźnika zatrudnienia w grupie osób w wieku 20-64 lat powinien zostać utrzymany (Wykres 2.4). Przewiduje się, iż w roku 2018 wyniesie ona 69,1%, zaś w roku 2020 - 69,6%. W roku 2023 osiągnie wartość 70,3%. Wynik przygotowanej prognozy wskazują na możliwe osłabienie dotychczasowego tempa wzrostu wartości wskaźnika zatrudnienia, przy czym pozytywny trend zmian powinien zostać utrzymany.

Region charakteryzują pozytywne wartości wskaźnika zatrudnienia, również na tle kraju. Warto jednak podkreślić, że ten liczony wg metodologii BAEL wskaźnik uwzględnia występowanie w regionie niemonitorowanych zjawisk związanych z faktycznym przemieszczaniem się zasobów ludzkich w poszczególnych kategoriach ekonomicznych ludności. Wysoki wskaźnik zatrudnienia (powyżej średniej krajowej, z wyjątkiem 2015 r.) występuje jednocześnie ze zdecydowanie mniej korzystnymi statystykami dotyczącymi bezrobocia rejestrowanego (stopa bezrobocia również zawsze powyżej średniej krajowej pomimo, iż wobec wysokiego wskaźnika zatrudnienia, stopa bezrobocia powinna logicznie rzecz biorąc być niższa od średniej krajowej). Może to sugerować, że wiele osób, które w badaniu ankietowym określają się, jako aktywne zawodowo – pracuje *de facto* w szarej strefie i pozostaje jednocześnie zarejestrowanych, jako osoby bezrobotne. Z kolei oficjalne bezrobocie, w wielu przypadkach może służyć pozyskaniu świadczeń z pomocy społecznej. W rezultacie, statystyki mogą sugerować konieczność wprowadzania zmian w zasadach udzielania świadczeń z pomocy społecznej, czy zasadach włączania do rejestrów osób bezrobotnych, które to zmiany leżą poza zasięgiem oddziaływania władz regionalnych. Dużym problemem w regionie jest bezrobocie na obszarach wiejskich. Z jednej strony podejrzewane jest występowanie dużego poziomu tzw. bezrobocia ukrytego, którego rozmiary nie są uwzględniane w statystykach. Z drugiej strony oficjalne statystyki bezrobocia wskazują na stały ponad 30% udział bezrobotnych z obszarów wiejskich w ogólnej liczbie bezrobotnych.

⁷Sprawozdanie z realizacji Podlaskiego Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2015 r., Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, luty 2016 r.

W analizowanym okresie stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie podlaskim była znacznie wyższa niż średnia dla całej Polski. Poza rokiem 2007, gdy była niższa od przeciętnej w kraju o 0,8 p.p. (Tabela 2.4). Od roku 2010 różnica ta, na niekorzyść województwa podlaskiego, wynosiła ponad 1,5 punktu procentowego. Rok 2015 był kolejnym okresem spadku poziomu bezrobocia rejestrowanego. Od początku roku liczba zarejestrowanych bezrobotnych zmniejszyła się o 5,4 tys. osób, tj. o 8,9% (w roku 2014 odnotowano wzrost – o 10,5 tys. osób, tj. o 14,8%). W roku 2015 stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie podlaskim ukształtowała się na poziomie 11,8% i była wyższa od średniej wartości dla kraju o 2 punkty procentowe.

Tabela 2.4. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie podlaskim w latach 2007-2015 wg powiatów

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Polska	11,2	9,5	12,1	12,4	12,5	13,4	13,4	11,4	9,8
Podlaskie	10,4	9,7	12,8	13,8	14,1	14,7	15,1	12,9	11,8
Powiat białostocki	11,2	11,1	16,4	17,6	17,1	18,4	18,3	15,7	14,3
Powiat sokólski	12,3	12,2	14,2	16,5	16,9	17,1	17,8	15,6	15,0
Powiat m. Białystok	7,9	7,8	11,7	12,3	12,4	13,3	13,7	11,9	10,7
Powiat bielski	7,5	6,3	8,2	9,6	9,0	9,2	10,3	8,5	7,6
Powiat hajnowski	7,4	8,2	11,7	12,1	11,9	13,6	13,8	11,0	10,2
Powiat kolneński	14,5	15,0	18,4	18,9	19,4	19,6	20,4	18,1	17,0
Powiat łomżyński	10,4	8,1	10,4	11,6	12,5	13,1	13,6	12,6	11,5
Powiat siemiatycki	7,2	6,1	7,3	9,4	9,8	10,3	11,2	10,6	9,9
Powiat wysokomazowiecki	7,6	6,6	7,2	8,0	8,6	8,9	9,4	7,7	7,8
Powiat zambrowski	13,2	12,2	14,5	14,7	15,5	17,3	16,3	13,4	12,3
Powiat m. Łomża	13,0	11,1	15,2	15,8	16,4	17,0	17,0	15,6	13,4
Powiat augustowski	15,2	14,1	16,1	18,7	18,9	19,4	20,0	17,1	15,7
Powiat grajewski	19,6	14,8	19,9	23,1	22,9	22,8	22,7	20,4	18,4
Powiat moniecki	9,0	8,6	10,6	12,0	12,8	13,5	13,7	12,1	12,0
Powiat sejneński	18,6	17,5	18,9	18,9	22,4	20,4	20,8	15,4	16,4
Powiat suwalski	7,7	6,8	9,3	9,7	9,9	10,8	11,0	7,4	7,1
Powiat m. Suwałki	10,3	9,6	13,0	12,2	12,4	13,3	12,9	9,7	8,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

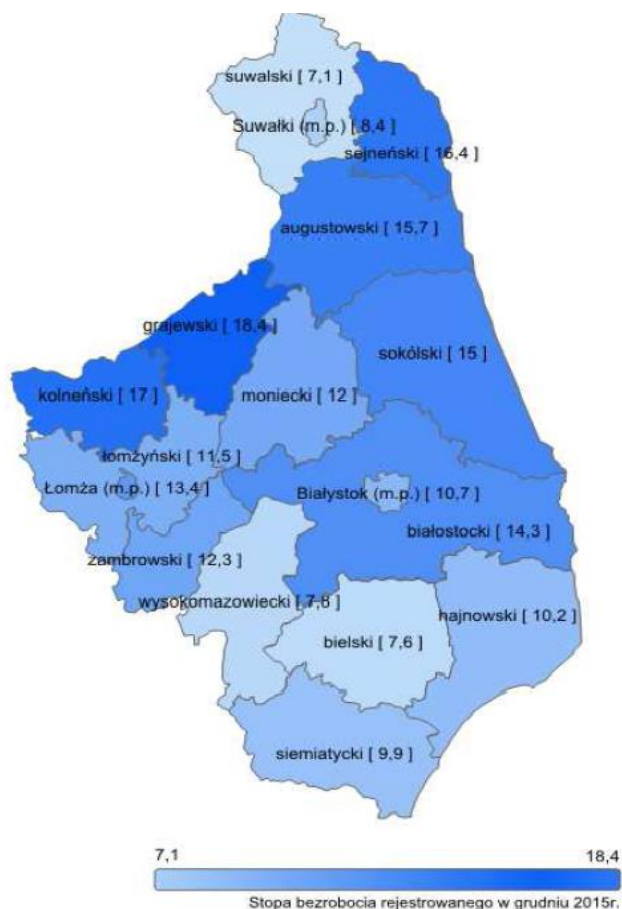
W roku 2015 wartość stopy bezrobocia rejestrowanego w województwie podlaskim zmniejszyła się o 1,1 punktu proc. (w Polsce o 1,6 punktu proc.) - bezrobotni zarejestrowani w końcu 2015 r. stanowili 11,8% ludności aktywnej zawodowo, podczas gdy na koniec 2014r. 12,9%. Zmniejszyła się również wartość stopy bezrobocia tzw. rzeczywistego (wg BAEL) – o 0,6 punktu proc. z 7,2% w IV kwartale 2014 r. do 6,6 % w IV kwartale 2015r., w tym stopa bezrobocia kobiet zmniejszyła się o 1,1 punktu proc. do 6,2%, a stopa bezrobocia wśród mężczyzn o 0,3 p.p., do wartości 6,9%.⁸

W 2015 roku, podobnie jak w całym analizowanym okresie, najwyższy poziom stopy bezrobocia odnotowano w powiecie grajewskim, tj. 18,4%. W żadnym z powiatów nie odnotowano wartości wyższych od 20%, jednakże aż w 13 powiatach (na 17) wartość stopy bezrobocia była wyższej od

⁸ Sprawozdanie z realizacji Podlaskiego Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2015 r., op. cit.

średniej krajowej. Stopa bezrobocia poniżej 10% została odnotowana w powiecie suwalskim, m. Suwałki, bielskim, hajnowskim, siemiatyckim, m. Białystok (Mapa 2.1).

Mapa 2.1. Stopa bezrobocia w powiatowych urzędach pracy woj. podlaskiego - stan na koniec grudnia 2015 roku

Źródło: Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku.

Stopa bezrobocia, w wymiarze względnym, przekładała się w końcu 2015 roku na statystyki liczbowe zaprezentowane w Tabeli 2.5.

Tabela 2.5. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy woj. podlaskiego - stan na koniec grudnia 2015 roku

Powiatowy Urząd Pracy	Liczba bezrobotnych	Wzrost/spadek do poprzedniego miesiąca (+/-)
Woj. podlaskie	55019	+1148
Augustów	3258	116
Białystok	20049	15
Bielsk Podlaski	1816	15
Grajewo	3246	94
Hajnówka	1715	64
Kolno	2718	127
Łomża	5448	202
Mońki	1880	72
Sejny	1449	53
Siemiatycze	1655	14
Sokółka	4175	142

Powiatowy Urząd Pracy	Liczba bezrobotnych	Wzrost/spadek do poprzedniego miesiąca (+/-)
Suwałki	3344	70
Wysokie Mazowieckie	2079	51
Zambrów	2187	113

Źródło: Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku.

Spadek w roku 2015 ogólnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych spowodował dalszą poprawę (w stosunku do 2014 roku) sytuacji na rynku pracy grup osób w największym stopniu zagrożonych negatywnymi skutkami bezrobocia, do których w szczególności należą:

- osoby długotrwale bezrobotne - liczba bezrobotnych spadła o 3985 osób, a ich udział w ogólnej zbiorowości bezrobotnych zmniejszył się o 1,2 punktu, do 60,7%;
- osoby bezrobotne młode (do 25 roku życia) - liczba zarejestrowanych osób w tej grupie wiekowej zmniejszyła się o 1551 osób, a ich udział wśród ogółu bezrobotnych o 1,1 punktu proc, do poziomu 16,8%;
- osoby bezrobotne bez doświadczenia zawodowego - liczba bezrobotnych spadła o 2099 osób, a ich udział w ogólnej zbiorowości bezrobotnych zmniejszył się o 0,9 punktu, do 28,2%;
- bezrobotne osoby niepełnosprawne - liczebność spadła o 377 osób, a ich udział w ogólnej zbiorowości bezrobotnych zmniejszył się o 0,1 punktu, osiągając wartość 6,2%.⁹

Tabela 2.6. Struktura osób bezrobotnych zarejestrowani w urzędach pracy województwa podlaskiego według wybranych kategorii w latach 2007-2015 (stan na koniec roku)

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kobiety	53,5	50,4	46,0	47,4	48,1	45,9	45,6	45,5	45,3
Młodzież (do 25 roku życia)	20,9	22,0	24,4	23,9	22,4	21,2	20,0	17,9	16,8
Absolwenci/ Osoby w okresie do 12 m-cy od dnia ukończ. nauki	5,2	6,3	7,0	7,0	6,8	6,6	6,3	5,3	5,0
Niepełnosprawni	4,8	5,8	5,4	5,4	5,4	5,6	5,9	6,3	6,2
Zamieszkali na wsi	37,8	35,4	33,4	33,7	34,1	34,6	35,0	35,4	36,5
Zwolnieni z przyczyn dotycz. zakładu pracy	1,7	1,6	2,9	2,2	2,3	3,0	3,6	3,4	3,2
Z prawem do zasiłku	10,9	13,9	14,1	11,8	12,4	12,7	10,3	9,8	10,4
W wieku mobilnym (18-44 lata)	65,5	66,1	68,8	69,0	68,6	68,4	66,9	65,7	64,7
Długotrwale bezrobotni	43,5	32,6	27,8	34,0	39,1	41,0	42,6	61,9	60,7
Powyżej 50 roku życia	22,3	22,8	21,6	22,3	23,0	23,2	24,9	26,0	27,0
Bez kwalifikacji zawodowych	32,1	31,0	29,5	28,3	30,0	30,2	31,7	32,0	32,7

Źródło: Sytuacja na rynku pracy w woj. Podlaskim w 2014 roku, WUP w Białymstoku, Białystok 2015, s. 236.

W roku 2015 odnotowano wzrost procentowy udziału mężczyzn wśród ogółu bezrobotnych. W porównaniu do końca 2014 r. odsetek mężczyzn zwiększył się o 0,2 punktu proc. do 54,7% (Tabela 2.6). Jednocześnie jednak poziom bezrobocia mężczyzn zmniejszył się o 2840 osób, tj. o 8,6%, podczas gdy w grupie bezrobotnych kobiet spadek wyniósł 2535 osób, tj. o 9,2%. Równocześnie zidentyfikowano kategorie bezrobotnych, w których występuje przewaga kobiet, tj. bezrobotnych

⁹Sprawozdanie z realizacji Podlaskiego Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2015 r., op. cit.

samotnie wychowujących dzieci (kobiety - 80,0%), bezrobotnych absolwentów w okresie 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki (kobiety - 52,4%), bezrobotnych korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (kobiety - 52,3%). Pomimo znacznego spadku ogólnej liczby osób bezrobotnych, w 2015r. odnotowano wzrost procentowego udziału następujących grup zaliczanych do osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy:

- bezrobotnych osób powyżej 50 roku życia - spadła liczba zarejestrowanych osób w tej grupie wiekowej o 877 osób, natomiast ich procentowy udział wśród ogółu bezrobotnych zwiększył się z 26,0% w końcu 2014 r. do 27,0% w końcu 2015r., a więc o 1 p.p.;
- osób bez kwalifikacji zawodowych - liczba zarejestrowanych bezrobotnych nie posiadających kwalifikacji zawodowych zmniejszyła się o 1365 osób, z kolei ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych zwiększył się o 0,7 punktu, do 32,7%;
- bezrobotnych kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka - ich liczba zmniejszyła się o 202 osoby, przy wzroście udziału tej grupy osób w ogólnej liczbie bezrobotnych o 0,7 punktu do 12,0%;
- bezrobotnych bez wykształcenia średniego - liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych poniżej wykształcenia średniego zmniejszyła się o 2671 osób, natomiast ich udział wśród ogółu bezrobotnych zwiększył się o 0,1 punktu proc. do 51,1%.¹⁰

Tabela 2.7. Bezrobotni zwolnieni z przyczyn zakładu pracy oraz wolne miejsca pracy w województwie podlaskim wg powiatów (stan w grudniu 2015 roku)

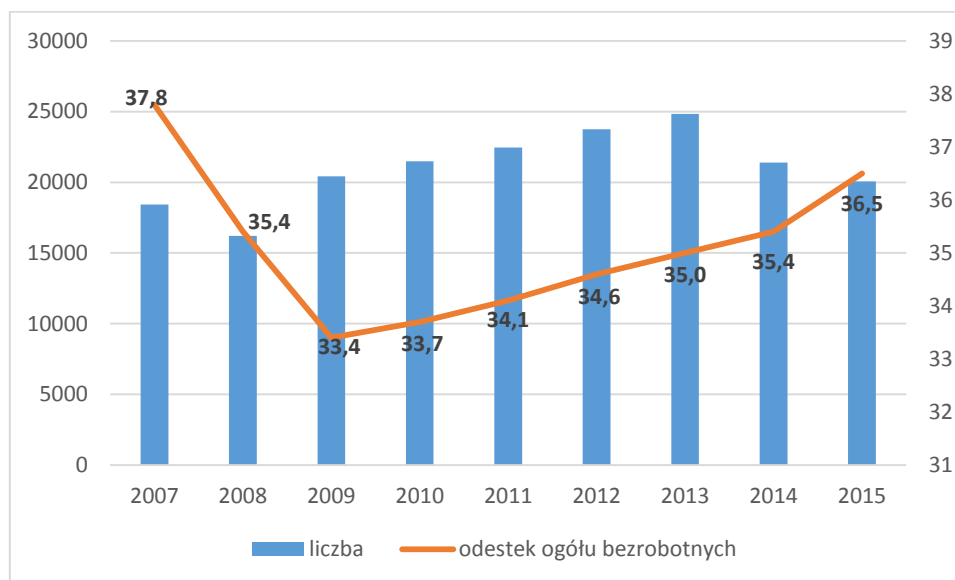
Wyszczególnienie	Bezrobotni ogółem	W tym kobiety	Bezrobotni zwolnieni z przyczyn zakładu pracy ogółem		W tym kobiety	Wolne miejsca pracy i miejsca aktywizacji zawodowej zgłoszone w grudniu 2015 r.	
			n	%		n	%
woj. podlaskie	55 019	24 943	1 784	100,0	892	1 213	100,0
augustowski	3 258	1 436	107	6,0	58	66	5,4
białostocki	6 845	2 948	310	17,4	142	107	8,8
bielski	1 816	886	84	4,7	49	60	4,9
grajewski	3 246	1 523	65	3,6	24	46	3,8
hajnowski	1 715	756	76	4,3	31	96	7,9
kolneński	2 718	1 190	72	4,0	36	6	0,5
łomżyński	2 292	1 129	14	0,8	9	29	2,4
moniecki	1 880	770	74	4,1	44	11	0,9
sejneński	1 449	621	21	1,2	11	18	1,5
siemiatycki	1 655	731	97	5,4	47	41	3,4
sokólski	4 175	1 734	182	10,2	65	148	12,2
suwalski	965	506	21	1,2	15	22	1,8
wysokomazowiecki	2 079	914	92	5,2	55	61	5,0
zambrowski	2 187	1 115	81	4,5	49	72	5,9
m. Białystok	13 204	5 911	352	19,7	184	327	27,0
m. łomża	3 156	1 546	42	2,4	23	70	5,8
m. Suwałki	2 379	1 227	94	5,3	50	33	2,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Statystyki strukturalne* grudzień 2015, www.psz.praca.gov.pl

¹⁰ Tamże.

Bezrobotni zwolnieni z przyczyn zakładów pracy w grudniu 2015 roku stanowili 3,2% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych w PUP województwa podlaskiego (Tabela 2.7). Prawie, co piąty z nich został zarejestrowany w powiecie grodzkim miasta Białystok (19,7%), zaś 17,4% w powiecie białostockim. Najniższy odsetek odnotowano w powiecie łomżyńskim – 0,8%, suwalskim – 1,2% i sejneńskim – 1,2%. W tym samym okresie do PUP zgłoszono łącznie 1213 ofert wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej. Najwięcej w mieście Białystok – 327, tj. 27,0%.

Wykres 2.5. Bezrobotni zamieszkujący na wsi w województwie podlaskim w latach 2007-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Białymstoku.

Charakteryzując podlaski rynek pracy, ze względu na jego sektorowy charakter, uwagę należy zwrócić na bezrobotnych zamieszkających na wsi. W 2007 roku ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych wynosił 37,8% (Wykres 2.5). Najniższy poziom odnotowano w roku 2009 - 33,4%. Poczynając od roku 2010 udział tej grupy bezrobotnych regularnie wzrastał i w 2015 roku wyniósł 36,5%, tj. 20 055 osób. W 2015 roku w 40% powiatów województwa podlaskiego: wysokomazowiecki, sokólski, siemiatycki, sejneński, moniecki, kolneński, hajnowski ponad połowę liczby zarejestrowanych bezrobotnych stanowiły osoby mieszkające na wsi (Tabela 2.8). Najwyższy odsetek (69,6%), tj. 1008 osób bezrobotnych zamieszkujących na wsi odnotowano w powiecie sejneńskim. Z kolei w stolicy województwa bezrobotni z tej grupy stanowią 19,5% ogółu zarejestrowanych w PUP.

Tabela 2.8. Bezrobotni zamieszkali na wsi w woj. podlaskim w latach 2007-2015 według powiatów (stan na koniec roku)

Powiaty	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
woj. podlaskie	18429	37,8	16203	35,4	20428	33,4	21498	33,7	22472	34,1	23746	34,6	24839	35,0	21403	35,4	20055	36,5
augustowski	1451	39,6	1327	39,3	1506	39,0	1571	39,1	1625	39,4	1688	40,4	1744	41,2	1473	41,0	1404	43,1
m. Białystok	2969	21,0	2648	18,7	3938	18,1	4367	18,7	4485	19,0	4877	19,4	4930	18,9	4348	19,4	3906	19,5
bielski	654	34,2	496	30,8	598	28,9	666	27,6	731	34,7	773	35,5	935	37,6	774	37,6	709	39,0
grajewski	1364	35,2	1048	33,5	1310	33,8	1496	35,4	1458	34,6	1463	35,6	1494	35,9	1350	36,6	1200	37,0

hajnowski	730	47 ,3	765	44 ,3	110 8	46 ,3	983	46 ,6	970	47 ,6	106 0	46 ,1	115 4	50 ,1	959	51 ,6	899	52 ,4
kolneński	133 9	57 ,4	136 8	57 ,5	175 5	57 ,7	176 0	57 ,4	173 9	55 ,8	189 2	59 ,7	200 7	59 ,7	183 1	62 ,7	169 1	62 ,2
m. łomża	179 2	36 ,2	137 4	33 ,0	179 3	32 ,4	192 2	33 ,0	211 0	33 ,6	227 7	34 ,9	241 3	35 ,4	221 9	35 ,4	201 9	37 ,1
moniecki	673	46 ,9	643	47 ,0	847	50 ,1	904	49 ,4	103 0	51 ,3	110 7	52 ,4	115 9	53 ,9	104 3	55 ,3	105 4	56 ,1
sejneński	115 0	68 ,9	103 6	67 ,0	114 7	68 ,0	117 2	68 ,9	137 5	66 ,0	126 2	68 ,9	131 1	69 ,4	940	70 ,3	100 8	69 ,6
siemiatycki	804	57 ,6	695	58 ,3	792	56 ,3	889	58 ,4	926	56 ,8	967	56 ,8	106 3	57 ,1	103 7	58 ,9	969	58 ,5
sokółski	213 7	55 ,3	178 0	47 ,0	207 0	46 ,6	220 1	47 ,7	226 8	47 ,3	235 9	49 ,2	253 2	50 ,2	228 4	52 ,4	221 1	53 ,0
m. Suwałki	108 1	29 ,4	957	27 ,9	134 6	27 ,4	132 7	28 ,0	135 9	27 ,7	148 4	28 ,5	154 6	29 ,8	100 6	26 ,5	965	28 ,9
wysokomazowiecki	125 9	64 ,5	114 5	66 ,8	120 8	63 ,8	121 8	57 ,6	127 9	54 ,9	131 3	55 ,2	141 0	56 ,1	116 8	56 ,8	116 7	56 ,1
zambrowski	102 6	42 ,7	921	41 ,0	101 0	37 ,8	102 2	40 ,4	111 7	41 ,0	122 4	40 ,7	114 1	40 ,0	971	40 ,4	853	39 ,0

Źródło: J. Falkowska-Świtka i in., *Sytuacja na rynku pracy w woj. Podlaskim w 2014 roku*, WUP w Białymstoku, Białystok 2015, s. 239 oraz: J. Falkowska-Świtka i in., *Sytuacja na rynku pracy w woj. Podlaskim w 2015 roku*, WUP w Białymstoku, Białystok 2016, s. 269.

W 2015 roku w województwie podlaskim zamieszkiwało łącznie 131 758 osób niepełnosprawnych, tj. 2,8% ogółu niepełnosprawnych w Polsce (Tabela 2.9). Struktura analizowanej grupy w województwie podlaskim znacząco nie odbiega od struktury dla całego kraju. Największą grupę stanowią osoby niepełnosprawne prawnie, tj. 63,9% (w Polsce 66,7%). W jej strukturze dominują osoby niepełnosprawne prawnie o stopniu niepełnosprawności umiarkowanym. Pozostałe dwie grupy, czyli o stopniu niepełnosprawności lekkim i znacznym są podobnej wielkości. Kolejną najbardziej liczną grupą są osoby niepełnosprawne tylko biologicznie – 36,1% (w Polsce 33,3%).

Tabela 2.9. Liczba osób z niepełnosprawnością w województwie podlaskim w 2015 roku

Rodzaj niepełnosprawności	Polska	Podlaskie
Osoby niepełnosprawne razem	4 697 048	131 758
Osoby niepełnosprawne prawnie razem	3 131 456	84 239
Osoby niepełnosprawne prawnie o stopniu niepełnosprawności znacznym	893 647	27 945
Osoby niepełnosprawne prawnie o stopniu niepełnosprawności umiarkowanym	1 189 357	29 244
Osoby niepełnosprawne prawnie o stopniu niepełnosprawności lekkim	802 733	21 212
Osoby niepełnosprawne prawnie o stopniu niepełnosprawności nieustalonym	111 059	2 912
Osoby niepełnosprawne tylko biologicznie razem	1 565 591	47 519

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

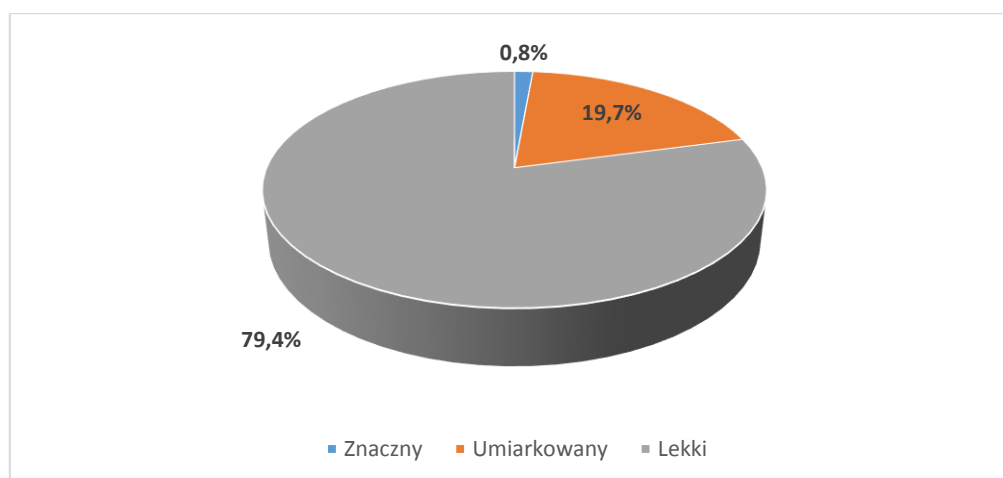
Najniższy udział grupy osób niepełnosprawnych w ogólnej liczbie bezrobotnych województwa podlaskiego odnotowano w roku 2007, tj. 4,8%. W kolejnych latach wrastał on regularnie, do wartości 6,2% w roku 2014 (Tabela 2.10). W tym samym roku największy odsetek osób niepełnosprawnych w ogólnej liczbie bezrobotnych zarejestrowano w powiecie: suwalskim (10,6%), bielskim (8,8%), hajnowskim (7,9%) oraz m. Białystok (7,9%); zaś najmniejszy w powiecie: sejneńskim (1,2%), kolneńskim (2,3%), wysokomazowieckim (2,9%) oraz grajewskim (3,1%).

Tabela 2.10. Osoby niepełnosprawne zarejestrowane, jako bezrobotne w powiatowych urządach pracy w 2015 r. (stan na koniec roku)

Powiatowy Urząd Pracy	Liczba bezrobotnych osób niepełnosprawnych	% udział do ogółu bezrobotnych
Woj. podlaskie	3424	6,2
Augustów	106	3,3
Białystok	1590	7,9
Bielsk Podlaski	160	8,8
Grajewo	100	3,1
Hajnówka	135	7,9
Kolno	63	2,3
Łomża	387	7,1
Mońki	70	3,7
Sejny	17	1,2
Siemiatycze	91	5,5
Sokółka	199	4,8
Suwałki	355	10,6
Wysokie Mazowieckie	60	2,9
Zambrów	91	4,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Falkowska-Świtka i in., *Sytuacja na rynku pracy w woj. Podlaskim w 2014...*, op. cit., s. 87 oraz J. Falkowska-Świtka i in., *Sytuacja na rynku pracy w woj. Podlaskim w 2015...*, op. cit., s. 269.

Wykres 2.6. Bezrobotne osoby niepełnosprawne według stopnia niepełnosprawności w województwie podlaskim w 2015 roku

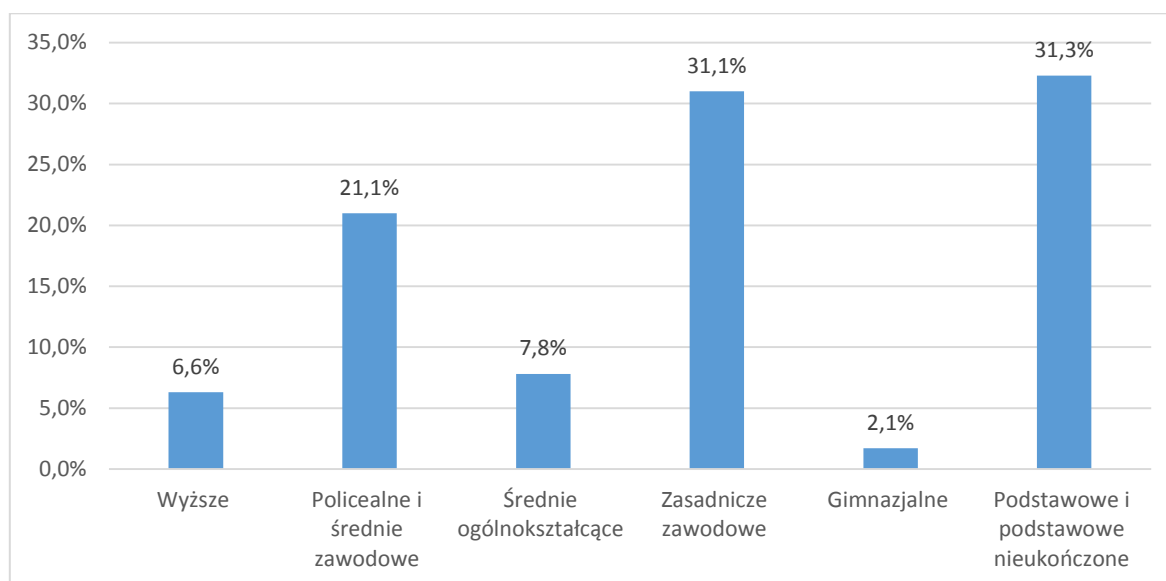

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Falkowska-Świtka i in., *Sytuacja na rynku pracy w woj. Podlaskim w 2015...*, op. cit., s. 87.

Bezrobotni niepełnosprawni to najczęściej osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności – 79,4% bezrobotnych osób niepełnosprawnych. Umiarkowany stopień niepełnosprawności posiadało 19,7% osób (Wykres 2.6). Nieliczną grupę stanowiły osoby bezrobotne ze znacznym stopniem niepełnosprawności – 0,8%. Najczęściej występujący wśród bezrobotnych osób niepełnosprawnych rodzaj niepełnosprawności to: upośledzenie narządu ruchu (1148 osoby – 34,0%), choroby psychiczne (425 osób – 13,0%), a także choroby układu oddechowego i krążenia (354 osób – 11,0%) oraz choroby narządu wzroku (349 osób – 11,0%).

W końcu 2015 roku w grupie zarejestrowanych bezrobotnych osób niepełnosprawnych, najliczniej reprezentowana była grupa wiekowa 55-59 lat – 24,8%, zaś najmniej licznie najmłodsze grupy wiekowe, tj. 18-24 lata – 5,2% oraz 25-29 lat – 5,6%.

Wykres 2.7. Osoby niepełnosprawne bezrobotne wg wykształcenia w 2015 roku (stan na koniec roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Falkowska-Świtka i in., *Sytuacja na rynku pracy w woj. Podlaskim w 2015...*, op. cit., s. 88.

Populację bezrobotnych osób niepełnosprawnych cechuje niski poziom wykształcenia (Wykres 2.7). W końcu 2014 roku zaledwie 6,6% z nich posiadało wykształcenie wyższe, a 21,1% wykształcenie policealne i średnie zawodowe. Natomiast wykształcenie poniżej średniego posiadało 64,5% bezrobotnych osób niepełnosprawnych (w tym zasadnicze zawodowe - 31,1% oraz gimnazjalne i poniżej - 33,4%). W ciągu 2015 r. w urzędach pracy woj. podlaskiego zarejestrowały się 2100 bezrobotne osoby niepełnosprawne i stanowiły one 3,0% nowo rejestrujących się bezrobotnych. W ciągu 2015 r. pracę podjęło 891 osób niepełnosprawnych, a więc wskaźnik płynności rynku pracy w omawianej grupie wyniósł 43,0%. Pracę subsydiowaną podjęło 215 osób (w tym na miejscach pracy subsydiowanej ze środków PFRON - 67 osób), w tym: do prac interwencyjnych skierowano 38 bezrobotnych osób niepełnosprawnych, do pracy w ramach robót publicznych - 55 osób. Dotację na rozpoczęcie działalności otrzymało 16 osób niepełnosprawnych. W szkoleniach i przekwalifikowaniach udział wzięło 40 osób niepełnosprawnych, staże rozpoczęło 125 osób, prace społecznie użyteczne – 36 osób, a realizację indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego lub kontraktu socjalnego rozpoczęły 4 osoby.¹¹

W końcu 2015 roku w urzędach pracy zarejestrowanych było 625 osób niepełnosprawnych poszukujących pracy niepozostających w zatrudnieniu, w tym 224 kobiet i 138 mieszkańców wsi. Poprzednio pracowało 368 osób, w tym 25 osób było zwolnionych w ramach zwolnień grupowych. 254 osoby pobierały świadczenie rentowe z tytułu niezdolności do pracy, 175 – rentę socjalną, a 5 – rentę szkoleniową. W subpopulacji osób niepełnosprawnych zarejestrowanych, jako poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu, 64,0% to osoby posiadające umiarkowany stopień niepełnosprawności (399), a następne 20,0% stanowiły osoby ze znacznym stopniem (123). Lekki stopień miało orzeczonej 17,0% niepełnosprawnych osób poszukujących pracy (103).¹²

¹¹ J. Falkowska-Świtka i in., *Sytuacja na rynku pracy w woj. Podlaskim w 2015...*, op. cit., s. 89-90.

¹² Tamże, s. 90.

Najczęściej występujący wśród osób niepełnosprawnych poszukujących pracy rodzaj niepełnosprawności to: choroby psychiczne 26,0% (157), upośledzenia narządu ruchu – 14,0% (88) oraz choroby narządu wzroku – 13,0% (77). Najliczniejsze grupy stanowiły osoby w wieku 30-39 lat – 29,0% (180), oraz w wieku 55-59 lat – 13,0% (79) i 60 i więcej lat – 13,0% (79). Osoby niepełnosprawne zarejestrowane, jako poszukujące pracy, w przeciwieństwie do osób niepełnosprawnych zarejestrowanych, jako bezrobotne, są lepiej wykształcone: 11,0% osób z tej grupy posiadało wyższe wykształcenie (69), aż 20,8% - policealne i średnie zawodowe (130), a 9,0% (56) - średnie ogólnokształcące. Natomiast niższe poziomy wykształcenia posiadało 59,2% osób niepełnosprawnych poszukujących pracy (370): zasadnicze zawodowe – 21,4% (134) i gimnazjalne i poniżej – 37,8% (236).¹³

Tabela 2.11. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w latach 2007-2015 w województwie podlaskim na tle kraju

Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	szt.	743	757	753	763	764	790	808	825	835
Dynamika wskaźnika	%	-0,1	1,9	-0,5	1,3	0,1	3,4	2,3	2,1	1,2
% wartości dla Polski	%	77	77	77	75	76	77	76	77	76
Pozycja wśród województw		14	14	14	14	14	14	14	14	14

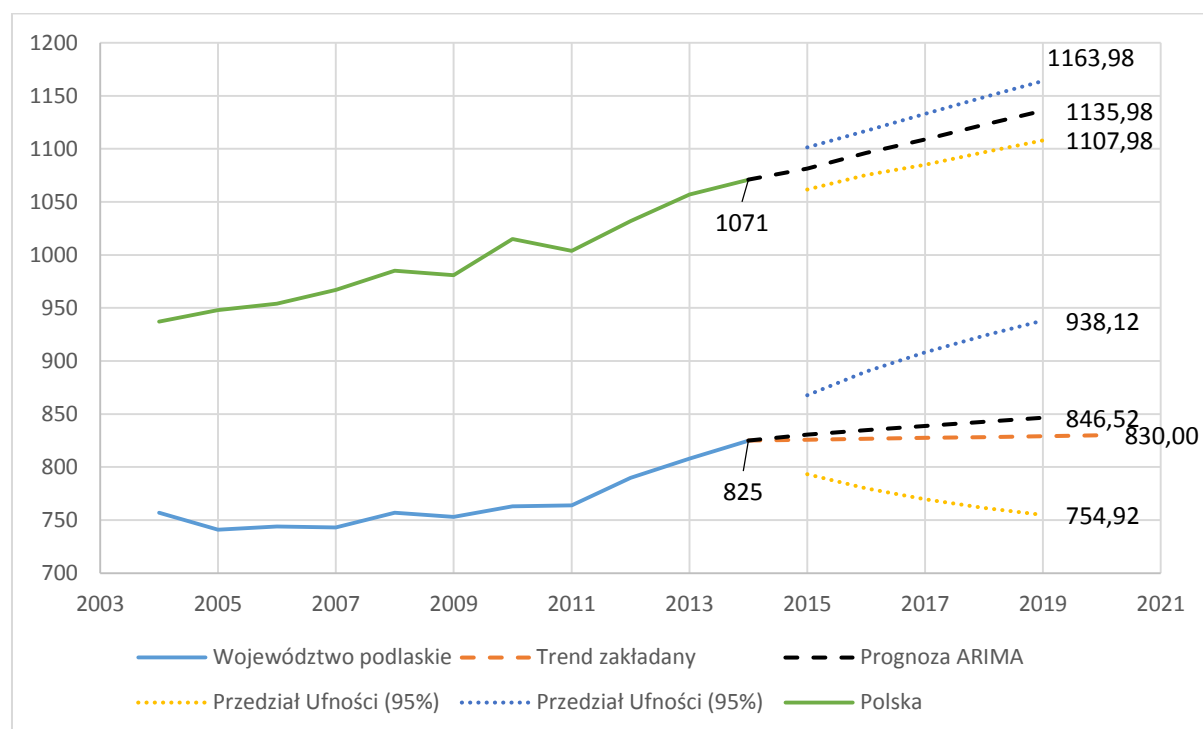
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Województwo podlaskie jest regionem wykazującym się niskim poziomem przedsiębiorczości, liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w 2015 roku wyniosła 835 i klasyfikuje województwo podlaskie na 14 miejscu wśród 16 województw Polski (przed województwami: podkarpackim i lubelskim) (Tabela 2.11). Przez długi okres czasu, do 2011 roku, wskaźnik wykazywał bardzo niską dynamikę, której wynikiem było zwiększenie dystansu województwa podlaskiego do średnich wartości w kraju. Sytuacja ta uległa znacznej poprawie od roku 2011, kiedy to dynamika wskaźnika uległa wyraźnemu zwiększeniu. Obecne tempo zmian nie gwarantuje jednak zmniejszania dystansu pomiędzy liczbą podmiotów w województwie podlaskim i wartościami średnimi dla kraju.

Prognoza z wykorzystaniem modelu ARIMA(1,1,1) pozwala twierdzić, iż wartość wskaźnika liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w 2019 roku wyniesie 847 podmiotów - z 95% przedziałem ufności w granicach: 755 - 938 podmiotów (Wykres 2.8). Identyczna prognoza wyznaczona dla Polski wskazuje na dużo wyższą dynamikę, z najbardziej prawdopodobną wartością w roku 2019 wynoszącą 1136 podmiotów (o 34% więcej niż prognoza dla województwa podlaskiego). Przedział wahań dla prognozy dla Polski to: 1108 – 1164 podmioty.

¹³ Tamże, s. 90.

Wykres 2.8. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Tabela 2.12 pokazuje wartości analizowanego wskaźnika na poziomie poszczególnych powiatów w regionie. Średnią wartość liczby podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności dla województwa podwyższają główne ośrodki subregionalne, tj. Białystok, Łomża, Suwałki, które notują wskaźniki na poziomie zbliżonej (Suwałki, Łomża) lub przewyższającej średnią dla kraju (Białystok – 1162). W dalszej kolejności należy wskazać na powiat białostocki – 850, zambrowski – 735, augustowski – 727 oraz wysokomazowiecki – 710. Do powiatów o najniższej wartości analizowanego wskaźnika należy zaliczyć powiat suwalski – 535 oraz moniecki – 563.

Tabela 2.12. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności w województwie podlaskim w latach 2007-2015

Powiat	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
województwo podlaskie	743	757	753	763	764	790	808	825	835
białostocki	622	650	678	722	738	776	804	835	850
sokólski	485	507	521	512	510	529	539	554	569
m. Białystok	1 001	1 014	1 020	1 063	1 065	1 099	1 120	1 142	1 162
bielski	641	653	604	617	626	649	664	666	675
hajnowski	690	692	623	626	626	643	656	671	670
kolneński	566	580	555	565	561	591	615	633	626
łomżyński	502	529	504	529	540	554	577	592	586
siemiatycki	528	547	512	532	527	545	555	576	597
wysokomazowiecki	576	598	597	630	643	665	681	698	710
zambrowski	767	782	749	719	712	733	732	732	735
m. Łomża	1 006	1 014	1 002	977	960	985	999	1 008	1 005
augustowski	742	742	759	685	671	702	715	730	727

Powiat	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
grajewski	624	633	572	595	591	605	620	632	645
moniecki	502	515	510	520	517	538	549	558	563
sejneński	580	584	601	570	553	563	579	610	612
suwalski	468	473	498	476	478	500	515	534	535
m. Suwałki	1 023	1 018	1 031	1 010	989	1 001	1 004	1 005	999

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Uwarunkowania rozwoju regionalnego, o których wspomiano wcześniej, posiadają przełożenie na poziom regionalnej przedsiębiorczości. Region posiada niski w porównaniu do kraju, odsetek podmiotów gospodarczych przypadających na 10 tys. ludności oraz niższe od średniej krajowej wskaźniki aktywności w zakładaniu nowych przedsiębiorstw. W województwie podlaskim, wyraźnie mniej osób niż w bardziej rozwiniętych regionach decyduje się na prowadzenie działalności gospodarczej. Warty podkreślenia jest jednak fakt, iż w regionie obserwuje się, co roku, mniej niż w kraju, przypadków zamykania działalności gospodarczej. Może to świadczyć o większej przeżywalności firm regionalnych.

Słabość gospodarcza województwa wyrażająca w niskim poziomie przedsiębiorczości, innowacyjności i niskiej wydajności pracy, sprawia, że pod względem gospodarczym województwo podlaskie należy do najstabilniej rozwiniętych w Polsce. W roku 2013 poziom PKB *per capita* regionu wynosił tylko 72,9% wartości krajowej (w roku 2012 71,7%), mimo corocznego wzrostu PKB dystans pomiędzy poziomem PKB w regionie, a średnią wartością dla kraju systematycznie się powiększa. Pochodną tego stanu rzeczy jest również niski, w porównaniu z resztą kraju, poziom zarobków. W 2015 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie nominalne brutto (w gospodarce narodowej) wynosiło 3 647,08 zł i w porównaniu do 2014 wzrosło o 116,91 zł, przy jednoczesnym zwiększeniu średniej krajowej pensji brutto o 146,89 zł, do poziomu 4 150,88 zł¹⁴.

W 2015 roku województwo podlaskie pod względem liczby podmiotów nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności zajmowało 11 miejsce w Polsce, wyprzedzając takie województwa jak: lubelskie, podkarpackie, opolskie, świętokrzyskie. Mimo faktu, iż od 2007 roku wartość wskaźnika wzrosła ogółem o 22% (dokładnie w takim samym tempie rósł wskaźnik dla Polski), to w 2015 roku stanowiła ona 76,6% średniej dla kraju. Wskaźnik wyższy od przeciętnego dla całego kraju odnotowano tylko w Białymstoku – 105 podmiotów (2015) (Tabela 2.13). W dalszej kolejności należy wskazać na m. Łomża – 79 oraz m. Suwałki - 79, a także powiat białostocki – 79. Najniższą liczbę nowych firm w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców odnotowano w powiecie łomżyńskim – 44 oraz kolneńskim 45.

Tabela 2.13. Liczba jednostek nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w województwie podlaskim w latach 2007-2015

Powiat	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
województwo podlaskie	59	67	75	85	74	79	73	77	72
białostocki	58	70	83	89	82	87	80	87	79
sokólski	37	50	44	49	46	49	42	50	47
m. Białystok	85	97	109	122	111	115	106	106	105
bielski	43	48	55	60	58	53	52	53	48

¹⁴GUS BDL.

Powiat	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
hajnowski	43	51	56	66	60	50	48	56	47
kolneński	37	39	41	53	40	61	53	68	45
łomżyński	42	48	54	62	57	51	57	58	44
siemiatycki	33	44	46	55	41	49	41	51	52
wysokomazowiecki	47	44	49	63	57	53	49	60	53
zambrowski	53	59	66	69	63	73	60	59	60
m. Łomża	79	81	98	103	79	92	95	83	79
augustowski	64	64	72	81	61	80	65	72	66
grajewski	52	48	56	67	51	61	67	65	63
moniecki	36	43	55	55	51	56	51	47	50
sejneński	51	46	57	70	50	59	58	80	52
suwalski	33	43	52	62	46	53	54	63	50
m. Suwałki	71	82	86	103	90	92	86	86	79

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Mimo niezbyt wysokiej liczby podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców oraz liczby firm nowo rejestrowanych w ciągu roku, województwo podlaskie notuje jeden z trzech najniższych wskaźników (po województwie lubelskim i podkarpackim) odnoszących się do podmiotów wykreślanych z rejestru. W 2015 roku jego wartość była niższa o ok. 20% od średniej dla całego kraju. Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w powiatach o najwyższej liczbie działających firm, tj. Białymstoku – 80, Suwałkach – 81 oraz Łomży – 76 (Tabela 2.14). Najmniejszą liczbę wykreślanych z rejestru REGON jednostek na 10 tys. mieszkańców odnotowano w powiecie siemiatyckim – 34 i sokólskim – 35.

Tabela 2.14. Liczba podmiotów wykreślonych z rejestru REGON na 10 tys. ludności w województwie podlaskim w latach 2007-2015

Powiat	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
województwo podlaskie	59	53	76	64	75	53	58	58	61
białostocki	50	47	55	43	71	54	57	61	65
sokólski	34	32	34	38	54	32	35	35	35
m. Białystok	80	80	97	76	104	74	80	78	80
bielski	34	38	95	40	52	32	40	47	42
hajnowski	36	51	111	46	68	39	45	44	50
kolneński	21	23	59	31	50	37	39	46	47
łomżyński	31	26	72	32	56	44	39	42	48
siemiatycki	25	28	70	27	49	32	35	29	34
wysokomazowiecki	42	26	48	24	50	36	38	40	42
zambrowski	188	42	100	86	68	55	63	56	56
m. Łomża	77	65	104	123	92	63	77	67	76
augustowski	51	61	54	127	79	51	55	55	71
grajewski	42	38	108	43	62	51	53	54	48
moniecki	36	29	61	38	52	36	44	37	45
sejneński	42	43	41	84	68	45	46	49	54
suwalski	29	39	32	66	43	42	40	41	42

Powiat	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
m. Suwałki	88	80	69	121	106	72	83	81	81

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Ogółem w 2015 roku pracę podjęto łącznie 38848 osób, tj. 50,6% wyrejestrowanych z Powiatowych Urzędów Pracy (Tabela 2.15). Najwyższy odsetek podjęć pracy przez bezrobotnych wśród ogółu wyrejestrowanych odnotowano w PUP w Bielsku Podlaskim – 57,7% oraz Wysokiem Mazowieckim – 55,1%. Największy udział zatrudnienia subsydiowanego w podjęciach pracy przez osoby bezrobotne odnotowano w powiecie: monieckim (28,4% ogółu podjęć pracy), a także wysokomazowieckim (23,3%). Natomiast najniższy procent osób kierowanych do pracy subsydiowanej w ogólnej liczbie bezrobotnych podejmujących pracę wystąpił w statystykach PUP: w Kolnie (11,5%), Białymstoku (13,7%) oraz Sejnach (13,9%).

Tabela 2.15. Osoby bezrobotne podejmujące pracę w 2015 roku według powiatów

Powiatowy Urząd Pracy	Podjęcia pracy ogółem		Z tego pracy:			
	Liczba	% do ogółu wyrejestro- wanych	Niesub- sydio- wanej	W tym sezono- wej	Subsydiowanej	
					Liczba	% do ogółu podjęć pracy
Woj. podlaskie	38848	50,6	32240	3783	6608	17,0
Augustów	2253	49,5	1908	1588	345	15,3
Białystok	13487	50,7	11640	0	1847	13,7
Bielsk Podlaski	1729	57,7	1430	0	299	17,3
Grajewo	2319	53,0	1804	0	515	22,2
Hajnówka	1141	39,8	900	0	241	21,1
Kolno	1681	48,5	1488	0	193	11,5
Łomża	3758	51,8	2945	2	813	21,6
Mońki	1037	48,5	743	69	294	28,4
Sejny	1310	53,5	1128	982	182	13,9
Siemiatycze	1088	46,4	870	0	218	20,0
Sokółka	2375	50,3	1891	1136	484	20,4
Suwałki	3639	51,6	3065	6	574	15,8
Wysokie Mazowieckie	1505	55,1	1155	0	350	23,3
Zambrów	1526	46,4	1273	0	253	16,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Falkowska-Świtka i in., *Sytuacja na rynku pracy w woj. Podlaskim w 2015...*, op. cit., s. 133.

Podjęcia pracy stanowią w regionie około 40% powodów wyrejestrowań ze statystyk bezrobocia. Wśród podjęć pracy około 16% stanowią podjęcia z tytułu skierowania do pracy subsydiowanej. Obserwowaną sytuację należałoby ocenić pozytywnie ze względu na przewagę skierowań do pracy niesubsydiowanej (niepowodującej zaangażowania środków finansowych w ramach aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu). Najlepsza sytuacja w obszarze kierowania bezrobotnych do pracy niesubsydiowanej występuje w najsilniejszych ośrodkach gospodarczych regionu (Białystok, Łomża, Suwałki), ale nie tylko (powiat kolneński, sejneński, augustowski). Najwyższe w regionie wskaźniki przedsiębiorczości, korelują w tym przypadku z najwyższymi liczbami miejsc pracy oferowanymi osobom bezrobotnym.

Stopa bezrobocia rejestrowanego, nie posiada bezpośredniego związku z poziomem przedsiębiorczości. Wydawałoby się logiczne, że dobry poziom rozwoju przedsiębiorczości, prowadzący do rozwoju miejsc pracy, powinien iść w parze z niską stopą bezrobocia. Należy jednak podkreślić, że sytuacja może wskazywać na utrwalanie się bezrobocia strukturalnego (pozostawanie w rejestrach bezrobotnych dużych liczb osób zwolnionych z dużych zakładów produkcyjnych, osób w starszym wieku, schorowanych, itp.), czy też na zainteresowanie pozostawaniem w rejestrach bezrobotnych z powodów ubezpieczeniowych, czy zasiłkowych (np. chęć pozyskania świadczeń z pomocy społecznej). Problem może wynikać również z zaobserwowanych w skali regionu nadwyżek edukacyjnych wynikających z niedostosowania kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy).

Od początku analizowanego okresu liczba przyznawanych bezrobotnym pożyczek/dotacji na podjęcie działalności gospodarczej wrosła, aby w 2010 roku osiągnąć najwyższą wartość 2130 (Tabela 2.16). W kolejnym roku odnotowano spadek na poziomie ponad 60%, jednak w następnych latach odnotowano regularny wzrost do poziomu 1687 (2014). Najwyższy odsetek bezrobotnych, którzy otrzymali wsparcie na założenie firmy zarejestrowano w Białymstoku – 37,9% (2014). W dalszej kolejności należy wskazać na powiat m. Łomża – 8,9%, a także powiat augustowski – 8,3%.

Tabela 2.16. Bezrobotni, którzy otrzymali środki na podjęcie działalności gospodarczej w woj. podlaskim według powiatów w latach 2007-2015

PUP	Liczba bezrobotnych, którzy otrzymali pożyczkę/dotację na podjęcie działalności gospodarczej									% udział wyrejestrowanych z tytułu podjęcia działalności gospodarczej do „odpływów” ogółem								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Woj. podlaskie	789	1301	1703	2130	800	1407	1520	1678	1364	0,9	4,6	2,3	2,5	1,1	1,9	2,0	2,0	1,8
Augustów	134	143	147	184	80	151	118	139	99	2,6	7,8	3,1	3,7	1,9	3,5	2,6	2,9	2,2
Białystok	126	319	443	678	373	485	650	636	518	0,4	3,4	1,7	2,3	1,4	1,9	2,4	2,3	1,9
Bielsk Podlaski	11	72	75	101	33	52	59	69	52	0,3	5,9	2,6	2,9	1,1	1,8	1,9	2,0	1,7
Grajewo	50	78	126	153	44	90	91	83	80	1,1	5,1	2,8	3,2	1,1	2,1	2,2	1,9	1,8
Hajnówka	11	13	45	41	16	24	17	26	15	0,3	1,6	1,6	1,2	0,6	0,9	0,6	0,8	0,5
Kolno	14	56	58	67	1	90	66	93	43	0,4	5,8	1,7	1,6	0,0	3,2	2,2	2,8	1,2
Łomża	154	187	240	244	42	131	145	149	132	2,1	6,0	3,6	3,4	0,7	2,0	2,2	2,0	1,8
Mońki	15	32	47	51	12	38	27	31	32	0,9	4,7	2,6	2,3	0,7	2,0	1,3	1,3	1,5
Sejny	0	30	41	58	16	37	31	56	36	0	3,4	1,8	2,2	0,9	1,6	1,2	1,9	1,5
Siemiatycze	25	28	40	49	8	14	18	29	25	1,1	3,9	2,0	2,2	0,4	0,7	0,8	1,3	1,1
Sokółka	71	72	63	80	40	62	60	75	69	1,3	3,8	1,4	1,6	1,0	1,4	1,3	1,5	1,5
Suwałki	99	102	143	178	44	105	90	103	128	1,1	3,6	2,0	2,0	0,6	1,5	1,1	1,2	1,8
Wysokie Mazowieckie	37	73	101	126	50	80	85	105	85	1,2	7,4	3,0	3,6	1,8	2,7	3,1	3,3	3,1
Zambrów	42	96	134	120	51	48	63	84	50	1,1	6,6	3,4	2,9	1,6	1,5	1,8	2,4	1,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Falkowska-Świtka i in., *Sytuacja na rynku pracy w woj. Podlaskim w 2014...*, op. cit., s. 251 oraz J. Falkowska-Świtka i in., *Sytuacja na rynku pracy w woj. Podlaskim w 2015...*, op. cit., s. 282.

Charakteryzując rynek pracy województwa podlaskiego należy dokonać analizy rodzaju działalności gospodarczej, która określa rodzajową strukturę popytu na pracę. Na wstępie należy zwrócić uwagę na zapisy *Planu rozwoju przedsiębiorczości w oparciu o inteligentne specjalizacje województwa podlaskiego na lata 2015-2020+ (RIS3)*¹⁵, który specyfikuje rdzeń inteligentnych specjalizacji województwa podlaskiego jako następujące obszary:

¹⁵ Monitoring *Planu rozwoju przedsiębiorczości w oparciu o inteligentne specjalizacje województwa podlaskiego na lata 2015-2020+ (RIS3)*, oparty został o analizę poziomu i dynamiki współczynnika lokalizacji (LQ) w powiązaniu z analizą zmian poziomu

1. Sektor rolno-spożywczy i sektory powiązane z nim łańcuchem wartości,
2. Przemysł metalowo-maszynowy, szkodniczy i sektory powiązane z nim łańcuchem wartości,
3. Ekoinnowacje, nauki o środowisku i sektory powiązane z nimi łańcuchem wartości (w tym odnawialne źródła energii, budownictwo zasobooszczędne, efektywne przetwarzanie drewna),
4. Sektor medyczny oraz nauki o życiu i sektory powiązane z nimi łańcuchem wartości.

Struktura rdzenia inteligentnych specjalizacji jest bardzo wyraźnie odzwierciedlona wśród grup PKD o najwyższej wartości LQ (Tabela 2.17). Większość sekcji PKD, które można bezpośrednio przypisać do kategorii określanych, jako rdzeń inteligentnych specjalizacji województwa podlaskiego (np. *Produkcja maszyn dla rolnictwa i leśnictwa, Wytwarzanie wyrobów mleczarskich, Uprawa roślin wieloletnich, Produkcja statków i łodzi, Sprzedaż hurtowa produktów rolnych i żywych zwierząt oraz Produkcja urządzeń, instrumentów oraz wyrobów medycznych, włączając dentystyczne*) nie tylko charakteryzowało się wysokim poziomem współczynnika LQ, ale również wykazywało wzrost jego wartości.

Tabela 2.17. Wartości współczynnika LQ dla poszczególnych sekcji PKD w województwie podlaskim w latach 2010-2014

PKD	Wyszczególnienie	LQ				
		2010	2011	2012	2013	2014
A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	0,94	0,96	0,97	0,99	0,95
C	Przetwórstwo przemysłowe	0,71	0,71	0,72	0,71	0,72
D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	0,37	0,38	0,41	0,41	0,37
E	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	0,78	0,77	0,78	0,78	0,79
F	Budownictwo	0,73	0,76	0,76	0,80	0,83
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	0,74	0,75	0,73	0,71	0,70
H	Transport i gospodarka magazynowa	0,36	0,37	0,37	0,40	0,42
J	Informacja i komunikacja	0,24	0,23	0,21	0,24	0,25
M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	0,31	0,31	0,29	0,28	0,28
N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	0,34	0,34	0,40	0,32	0,27
P	Edukacja	1,09	1,09	1,09	1,09	1,06
Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	1,02	1,01	1,02	1,02	1,02
S	Pozostała działalność usługowa	0,45	0,48	0,49	0,46	0,49

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Białymstoku.

Dane wskazują, iż sekcjami PKD z województwa podlaskiego, które wyróżniają się na tle kraju są sekcje: *P edukacja* oraz *Q opieka zdrowotna i pomoc społeczna*. W tych sekcjach współczynnik LQ

przychodów z podatków PIT i CIT na poziomie grup PKD. Jako obszar odniesienia do obliczenia współczynnika lokalizacji przyjęto Polskę. Dane o liczbie pracowników na poziomie poszczególnych grup PKD pozyskane zostały z Urzędu Statystycznego w Białymstoku. Dane te zostały opracowane dla lat 2010-2014 na podstawie sprawozdania Z-06 o pracujących, wynagrodzeniach i czasie pracy i dotyczą podmiotów o liczbie pracujących powyżej 9 osób. Poniższa tabela prezentuje zestawienie sekcji i działów PKD objętych analizą.

kształtował się w każdym z analizowanych lat, powyżej 1, co oznacza, że poziom zatrudnienia w województwie podlaskim był relatywnie wyższy od zatrudnienia w Polsce. Jednak w ujęciu dynamicznym w powyższych sekcjach nie zanotowano tendencji wzrostowych, a jedynie utrzymywanie się wysokiego relatywnego stanu zatrudnienia. Poza dwiema wymienionymi sekcjami, na tle innych sekcji PKD w województwie podlaskim wysokie wartości współczynnika LQ charakteryzowała się sekcja *A rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo*. W sekcji A zanotowano również największy wzrost przychodów z tytułu podatku CIT w latach 2013-2015, których wartość wzrosła z 809 tysięcy w roku 2013 do 2,1 mln w roku 2015. Największy względny wzrost zatrudnienia wśród sekcji PKD w analizowanym okresie odnotowały sekcje: *H transport i gospodarka magazynowa*, w której średni wzrost LQ z roku na rok wyniósł blisko 39% oraz sekcja *F budownictwo*, w której LQ średniorocznie wzrastało o 34%. Natomiast największe relatywne spadki zatrudnienia odnotowano w sekcjach *N działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca* oraz *M działalność profesjonalna, naukowa i techniczna*, w tym jednak przypadku odnotowano znaczny wzrost przychodów z podatku CIT, które w latach 2013-2015 średniorocznie wzrastały o prawie 50%. Dziesięć grup PKD, dla których zanotowano najwyższe wartości współczynnika LQ w analizowanym okresie przedstawiono w Tabeli 2.18.

Tabela 2.18. Grupy PKD o najwyższych wartościach współczynnika LQ w województwie podlaskim w latach 2010-2014

Grupa PKD	Nazwa	2010	2011	2012	2013	2014
13.1	Przygotowanie i przędzenie włókien tekstylnych	b.d.	b.d.	b.d.	20,83	b.d.
28.3	Produkcja maszyn dla rolnictwa i leśnictwa	6,30	7,26	7,49	7,43	7,66
10.5	Wytwarzanie wyrobów mleczarskich	5,43	5,97	6,50	6,41	6,71
01.2	Uprawa roślin wieloletnich	b.d.	2,76	4,53	b.d.	b.d.
30.1	Produkcja statków i łodzi	2,30	2,33	2,12	2,88	3,61
47.8	Sprzedaż detaliczna prowadzona na straganach i targowiskach	b.d.	2,56	2,70	b.d.	b.d.
02.1	Gospodarka leśna i pozostała działalność leśna, z wyłączeniem pozyskiwania produktów leśnych	1,77	1,79	1,81	1,81	1,82
46.2	Sprzedaż hurtowa płodów rolnych i żywych zwierząt	1,11	1,65	1,78	b.d.	1,46
32.5	Produkcja urządzeń, instrumentów oraz wyrobów medycznych, włączając dentystyczne	b.d.	1,61	1,70	b.d.	1,63
32.1	Produkcja wyrobów jubilerskich, biżuterii i podobnych wyrobów	1,65	b.d.	1,14	b.d.	0,68

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Białymstoku.

Na zakończenie prowadzonej analizy należy również przedstawić sytuację poszczególnych zawodów na regionalnym rynku pracy. Informacje tego rodzaju pozwalają określić rodzajową strukturę popytu i podaży oraz rozmiary niedopasowań w zakresie oferowanych oraz oczekiwanych przez rynek kwalifikacji pracowników.

Na podlaskim rynku pracy nadmiar osób bezrobotnych w stosunku do oferowanych miejsc pracy występuje w większości grup zawodów. W roku 2014 zawody nadwyżkowe stanowiły na rynku pracy woj. podlaskiego 71% ogółu zawodów, z czego 20% zawodów nadwyżkowych to takie, w których w ciągu 2014 r. pracodawcy nie zgłosili żadnych ofert pracy. W grupie zawodów bez ofert pracy najliczniej reprezentowani byli bezrobotni w zawodach:

- architektki krajobrazu,

- operatorzy maszyn przędzalniczych i pokrewni,
- właściciele sklepów,
- hodowcy zwierząt gdzie indziej niesklasyfikowani,
- kompozytorzy, artyści muzycy i śpiewacy.

Mimo pozytywnych zmian, podlaski rynek pracy nadal pozostaje rynkiem mocno zróżnicowanym zarówno pod względem terytorialnym, jak i strukturalnym, o wyraźnych cechach dysproporcji. Dotyczy to zarówno poziomu bezrobocia na lokalnych rynkach pracy, jak i rozwoju gospodarczego, a zwłaszcza rozwoju przedsiębiorczości i liczby działających na lokalnych rynkach podmiotów gospodarczych. W dalszym ciągu regionalny rynek pracy cechuje niedopasowanie popytu i podaży pracy, co skutkuje z jednej strony trudnościami w znalezieniu zatrudnienia przez bezrobotnych, a z drugiej zgłaszanymi przez pracodawców kłopotami z pozyskaniem pracowników o pożądanym kwalifikacjach.¹⁶

Do najbardziej nadwyżkowych zawodów należały przede wszystkim zawody związane z przemysłem maszynowym i elektronicznym (mechanicy maszyn i urządzeń rolniczych i przemysłowych, ślusarze elektromechanicy i elektromonterzy). Nadwyżka siły roboczej wystąpiła również w zawodach rzemieślniczych i usługowych (piekarze, cukiernicy, fryzjerzy, kucharze, mechanicy pojazdów samochodowych). Także w wielu zawodach wymagających wykształcenia średniego zawodowego, od lat notuje się przewagę podaży pracowników nad popytem (m. in. średni personel do spraw statystyki i dziedzin pokrewnych, głównie technicy ekonomii, technicy rolnictwa, technicy mechanicy, technicy nauk fizycznych i technicznych gdzie indziej niesklasyfikowani, technicy budownictwa), podobnie wśród specjalistów (ekonomiści, wizytatorzy i specjaliści metod nauczania, specjaliści ds. administracji i rozwoju, specjaliści do spraw zarządzania i organizacji, nauczyciele gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych).¹⁷

W analizowanym roku zawody deficytowe obejmowały 91 grup i stanowiły 22% ogółu zawodów funkcjonujących na rynku pracy w 2014 r. Deficyt pracowników na poziomie wyższego wykształcenia wystąpił wśród specjalistów ds. sprzedaży. Na średnim poziomie wykształcenia pracodawcy zgłaszali niezaspokojony popyt na pomocników biurowych: pracowników centrów obsługi telefonicznej (pracownicy call center), pracowników obsługi biurowej, sekretarki, pracowników do spraw rachunkowości i księgowości, pracowników handlu: przedstawicieli handlowych, sprzedawców (konsultantów) w centrach sprzedaży telefonicznej/internetowej, pracowników sprzedaży, a także pracowników opieki osobistej: asystentów nauczycieli, opiekunów dziecięcych. Brakowało również robotników w budownictwie: szklarzy, monterów konstrukcji budowlanych i konserwatorów budynków, robotników budowy dróg, spawaczy, tynkarzy, cieśli i stolarzy budowlanych, posadzkarzy, parkieciarzy i glazurników. Niezmiennie zgłaszany był wysoki popyt na robotników niewykwalifikowanych: robotników pomocniczych przy uprawie roślin i hodowli zwierząt, pomoce kuchenne, zmiataczy, robotników przy pracach prostych.¹⁸

W 2014 r. wyodrębniono 26 grup zawodów wykazujących równowagę w relacji popyt-podaż pracy (ok. 6%). Wśród nich reprezentowane były wszystkie grupy zawodowe. Należy wskazać zarówno zawody wykonywane przez specjalistów (specjaliści ds. wychowania małego dziecka, specjaliści ds.

¹⁶ *Sprawozdanie z realizacji Podlaskiego Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2015 r.*, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, luty 2016 r.

¹⁷ *Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w woj. podlaskim w 2014 r.*, WUP w Białymstoku, Białystok, kwiecień 2015, s. 43.

¹⁸ Tamże, s. 43.

reklamy i marketingu, specjaliści ds. szkoleń zawodowych i rozwoju kadr), stanowiska kierownicze (kierownicy do spraw produkcji przemysłowej), przedstawiciele średniego personelu oraz pracowników biurowych (pracownicy administracyjni i sekretarze biura zarządu, spedytorzy, operatorzy urządzeń do spalania odpadów, uzdatniania wody i pokrewni, magazynierzy i recepcjoniści), jak i pracowników handlu i usług (pracownicy opieki osobistej w ochronie zdrowia i pokrewni gdzie indziej niesklasyfikowani, kasjerzy i sprzedawcy biletów, pracownicy domowej opieki osobistej). Przeważającą część zawodów zrównoważonych stanowiły zawody zaliczane do grupy zawodów robotników wykwalifikowanych (drukarze, monterzy linii elektrycznych, maszyniści, operatorzy maszyn i urządzeń dźwigowo-transportowych), a także zawody wykonywane przez pracowników pracach prostych (robotnicy pomocniczy w budownictwie ogólnym, pomoce i sprzętaczki biurowe, hotelowe).¹⁹

Należy jednak podkreślić, iż przywoływane analizy zawodów deficytowych i nadwyżkowych, prowadzone są na danych uwzględniających jedynie oferty pracy wpływające do powiatowych urzędów pracy. Nie uwzględniają one pozostałych, identyfikowanych regionalnie i lokalnie, kanałów dystrybucji ofert pracy, takich jak: ogólnopolskie portale internetowe, lokalne portale internetowe, prasa regionalna, OHP i Akademickie Biura Karier. W rozdziale poświęconym analizie edukacji i wykształcenia przywołane zostały analizy rynku pracy prowadzone na potrzeby oceny sytuacji na rynku pracy zawodów, w których występuje kształcenie zawodowe w regionie, uwzględniające szerokie spectrum źródeł ofert pracy oraz podejmujące próbę oceny sytuacji danego zawodu z uwzględnieniem możliwości zatrudnienia na rynku pracy w zawodach pokrewnych. Ich wyniki wskazują jednoznacznie, iż w wielu przypadkach zawodów nadwyżkowych, z punktu widzenia analiz prowadzonych w oparciu o dane urzędów pracy, rzeczywista sytuacja danego zawodu jest inna po uwzględnieniu ofert pracy z innych źródeł oraz możliwości podjęcia zatrudnienia w zawodach pokrewnych.

W kategorii zawodów nadwyżkowych, wyniki tych analiz wskazują przede wszystkim na fakt, co najmniej zrównoważonej, jeżeli nie deficytowej (w zależności od powiatu) sytuacji zawodów, które kształcone są na poziomie zasadniczym zawodowym: ślusarze, elektromechanicy i elektromonterzy, piekarze, cukiernicy, fryzjerzy, kucharze, mechanicy pojazdów samochodowych. Podobnie, w wielu wypadkach, inaczej należy ocenić sytuację w grupie zawodów deficytowych i zrównoważonych (prowadzonych w oparciu o oferty pracy wpływające do urzędów pracy).

W kategorii zawodów deficytowych, analizy pokrywają się w części dotyczącej zawodów kształconych na poziomie zasadniczym zawodowym, takich jak: tynkarze, cieśle. Analizy pokrywają się również w części dotyczącej zawodów klasyfikowanych, jako wymagające wykształcenia zawodowego, w których nie odbywa się jednak kształcenie w szkołach zawodowych (inaczej: w zawodach występujących na rynku pracy, pokrewnych w stosunku do zawodów kształconych w systemie kształcenia zawodowego), takich jak: stolarze budowlani, posadzkarze, parkieciarze, glazurnicy, monterzy konstrukcji budowlanych, spawacze. Zupełnie inaczej oceniana jest natomiast sytuacja zawodów kształconych na poziomie średnim zawodowym lub pokrewnych (klasyfikowanych, jako wymagające wykształcenia średniego), takich jak: pomocnicy biurowi, pracownicy obsługi biurowej, sekretarki, pracownicy do spraw rachunkowości i księgowości. Te zawody, w analizach wykorzystujących szerokie spectra źródeł ofert pracy oceniane są, jako zawody nadwyżkowe lub specyficzne. „Specyficzność” polega w tym wypadku na niezwykle wysokim poziomie obserwowanego popytu, który wiąże się jednocześnie z bardzo wysokim poziomem subsydiowania przez urzędy pracy. Oznacza to (zwłaszcza w przypadku miejsc pracy związanych z obsługą biurową), że są to miejsca

¹⁹ Tamże, s. 44.

wykorzystywane do okresowej aktywizacji zawodowej pracowników, na których po zakończeniu subsydiowania nie dochodzi do trwałego zatrudnienia na stanowisku pracy.

W kategorii zawodów zrównoważonych, na podstawie analiz wykorzystujących inne, poza urzędami pracy, źródła ofert pracy, przedstawiciele pracowników biurowych, są oceniani podobnie jak pomocnicy biurowi i pracownicy obsługi biurowej, o których była mowa wyżej (specyfika powiązania z subsydiowaniem zatrudnienia). Ponadto zwraca się uwagę na wysoki popyt na pracowników domowej opieki osobistej, który często powoduje zakwalifikowanie przedstawicieli tych zawodów do zawodów deficytowych. Należy mieć jednak na uwadze, że popyt zgłaszany na przedstawicieli pracowników domowej opieki osobistej w źródłach niepublicznych, nie musi oznaczać nawiązania stosunku pracy, a warunki pracy oferowane przez (najczęściej gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników) mogą wpływać na wysoką rotacyjność miejsc pracy, przekładającą się na obserwowany wysoki „popyt”.

Informacje i rekomendacje wynikające z analizy sytuacji społeczno-ekonomicznej dla wdrożenia EFS w regionie:

W regionie konieczne jest kontynuowanie działań służących wykorzystaniu aktualnych rezerw zasobów ludzkich, w szczególności pozostających bez zatrudnienia: kobiet, osób powyżej 50 roku życia, osób z niepełnosprawnością, osób długotrwale bezrobotnych oraz niskowyzwalifikowanych z wykorzystaniem najbardziej efektywnych form wsparcia prowadzących do zatrudnienia lub samozatrudnienia. Obserwowany wysoki poziom bierności zawodowej w kategoriach osób, które należałoby zakwalifikować do osób w wieku produkcyjnym (bierni z powodu kontynuowania nauki, obowiązków rodzinnych, wyczerpania możliwości poszukiwania pracy, niepełnosprawności) wymusza rozwijanie działań w kierunku przywrócenia tej kategorii osób do aktywnych zawodowo, a następnie aktywnych zawodowo pracujących.

Niezbędne jest również dążenie do wykorzystania potencjału zasobów pracy poprzez nabywanie i podnoszenie ich kwalifikacji oraz wyposażenie ich w kompetencje niezbędne do pracy i służące adaptacyjności, w szczególności w starszych grupach wiekowych oraz w stosunku do osób o niskich kwalifikacjach. Konieczne jest włączanie pracodawców w ten proces. Niezbędne wydaje się również rozwijanie działań ukierunkowanych na stworzenie warunków do dłuższej pracy w odniesieniu do możliwości pracowników i włączanie pracodawców w ten proces.

Wspieranie nie tylko powstawania nowych podmiotów gospodarczych, ale dostarczanie również instrumentów wsparcia do rozwoju już istniejących firm, powodującego wzrost zapotrzebowania na pracowników i tworzenie nowych miejsc pracy może znacząco przyczynić się do poprawy sytuacji na rynku pracy.

Niezbędne jest tworzenie warunków na rzecz włączania pracodawców w proces rozwijania kształcenia ustawicznego pracowników. W podejmowanych działaniach wskazane jest szerokie wykorzystanie wiedzy w zakresie sytuacji poszczególnych zawodów na rynku pracy, z uwzględnieniem analiz dających obraz popytu wyrażony przez szerokie spectrum źródeł ofert pracy oraz opinii i potrzeb lokalnych pracodawców, do kształtowania planów rozwoju zawodowego pracowników i osób pozostających bez pracy, planowania i realizacji kształcenia zawodowego w regionie oraz promocji kształcenia zawodowego.

3. INTEGRACJA SPOŁECZNA

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym²⁰ w województwie podlaskim od roku 2007 kształtuje się umiarkowanie niekorzystnie, jednak przyjmuje zauważalny trend spadkowy. W roku 2014 zanotowano wzrost jego wartości (23,9%), co jednak nie zmieniło pozycji województwa na tle kraju. Jednak rok później pozycja regionu uległa znaczącej poprawie (zmiana pozycji z 15 na 11) dzięki spadkowi wartości wskaźnika do poziomu 19,1. Niezmiennie od roku 2007 do 2014 roku, wartość wskaźnika w województwie znacznie przekraczała średnią krajową i region był jednym z województw o najwyższym wskaźniku zagrożenia ubóstwem relatywnym w Polsce (15 miejsce wśród województw). Oznacza to, iż w regionie cały czas mamy do czynienia z występowaniem czynników wpływających na wysokie wartości liczby osób żyjących w gospodarstwach domowych, w których dochód do dyspozycji jest niższy niż 50% średniej wyliczanej dla dochodów w kraju. Do takich czynników zaliczamy m.in. bezrobocie, niski poziom wykształcenia i związany z tym niski status zawodowy oraz inne czynniki powodujące wykluczenie społeczne.

Tabela 3.1. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w województwie podlaskim na tle kraju w latach 2007-2015

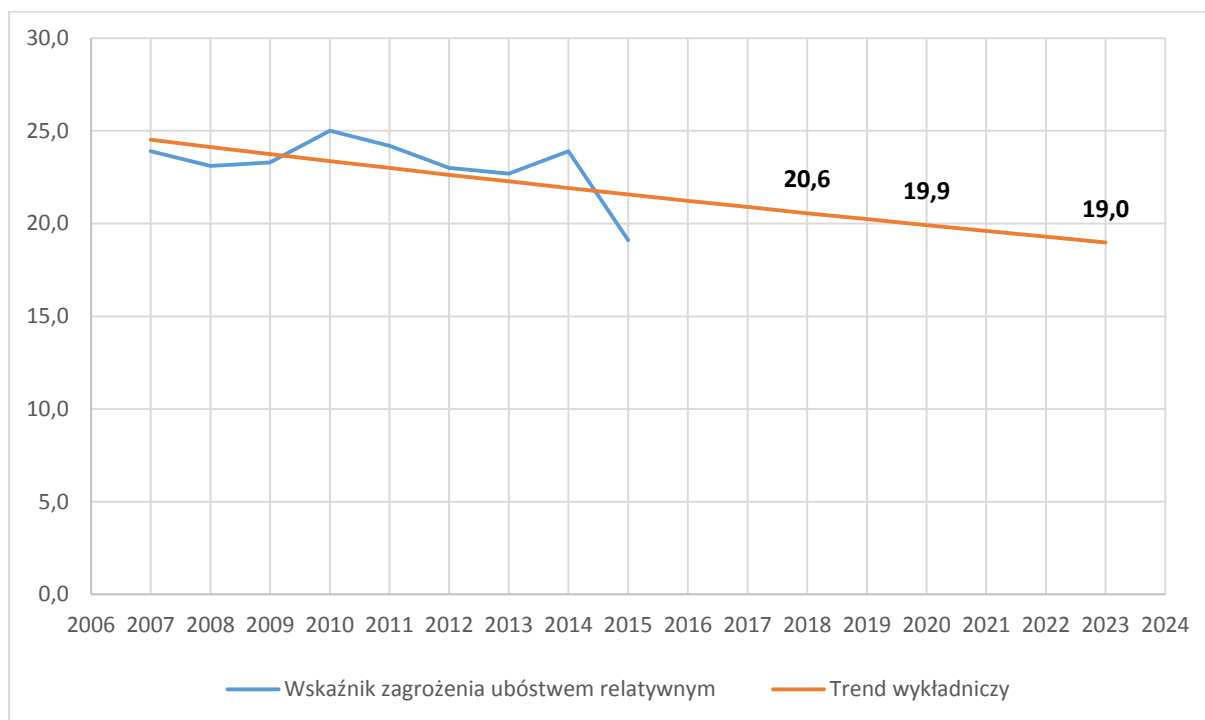
Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym	23,90	23,1	23,3	25,0	24,2	23,0	22,7	23,9	19,1
Dynamika wskaźnika	23,2	-3,3	0,9	7,3	-3,2	-5,0	-1,3	5,3	-20,1
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym (Polska)	17,3	17,6	17,3	17,4	16,9	16,3	16,2	16,2	15,5
% wartości dla Polski	138,2	131,3	134,7	143,7	143,2	141,1	140,1	147,5	123,2
Pozycja wśród województw	13	13	14	13	14	14	15	15	11

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

Należy zwrócić uwagę na znaczące obniżenie wartości analizowanego wskaźnika zaobserwowane w roku 2015. Odnotowano spadek na poziomie 20,1% w porównaniu do roku 2014 (Tabela 3.1). Mimo ograniczenia odsetka gospodarstw domowych zagrożonych ubóstwem i zmiany pozycji województwa z 15 na 11 w kraju, nadal wartość wskaźnika przewyższa o ponad 23% wartość dla całej Polski.

²⁰ Wskaźnik prezentuje odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż granica ubóstwa relatywnego przyjęta na poziomie 50% średnich miesięcznych wydatków ustalonych na poziomie wszystkich gospodarstw domowych z uwzględnieniem tzw. oryginalnej skali ekwiwalentności OECD, źródło: GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej*, dostępny w Internecie: <http://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3215,pojecie.html>, dostęp dnia 18.10.2016 r.

Wykres 3.1. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w latach 2007-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Prognoza wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym wskazuje, iż w kolejnych latach jego wartość dla województwa podlaskiego wzrośnie, aby w roku 2018 osiągnąć wartość 20,6 (Tabela 3.2). W kolejnych latach wartość wskaźnika będzie się najprawdopodobniej obniżała do 19,9 w roku 2020 oraz 19,0 w roku 2023.

Tabela 3.2. Szacowany dla województwa podlaskiego wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym na lata 2016-2023 (w %)

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym	21,2	20,9	20,6	20,2	19,9	19,6	19,3	19,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

W analizowanym okresie, cały czas mieliśmy do czynienia z występowaniem czynników wpływających na wyższe od średniej krajowej wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym. Należy podkreślić, iż obserwowana sytuacja korespondowała z danymi w zakresie bierności zawodowej, towarzyszyła wysokiemu poziomowi przyczyn braku aktywności na rynku pracy, wynikającymi łącznie z zobowiązań rodzinnych (11,4% przyczyn bierności), choroby lub niepełnosprawności (11,2%), czy wyczerpania możliwości poszukiwania pracy (2,0%) i przekonania o niemożliwości znalezienia zatrudnienia (1,5%). Biorąc pod uwagę fakt, że większość z podanych przyczyn bierności zawodowej (bezrobocie, choroba, niepełnosprawność) stanowią jednocześnie najwyższe odsetki wśród powodów przyznawania świadczeń z pomocy społecznej, zła sytuacja w zakresie wskaźników charakteryzujących region wydaje się być zjawiskiem oczywistym. Jednak interpretacja wskaźników zagrożenia ubóstwem relatywnym, w kontekście wyników analiz świadczących o współwystępowaniu w regionie wysokiego poziomu zatrudnienia ze wskaźnikami

bezrobocia przewyższającymi średnią krajową, może prowadzić do wniosków, że „oficjalna” (wyrażana w statystyce), zła sytuacja w zakresie zagrożenia ubóstwem relatywnym, jest w rzeczywistości lepsza.

Wysoki w porównaniu do średniej krajowej poziom ubóstwa w regionie utrzymuje się pomimo znaczącej poprawy sytuacji gospodarczej regionu, wyrażającej się w dużym wzroście PKB *per capita* w 2014 roku w porównaniu do 2007 roku (wzrost o 39,7%).

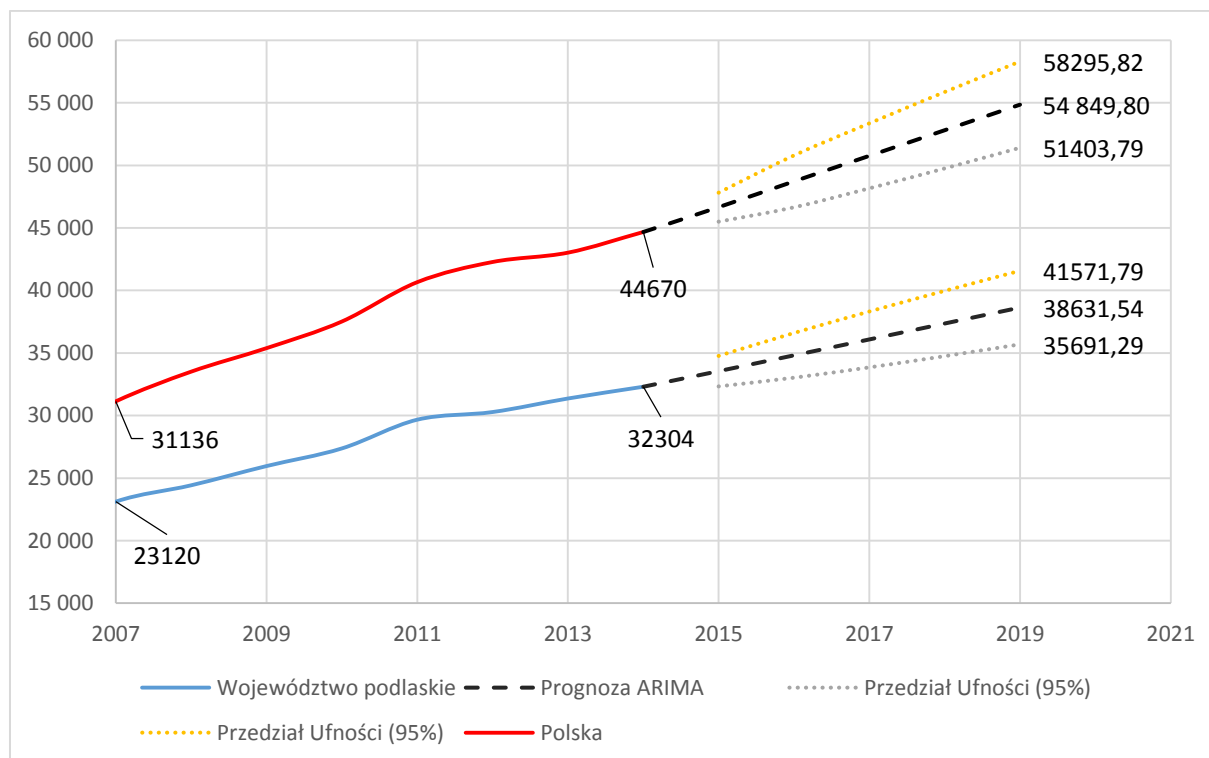
Tabela 3.3. Produkt krajowy brutto na mieszkańca w województwie podlaskim w Polsce w latach 2007-2015

Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca (ceny bieżące)	PLN	23120	24428	25964	27374	29669	30281	31362	32304
Dynamika wskaźnika	%	13,7	5,7	6,3	5,4	8,4	2,1	3,6	3,0
% wartości dla Polski	%	74	73	73	73	73	72	73	72
Pozycja wśród województw		13	14	13	13	13	13	13	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Ciekawą obserwacją wydaje się fakt, iż w regionie przewiduje się wzrost wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym w latach 2016-2019, podczas gdy w tym samym okresie przewidywana jest dalsza poprawa wskaźników gospodarczych w regionie.

Wykres 3.2. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w województwie podlaskim i Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Wyniki prognozy w oparciu o model szeregów czasowych ARIMA (1,1,1) wskazują, że przy zachowaniu obecnego poziomu dynamiki wskaźnika, w roku 2019 można spodziewać się, iż PKB *per capita* w województwie podlaskim osiągnie poziom 38 631,54 zł na osobę, a zgodnie ze specyfikacją modelu, na 95% będzie zawierał się w przedziale pomiędzy 35 691,29 zł a 41 571,79 zł (Wykres 3.2). Natomiast na podstawie identycznej prognozy przeprowadzonej na danych dla Polski, można

wnioskować, iż w roku 2019 wartość PKB per capita będzie zawierała się w przedziale pomiędzy 51 403,79 zł, a 58 295,82 zł, z wartością najbardziej prawdopodobną równą 54 849,8 zł.

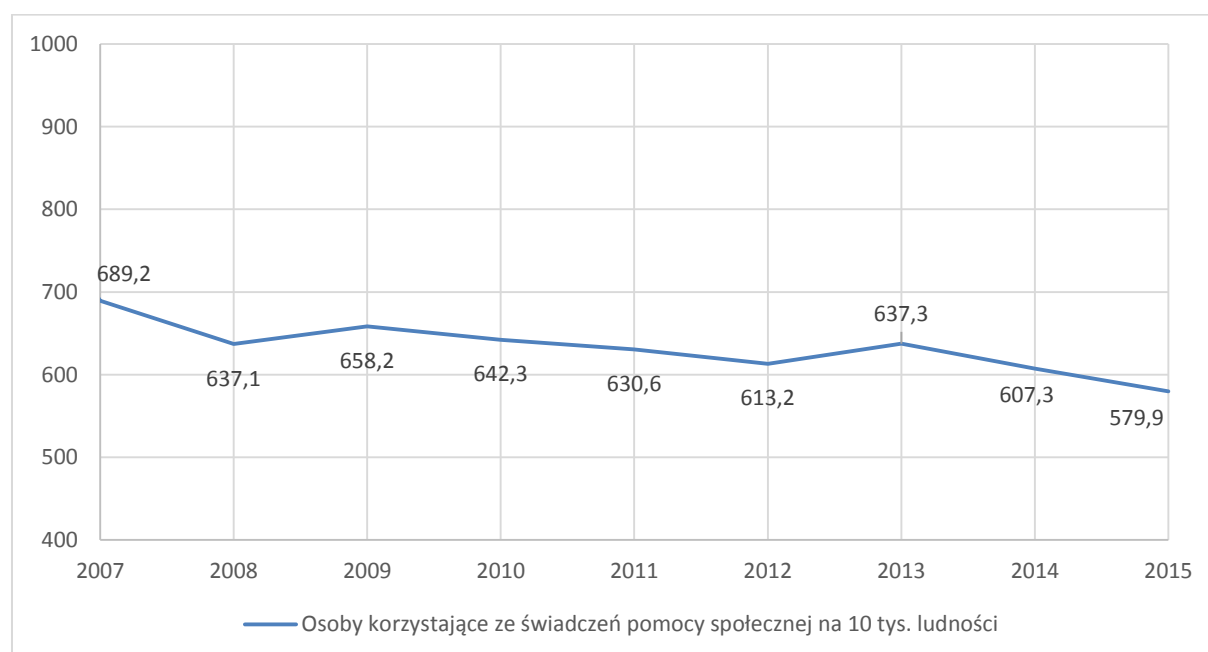
Tabela 3.4. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tysięcy ludności w województwie podlaskim i Polsce w latach 2007-2015

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności	689,2	637,1	658,2	642,3	630,6	613,2	637,3	607,3	579,9
Dynamika wskaźnika	-25,8	-7,6	3,3	-2,4	-1,8	-2,8	3,9	-4,7	-4,5
Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności (Polska)	620,8	551,3	545,9	541,5	523,7	499,9	516,2	486,9	460,1
% wartości dla Polski	111,0	115,6	120,6	118,6	120,4	122,7	123,5	124,7	126,0
Pozycja wśród województw	10	10	11	10	10	12	12	13	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Wskaźnik odnoszący się do liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności w roku 2015 osiągnął najniższą wartość od roku 2005, wpisując się w kształtujący się w tym zakresie trend spadkowy (Wykres 3.3). Województwo niezmiennie znajduje się powyżej średniej dla Polski i na przestrzeni ostatnich lat zajmuje na przemian 10-13 miejsce wśród województw (Tabela 3.4). Odsetek osób korzystających z pomocy społecznej pozostaje w bezpośredniej korelacji z poziomem ubóstwa.

Wykres 3.3. Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności w województwie podlaskim w latach 2007-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Na podstawie danych pochodzących z ośrodków pomocy społecznej (OPS) oraz powiatowych centrów pomocy rodzinie (PCPR), w roku 2015 na terenie województwa podlaskiego pomocy oraz wsparcia udzielono ogółem 9,5% mieszkańców, tj. 112 927 osobom (Tabela 3.5). W porównaniu do roku 2014 liczba ta była wyższa o 1024 osoby, zaś do roku 2013 niższa o 2556. Dostępne prognozy wskazują, iż w roku 2016 nastąpi wzrost (o 303 osoby) liczby beneficjentów pomocy społecznej.

W 2015 roku ze wsparcia ośrodków pomocy społecznej skorzystało 97 125 beneficjentów (o 366 mniej niż w roku poprzednim), zaś wsparcia udzielonego przez PCPR-y 15 802 beneficjentów (o 658 osób mniej niż w roku poprzednim). Prognoza na rok 2016 wskazuje na spadek liczby osób (o 69), korzystających z pomocy oferowanej przez OPS oraz wzrost (o 372 osób) liczby klientów PCPR w stosunku do roku bazowego.²¹

Tabela 3.5. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w latach 2014-2015 w powiatach województwa podlaskiego²²

Powiat	2015		Powiat	2014	
	Liczba osób, którym udzielono pomocy i wsparcia	Odsetek mieszkańców, którzy korzystali ze wsparcia OPS-ów i PCPR-ów		Liczba osób, którym udzielono pomocy i wsparcia	Odsetek mieszkańców, którzy korzystali ze wsparcia OPS-ów i PCPR-ów
hajnowski	6928	15,4%	augustowski	8420	14,1%
sokólski	8843	12,6%	grajewski	6259	12,8%
grajewski	6028	12,4%	m. Suwałki	8869	12,8%
augustowski	7141	12,0%	sokólski	8269	11,7%
bielski	6581	11,5%	suwalski	4210	11,7%
m. Suwałki	7968	11,5%	sejneński	2293	11,0%
suwalski	4117	11,5%	moniecki	4366	10,4%
białostocki	16394	11,3%	bielski	5932	10,3%
moniecki	4685	11,2%	wysokomazowiecki	5739	9,8%
sejneński	2252	10,8%	hajnowski	4403	9,7%
kolneński	4188	10,6%	łomżyński	4867	9,4%
łomżyński	4935	9,6%	kolneński	3701	9,4%
zambrowski	4249	9,6%	siemiatycki	4374	9,3%
siemiatycki	4440	9,6%	białostocki	11249	7,8%
wysokomazowiecki	5242	9,0%	m. Białystok	21098	7,1%
m. Białystok	16280	5,5%	zambrowski	2738	6,1%
m. Łomża	2656	4,2%	m. Łomża	2843	4,5%
Ogółem	112927	9,5%	Ogółem	110630	9,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2015 roku*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2015, s. 14 oraz *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2014 roku*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2014, s. 14.

Dane wskazują, iż w 2015 roku najwięcej osób, które skorzystały ze wsparcia instytucji pomocy społecznej (OPS i PCPR) zamieszkiwało na terenie powiatu: hajnowskiego (15,4%), sokólskiego (12,6%), grajewskiego (12,4%) oraz augustowskiego (12%). Najmniej beneficjentów zanotowano wśród mieszkańców powiatu grodzkiego miasta Łomża i Białystok. Tylko w przypadku Łomży odsetek osób korzystających z pomocy społecznej wyniósł mniej niż 5% mieszkańców. W roku 2015 w większości powiatów zanotowano wzrost beneficjentów pomocy społecznej w stosunku do roku poprzedniego. Taka sytuacja miała miejsce w przypadku powiatów: hajnowskiego, augustowskiego, bielskiego,

²¹ *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2015 roku*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2015, s. 20.

²² Łącznie Ośrodki Pomocy Społecznej i Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie.

białostockiego, grajewskiego, kolneńskiego, monieckiego, łomżyńskiego, siemiatyckiego, sokólskiego oraz zambrowskiego. Spadek odsetka mieszkańców, którym ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie udzieliły wsparcia nastąpił na terenie 3 miast grodzkich (Białystok, Łomża, Suwałki) oraz powiatów: suwalskiego i wysokomazowieckiego.

Tabela 3.6. Rodziny objęte pomocą społeczną na terenie województwa podlaskiego w latach 2014-2015 (według powodów przyznania pomocy)

Powód przyznania pomocy społecznej	2015		2014	
	Liczba rodzin	Odsetek ²³	Liczba rodzin	Odsetek
ubóstwo	28953	66,8%	30236	66,0%
bezrobocie	22476	51,9%	24688	53,9%
długotrwała lub ciężka choroba	12945	29,9%	13577	29,6%
niepełnosprawność	12739	29,4%	12924	28,2%
bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	6933	16,0%	7360	16,1%
potrzeba ochrony macierzyństwa	4866	11,2%	4973	10,9%
w tym: wielodzietność	3494	8,1%	3603	7,9%
alkoholizm	1904	4,4%	2037	4,4%
trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	514	1,2%	568	1,2%
przemoc w rodzinie	851	2,0%	920	2,0%
bezdomność	957	2,2%	883	1,9%
zdarzenia losowe	177	0,4%	214	0,5%
sieroctwo	44	0,1%	57	0,1%
narkomania	91	0,2%	83	0,2%
klęski żywiołowe i ekologiczne	50	0,1%	92	0,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2015...*, op. cit., s. 20.

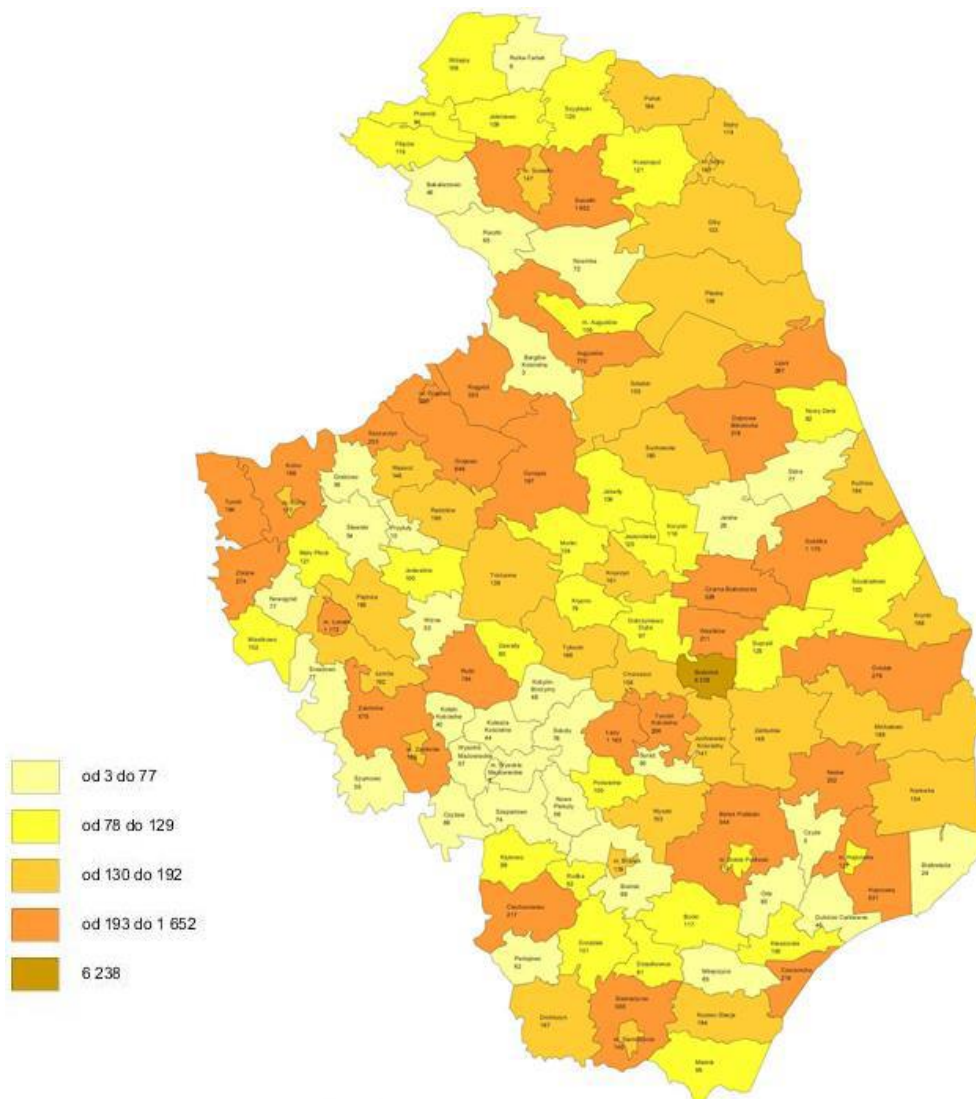
Analiza danych wskazuje, iż kolejny rok z rzędu najczęstszym powodem korzystania z pomocy społecznej w województwie podlaskim jest ubóstwo (Tabela 3.6). W 2015 roku tego typu wsparciem objęto 28 953 rodzin z terenu województwa podlaskiego, tj. 66,8% ogółu rodzin korzystających z pomocy i wsparcia. Liczba osób w tych rodzinach wyniosła 75 335. Na kolejnych miejscach w hierarchii powodów przyznawania pomocy społecznej znajdowały się: bezrobocie (51,9%), długotrwała lub ciężka choroba (29,9%) oraz niepełnosprawność (29,4%). Porównując powody przyznania pomocy społecznej w latach 2014-2015 należy stwierdzić, że struktura rodzin nie uległa zasadniczej zmianie. W roku 2015 wzrósł (w porównaniu do roku 2014) odsetek rodzin otrzymujących pomoc społeczną z powodu niepełnosprawności (o 1,2 p. p.) oraz ubóstwa (o 0,8 p. p.). Odnotowano natomiast wyraźny spadek liczby rodzin, które korzystały z pomocy i wsparcia z powodu bezrobocia (o 2 p. p.). Prognozy na rok 2016 wskazują, że liczba beneficjentów, którzy zostaną objęci wsparciem z najczęściej występujących powodów przyznawania pomocy społecznej takich jak bezrobocie, niepełnosprawność

²³ Dane nie sumują się do 100%, ponieważ jedna rodzina mogła otrzymać pomoc kilkakrotnie z różnych powodów.

długotrwała choroba, bezradność czy alkoholizm, ulegnie nieznacznemu zwiększeniu. Przewiduje się natomiast dalszy spadek liczby rodzin korzystających z pomocy z powodu ubóstwa.²⁴

Rozkład przestrzenny rodzin korzystających z pomocy społecznej z dwóch najpowszechniejszych powodów, tj. ubóstwo i bezrobocie, prezentuje mapa 3.1 i 3.2.

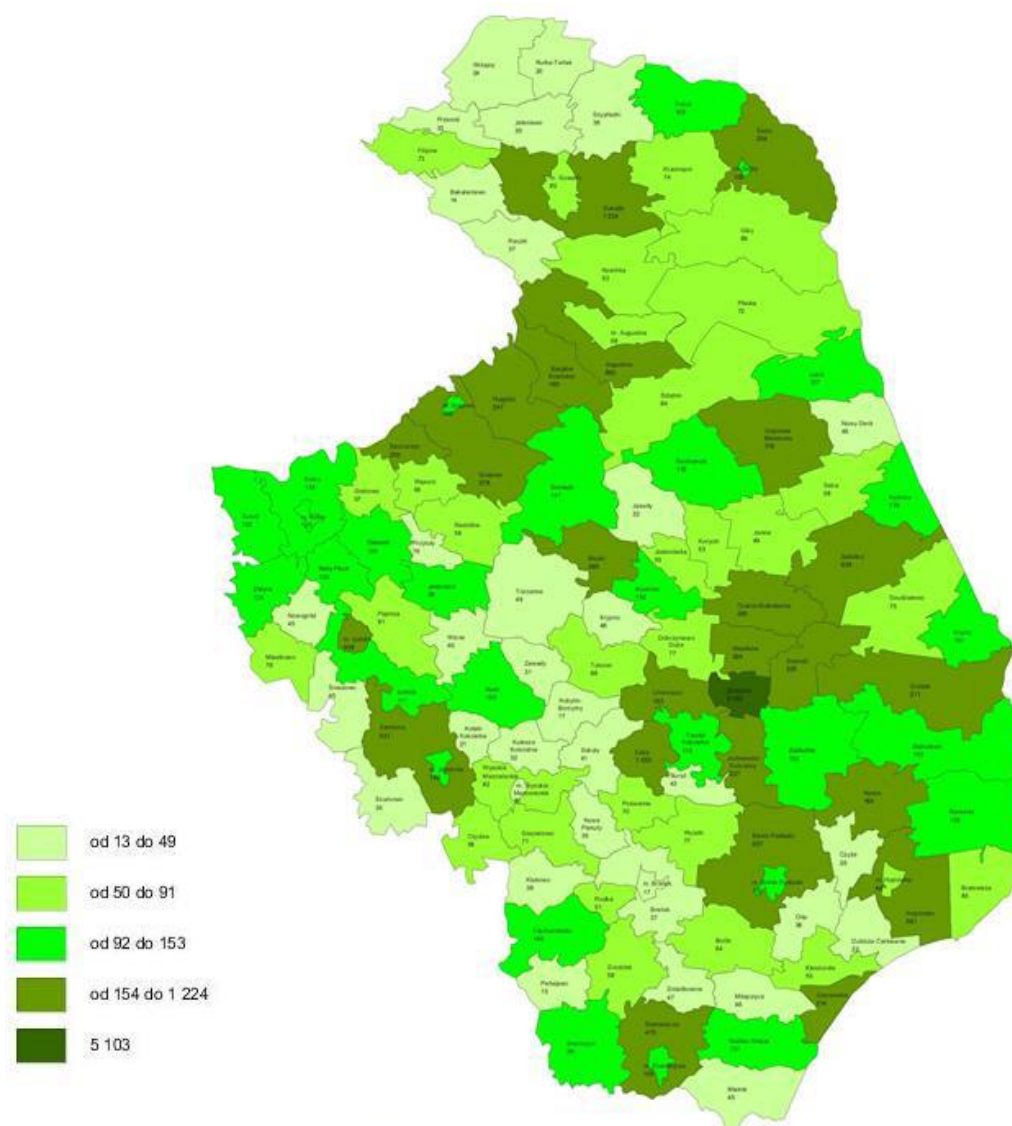
Mapa 3.1. Rodziny objęte pomocą społeczną z tytułu ubóstwa w gminach województwa podlaskiego w 2015 roku

Źródło: *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2015...*, op. cit., s. 18.

²⁴*Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2015...*, op. cit., s. 17-21.

Mapa 3.2. Rodziny objęte pomocą społeczną z tytułu bezrobocia w gminach województwa podlaskiego w 2015 roku

Źródło: *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2015...*, op. cit., s. 19.

W ramach pomocy społecznej udzielane są zarówno świadczenia o charakterze pieniężnym, jak i niepieniężnym (Tabela 3.7). W roku 2015 jednostki pomocy społecznej działające na terenie województwa podlaskiego przyznały świadczenia w obu formach, łącznie 69 954 mieszkańcom. Zdecydowana większość z nich (42 205 osób), to beneficjenci korzystający ze świadczeń pomocy społecznej długotrwale. Grupę klientów, którzy w okresie sprawozdawczym uzyskali pomoc i wsparcie w formie świadczeń bez względu na rodzaj i formę, liczbę świadczeń oraz źródło finansowania tworzyło 43 857 rodzin, tj. 113 449 osób. W porównaniu do roku 2014 łączna liczba świadczeniobiorców ogółem uległa obniżeniu o ok. 4%. Prognozy wskazują, iż w roku 2016 liczba osób, które zgłoszą się do jednostek pomocy społecznej po świadczenia nieznacznie spadnie.²⁵

²⁵*Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2015...*, op. cit., s. 20.

Tabela 3.7. Dane liczbowe o osobach i rodzinach województwa podlaskiego, którym przyznano świadczenia pieniężne i niepieniężne w latach 2014-2015

	2014			2015		
	OPS	PCPR	Ogółem	OPS	PCPR	Ogółem
Osoby i rodziny, którym przyznano świadczenie						
Liczba osób	71160	1426	72586	68485	1469	69954
w tym: os. długotrwale korzystające	41578	405	41983	41871	424	42205
Liczba rodzin	44596	1364	45960	42443	1414	43857
Liczba osób w rodzinach	119570	1543	121113	111636	1813	113449
Osoby i rodziny, którym przyznano świadczenie pieniężne						
Liczba osób	43071	995	44066	40692	1021	41713
Liczba rodzin	36497	946	37443	34321	980	35301
Liczba osób w rodzinach	90393	1005	91398	82914	1236	84150
Osoby i rodziny, którym przyznano świadczenie niepieniężne						
Liczba osób	35316	880	36196	34622	895	35517
Liczba rodzin	20178	867	21045	19564	881	20445
Liczba osób w rodzinach	75678	987	76665	71310	1024	72334

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2015..., op. cit., s. 16.

Analiza danych wskazuje, iż ośrodki pomocy społecznej z terenu województwa podlaskiego w roku 2015 przyznały świadczenia 68 485 osobom, w tym zdecydowaną większość (61% stanowiły osoby korzystające z pomocy długotrwale). W przypadku PCPR-ów grupa ta stanowiła 28,9% ogółu korzystających z tego rodzaju usług. W ok. 60% przypadków osoby korzystające z usług OPS-ów otrzymywały pomoc społeczną w formie świadczenia pieniężnego (np. zasiłki celowe, stałe, okresowe, pomoc na usamodzielnienie, na kontynuowanie nauki itp.), tj. 40 692 osób, zaś ponad połowa (50,9%) świadczenia niepieniężnego, tj. specjalistycznych usług opiekuńczych, schronienia, posiłków, ubrań, sprawienia pogrzebu itp. Podobną strukturę świadczeń odnotowano w grupie klientów PCPR-ów, odpowiednio 69,5% oraz 60,9%. W roku 2015 świadczenia pieniężne otrzymało łącznie 59,6% osób, którym przyznano świadczenie, tj. 41 713 osób, zaś wsparcie pozafinansowe 50,8%, tj. 35 517 osób.²⁶

Przełożenie wskaźników charakteryzujących zagrożenie ubóstwem relatywnym na liczby bezwzględne, znacząco poprawia sytuację regionu na tle kraju. Dobra pozycja regionu w zakresie liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej wynika tutaj jednak z ogólnie niskiego zasobu potencjału ludnościowego w regionie, który sprawia, że porównując między regionami dane liczbowe na temat konkretnych jednostek, region wypada dobrze, plasując się niezmiennie na pozycjach 4-5, z wartościami poniżej średniej krajowej. Odsetek korzystających ze wsparcia OPS-ów nie koresponduje z poziomem bezrobocia na poziomie lokalnym. Nie obserwuje się sytuacji, w której najwyższe wskaźniki bezrobocia współistnieją z wysokim odsetkiem korzystających ze wsparcia z pomocy OPS-ów i PCPR-ów. W tabeli poniżej pokazano wybrane powiaty regionu, które charakteryzują najwyższe wartości wskaźnika korzystających z pomocy społecznej w ogóle ludności, w zestawieniu ze stopą bezrobocia w powiecie. Wyniki analiz pokazują, iż trzy z powiatów o najniższej stopie bezrobocia (bielski, m. Suwałki oraz suwalski) charakteryzują jednocześnie najwyższe wskaźniki osób pobierających świadczenia z pomocy społecznej. Również w pozostałych prezentowanych powiatach

²⁶ Tamże, s. 15-16.

nie występuje pełna zgodność w zakresie bezrobocia i korzystania z pomocy społecznej. Przykładowo powiat grajewski, charakteryzujący się najwyższą w regionie stopą bezrobocia, znajduje się dopiero na trzeciej pozycji pod względem odsetka mieszkańców korzystających z pomocy społecznej. W tym powiecie występuje również największe skupisko gmin zamieszkałych przez wysokie odsetki osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Połowa rodzin otrzymuje świadczenia z przyczyn związanych

z bezrobociem. Dane statystyczne nie pozwalają na rzetelną analizę przyczyn takiej sytuacji, zwracają jednak uwagę na mogące się pojawiać na gruncie administracyjnym trudności (sygnalizowane w analizie bezrobocia) z ustalaniem rzeczywistego statusu osoby ubiegającej się o wpis do rejestru bezrobotnych czy udzielenie świadczenia z pomocy społecznej.

Tabela 3.8. Zestawienie danych o korzystających ze wsparcia ośrodków pomocy społecznej ze stopą bezrobocia (wybrane powiaty województwa podlaskiego)

Powiat	Liczba osób, którym udzielono pomocy i wsparcia (2015)	Odsetek mieszkańców, którzy korzystali ze wsparcia OPS-ów i PCPR-ów (2015)	Stopa bezrobocia w powiecie (grudzień 2015)
hajnowski	6928	15,4%	10,2 (umiark.)
sokólski	8843	12,6%	15,0 (umiark.)
grajewski	6028	12,4%	18,4 (max.)
augustowski	7141	12,0%	15,7 (umiark.)
bielski	6581	11,5%	7,6 (min.)
m. Suwałki	7968	11,5%	8,4 (min.)
suwalski	4117	11,5%	7,1 (min.)

Źródło: opracowanie własne.

Obserwowane problemy związane są z rozwiązaniami systemowymi w obszarze polityki rynku pracy oraz pomocy społecznej i niemożliwe do objęcia zasięgiem oddziaływania polityki regionalnej. Przeprowadzona analiza wskazuje na występowanie w regionie zjawiska „uzależnienia” od świadczeń z pomocy społecznej. Rocznie, w regionie, zbliżoną liczbą około 42 tys. osób (41983 w 2014 roku i 422015 w 2015 roku) stanowią beneficjenci pobierający świadczenia długotrwale. W zależności od kształtowania się ogólnej liczby korzystającej ze świadczeń, stanowią oni około 60% korzystających ze świadczeń (57,8% w 2014 r. i 60,3% w 2015 roku). Obserwowane jest również nakładanie się na siebie form świadczeń otrzymywanych przez beneficjentów. Oznacza to, że osoby potrzebujące korzystają jednocześnie zarówno z form wsparcia pieniężnego, jak i świadczeń o charakterze niepieniężnym.

Z danych pochodzących ze sprawozdawczości jednostek pomocy społecznej wynika, że na terenie województwa w roku 2015 funkcjonowało łącznie 295 placówek szeroko rozumianej pomocy społecznej (Tabela 3.9). W 2015 roku odnotowano wzrost zasobów instytucjonalnych w stosunku do roku poprzedniego w przypadku: środowiskowych domów samopomocy (o 1 placówkę), klubów samopomocy (o 1 placówkę), noclegowni, schronisk i domów dla osób bezdomnych (o 2 placówki) oraz centrum integracji społecznej (o 2 placówki). Wyniki wskazują, że jednostki pomocy społecznej zgłaszają zapotrzebowanie na utworzenie całodobowych placówek typu: mieszkanie chronione (m. Augustów) – 2; rodzinna placówka opiekuńczo-wychowawcza (miasto Białystok) – 1. Inne instytucje, na które odnotowuje się popyt to m.in. środowiskowe domy samopomocy, kluby samopomocy, dzienny dom pomocy, i klub integracji społecznej. W ostatnich latach można zaobserwować wzrost

liczby placówek świadczących pomoc instytucjonalną mieszkańcom województwa, jak również liczby dostępnych w nich miejsc.²⁷

Tabela 3.9. Wybrane instytucje pomocy społecznej funkcjonujące w województwie podlaskim w 2015 roku

Rodzaj placówki	Liczba placówek	Liczba miejsc	Liczba osób korzystających	Liczba osób umieszczonych	Kadra placówek według stanu na 31.12.2015r.
Ośrodki wsparcia	70	2408	4615	x	626
w tym środowiskowe domy samopomocy	18	686	744	194	186
Dzienne domy pomocy	2	280	698	x	41
Noclegownie, schroniska i domy dla osób bezdomnych	12	507	1574	x	41
Kluby samopomocy	11	175	372	x	13
Domy pomocy społecznej	21	2325	2583	356	1677
Mieszkania chronione	19	60	50	26	0
Ośrodki interwencji kryzysowej	6	41	995	x	37
Jednostki specjalistycznego poradnictwa	17	x	2777	x	76
Placówki wsparcia dziennego	53	1412	1535	x	150
Placówki opiekuńczo – wychowawcze	25	465	648	x	330
w tym placówki typu rodzinnego	5	37	34	x	19
Centra integracji społecznej	9	x	238	x	44
Kluby integracji społecznej	2	x	108	x	5
Warsztaty terapii zajęciowej	25	x	88	x	317
Zakład aktywności zawodowej	2	x	79	x	22

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2015...*, op. cit., s. 45.

Działania pomocowe w regionie świadczone są również przez inne instytucje tworzone na gruncie niepublicznym. Jako pierwsze z nich należy wymienić **spółdzielnie socjalne**. Są to podmioty, które łączą w sobie cechy przedsiębiorstwa oraz organizacji pozarządowej, pozostając przy tym na styku sektora biznesowego i społecznego. Funkcjonowanie spółdzielni socjalnych regulowane jest *ustawą o spółdzielniach socjalnych*²⁸. Według danych Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych (OZRSS) w 2015 r. na terenie województwa podlaskiego zarejestrowanych było 46 spółdzielni socjalnych. Liczba ta dotyczy podmiotów zarejestrowanych w KRS niebędących w stanie formalnej likwidacji, ale też podmiotów zarejestrowanych, lecz aktualnie nieaktywnych gospodarczo. Wyniki badań przeprowadzonych przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku wskazują, iż czynną działalność w 2015 roku prowadziło 37 spółdzielni socjalnych (o 3 spółdzielnie

²⁷ Tamże, s. 45-46.

²⁸ *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych* (Dz. U. nr 94, poz. 651 z późn. zm.).

mniej niż w roku poprzednim). Z przeprowadzonego monitoringu wynika, że w 2015 r. na terenie miasta Suwałki powstała jedna nowa spółdzielnia socjalna, a w stanie likwidacji były 2 spółdzielnie.²⁹

Kolejną grupę podmiotów wsparcia społecznego stanowią **organizacje pozarządowe**, które prowadzą działalność gospodarczą. Organizacje pozarządowe mogą prowadzić działalność gospodarczą tylko w rozmiarach uzasadnionych celami statutowymi. Oznacza to, że nie może ona stanowić jedyne i wyłączne celu ich działania. Musi mieć charakter pomocniczy w stosunku do działalności statutowej organizacji. Prowadzenie działalności gospodarczej pozwala wygenerować zysk na rozwijanie działalności statutowej lub przynajmniej przychód pozwalający na pokrycie kosztów, ale także zwiększający stabilność organizacji. Podmiotami, które podejmują działalność gospodarczą, są przedsiębiorcy, którzy w rozumieniu art. 4 ustawy *o swobodzie działalności gospodarczej*³⁰ są osobami fizycznymi, osobami prawnymi i jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną - wykonującymi we własnym imieniu działalność gospodarczą. Za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej.³¹

Liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność gospodarczą w skali województwa jest trudna do oszacowania, gdyż nie ma rejestru, w którym tego typu podmioty byłyby wyróżnione. Analiza wyników z badań Stowarzyszenia Klon/Jawor z ostatnich dziesięciu lat pokazuje, że liczba organizacji prowadzących działalność gospodarczą w Polsce nie wzrasta. W 2014 roku przychody z działalności gospodarczej miało 7% organizacji, nieco mniej niż w 2011 roku, (kiedy odnotowało je 9% sektora) i mniej więcej tyle samo, ile w trzech poprzednich edycjach badania (2009, 2007, 2005). Z prowadzonych badań wynika, że działalność gospodarcza jest związana z większą skalą działań organizacji, częściej prowadzą ją organizacje działające w skali regionalnej, ogólnokrajowej lub obejmujące swoimi działaniami inne kraje, niż te działające lokalnie. Znaczenie ma też lokalizacja organizacji. Im większa miejscowość, tym więcej organizacji-przedsiębiorców. Najczęściej działalność ekonomiczną prowadzą organizacje najstarsze, założone dawniej niż 15 lat temu. Widoczna jest również zależność między zatrudnieniem a działalnością gospodarczą. Najczęściej prowadzą je organizacje zatrudniające przynajmniej jedną osobę na umowę o pracę (20%), a im luźniejsze relacje z pracownikami i współpracownikami, tym mniejszy procent organizacji prowadzących działalność gospodarczą. Wśród stowarzyszeń i fundacji działających wyłącznie w oparciu o pracę społeczną działalność gospodarcza praktycznie nie występuje. Warto zauważyć, iż wspólnym mianownikiem wymienionych zależności jest budżet organizacji. Im wyższy, tym częściej stowarzyszenie lub fundacja prowadzi działalność gospodarczą. W 2014 roku wpływy z niej miało 3% stowarzyszeń i fundacji, których przychody nie przekroczyły 100 tysięcy złotych, 16% organizacji o budżecie między 100 tysiącami a 1 milionem i 27% tych o przychodach przekraczających milion złotych. Można więc stwierdzić, że zdecydowana większość organizacji o budżetach małych, przeciętnych, a nawet ponadprzeciętnych, choć nie największych, nie stać na prowadzenie działalności ekonomicznej.³²

²⁹ *Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013 –2020” za rok 2015*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2016, s. 25.

³⁰ *Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie prowadzenia działalności gospodarczej* (Dz. U. z 2015 poz. 584).

³¹ *Monitoring „Wieloletniego ...”, op. cit., s. 28.*

³² Tamże, s. 28.

Informacje i rekomendacje wynikające z analizy sytuacji społeczno-ekonomicznej dla wdrożenia EFS w regionie:

W regionie konieczne jest prowadzenie kompleksowych działań z zakresu aktywizacji społeczno-zawodowej, służących zwiększeniu samodzielności i uniezależnieniu się osób zagrożonych ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym od świadczeń pomocy społecznej.

Nieodzowne staje się również wykorzystanie potencjału podmiotów ekonomii społecznej oraz tworzenie środowiska przyjaznego rozwojowi ekonomii społecznej w województwie.

4. EDUKACJA I KSZTAŁCENIE

Istotnym wyzwaniem dla województwa podlaskiego jest sprawna, atrakcyjna i wysokiej jakości edukacja. Jednym z kluczowych wyzwań stojących przed systemem edukacji jest przygotowanie młodzieży do funkcjonowania na rynku pracy. Dlatego istotne jest promowanie współpracy szkół z pracodawcami, jak również rozpowszechnienie w szkołach systemu poradnictwa edukacyjno-zawodowego. Ważnym elementem interwencji dla regionu jest pobudzenie kreatywności, innowacyjności oraz przedsiębiorczości, jak również rozwój kompetencji kluczowych, jako mocnej podstawy do kształcenia na wyższym poziomie. W tym celu niezbędne jest odpowiednie podnoszenie kompetencji kadry pedagogicznej, która musi sprostać wyzwaniom dynamicznie rozwijającego się społeczeństwa i gospodarki. Proces edukacji rozpoczyna się już na etapie przedszkolnym, dlatego istotna jest kwestia zapewnienia dostępu do tej formy edukacji w województwie w szczególności na obszarach wiejskich.

Tabela 4.1. Liczba dzieci w wieku przedszkolnym (3-5 lat) w województwie podlaskim na tle kraju w latach 2007-2015

Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Dzieci w wieku 3-5 lat	os.	43583	43028	42843	45546	47229	37151	49158	48589	47100
Udział w ogólnej ludności	%	3,7	3,6	3,6	3,8	3,9	3,1	4,1	4,1	4,0
Wartość dla Polski	os.	1 416 015	1 415 806	1 436 574	1 516 889	1 590 606	1 654 541	1 684 439	1 676 452	1 633 192
Udział w ogólnej ludności (Polska)	%	3,1	3,0	4,2	3,0	3,0	2,2	2,9	2,0	2,9
Pozycja wśród województw (udział w ogólnej ludności)		14	15	14	13	13	15	13	13	14

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W roku 2015 w województwie podlaskim było 47 100 dzieci w wieku 3-5 lat, to zdecydowanie mniej niż w latach 2013/2014, o średnio 1 773 osoby (Tabela 4.1). W ostatnich latach obserwowany jest natomiast wzrost liczby ludności w wieku 6-11. W województwie podlaskim liczba dzieci w wieku 6 lat stale rośnie w 2015 wyniosła 12 701, to o 898 osób więcej niż w roku 2013. Przekłada się to również na wzrost liczby uczniów w szkołach podstawowych. Liczba uczniów w pierwszych klasach szkół podstawowych w roku szkolnym 2013/2014 wyniosła 10 755, natomiast w 2014/2015 14 765. Duży wpływ na taką sytuację mają zmiany w systemie oświaty, gdzie do roku 2013 o uczęszczaniu dzieci sześciolatków do pierwszych klas szkół podstawowych decydowali rodzice lub opiekunowie prawni, w roku szkolnym 2014/2015 obowiązkiem szkolnym zostały objęte dzieci sześciolatkowie urodzone w pierwszej połowie roku 2008. Podobna tendencja w zakresie liczby dzieci w wieku 3-5 lat obserwowana jest w Polsce. W 2014 r. było 1 676,5 dzieci w wieku 3-5 lat, tj. o prawie 8,0 tys. mniej w porównaniu z rokiem poprzednim (spadek o 0,5%). Liczba dzieci sześciolatków w 2014 r. wyniosła 431,6 tys. (wzrost o 27,6 tys., tj. o 6,8% w porównaniu z rokiem poprzednim). Udział sześciolatków będących uczniami klas pierwszych w stosunku do wszystkich dzieci w tym wieku wzrósł i wyniósł 44,9%.³³

³³Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2013/2014, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.

W regionie w latach 2007-2015 obserwowany był wzrost liczby dzieci w wieku 3-5 lat w liczbach bezwzględnych, jak i jako odsetek ludności ogółem. Zarówno w regionie jak i kraju, załamanie wzrostowego trendu obserwowanego w tej kategorii dzieci odnotowano w 2012 r. W 2013 roku, po ponownym odwróceniu trendu, liczba dzieci ponownie malała, jednak ostatni rok analizy zakończył się wynikiem na poziomie wyższym (47 100 osób) niż w 2007 roku (43 583 osób). Tym samym, w chwili obecnej, w zakresie liczby dzieci w wieku przedszkolnym województwo prezentuje się wyjątkowo dobrze na tle kraju, generując popyt na miejsca opieki przedszkolnej i przyczyniając się do stosunkowo wysokiego popytu na miejsca edukacji w klasach nauczania początkowego. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt spodziewanego krótkookresowego trwania takiej sytuacji. Po pierwsze liczba dzieci w wieku 3-5 lat maleje począwszy od 2013 roku (choć wysoki poziom danych wyjściowych z 2013 roku może łagodzić odczuwalność zmian). Po drugie poziom liczby dzieci w wieku 0-3 lata (analizowany w obszarze demografii) charakteryzuje się trendem spadkowym od 2010 roku, zarówno pod względem wielkości bezwzględnych, jak i względnych (udział w ogóle ludności). Obserwowana sytuacja powoduje, że nie występuje naturalna zastępowalność kolejnych, statystycznych kategorii wiekowych (0-3 i 3-5 lat), w związku z czym w następnych latach należy się spodziewać dalszego spadku liczby dzieci w kategorii wiekowej 3-5 lat. Ze względu na średnią dynamikę rocznego spadku liczebności populacji w kategorii wiekowej 0-3 lata na poziomie 2,7%, podobnej dynamiki spadku należy spodziewać się w kategorii wiekowej 3-5 lat. Zakres prowadzonych analiz nie pozwala na dokładne oszacowanie przewidywań w zakresie popytu na edukację specjalną, jednak obserwowane w skali województwa wzrosty liczby zapotrzebowania na poziomie kształcenia zawodowego, skłaniają do pogłębienia analiz w tym zakresie.

Tabela 4.2. Liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w województwie podlaskim w latach 2013-2016

Wyszczególnienie	Przedszkola	Szkoły podstawowe	Gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne
Liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w roku szkolnym 2015/2016	700	1937	1306	892
Liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w roku szkolnym 2014/2015	614	1795	1305	890
Liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w roku szkolnym 2013/2014	529	1700	1330	884

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych SIO.

W roku 2015/2016 liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w województwie podlaskim wyniosła 4 835 osób, co stanowi 3% wszystkich uczniów w regionie (Tabela 4.2). Kształcenie uczniów niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym odbywa się w 22 szkołach specjalnych w regionie, 15 oddziałach przy szkołach podstawowych i gimnazjalnych oraz 3 w przypadku szkół ponadgimnazjalnych. Największy odsetek stanowią uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim (24%), z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera (18,5%), z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym (17,2%), z niepełnosprawnościami sprzężonymi (13,4%). Największy odsetek uczniów posiadających specjalne potrzeby edukacyjne odnotowano w szkołach podstawowych – 1937 uczniów, (tj. ok. 2,7% wszystkich uczniów szkół podstawowych), w szkołach gimnazjalnych – 1306 uczniów (3,9%), szkoły ponadgimnazjalne – 892 uczniów (1,7%). Najniższy odsetek uczniów odnotowano w przedszkolach 700

– osób (tj. 2,5%). Wyniki badania wskazują, iż w zakresie kształcenia uczniów niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym istotne jest wsparcie w postaci modernizacji istniejących placówek połączone z doskonaleniem kompetencji i umiejętności nauczycieli, zwłaszcza w pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.³⁴

Wyniki badań wskazują, iż w przypadku województwa podlaskiego, jakiegokolwiek wymagania kompetencyjne lub odnoszące się do takich obszarów jak doświadczenie, uprawnienia, czy cechy osobowe zidentyfikowano w przypadku 47002 stanowisk pracy. Najbardziej cenioną przez pracodawców cechą pracowniczą w 2013 roku było posiadanie doświadczenia. Prawie 65% stanowisk pracy, spośród zidentyfikowanych pod względem wymogów kompetencyjnych, zawierało to kryterium. Na kolejnych miejscach znalazły się wymagania dotyczące posiadania cech osobowych, odnoszące się bezpośrednio do charakteru (51,7%), kompetencji społecznych i obywatelskich (33,3) oraz wykształcenia (32%). Wymóg posiadania doświadczenia był rozproszony pomiędzy 30420 miejscami pracy. Najczęściej odnosił się on do: specjalistów (nominalnie 8751 miejsca pracy, 28,8% przypadków) i techników i innego średniego personelu (nominalnie 5606 miejsca pracy, 18,4% przypadków). W tych grupach odnotowano także częste występowanie wymogu związanego z posiadaniem cech osobowych odnoszących się bezpośrednio do charakteru (51,7%), kompetencji społecznych i obywatelskich (33,3) oraz wykształcenia.³⁵

W przypadku wymagań na stanowiska dla osób z wykształceniem zawodowym pracodawcy najczęściej stawiają na doświadczenie. Obok tego podstawowego postulatu istotna jest praktyczna znajomość branży, w której absolwent podejmuje pracę. Istotnym czynnikiem jest również znajomość języka obcego, umiejętności praktyczne, umiejętności posługiwania się narzędziami i sprzętem specjalistycznym.³⁶

Przedsiębiorcy zwracają również uwagę na posiadanie kompetencji miękkich. Szczególnie pożądane są umiejętność pracy w zespole, komunikatywność, kreatywność czy umiejętność obsługi klienta. Dotychczasowe doświadczenia pracodawców wskazują niestety na ich deficyt. Poza tym, dostrzega się konieczność podejmowania w środowisku szkolnym działań, które pozwalałyby szybciej dostosować się do wymogów środowiska pracy. Chodzi tu przede wszystkim o eksponowanie rangi kultury osobistej, wzbudzanie chęci rozwoju i otwartości na poszerzanie horyzontów wiedzy. Przedsiębiorcy oczekują tego, aby szkoła uczyła szacunku dla pracy. Uczniowie szkół zawodowych nie posiadają etosu pracy, a postrzeganie jakości ucznia jako potencjalnego zatrudnionego jest zupełnie inne z punktu widzenia szkoły niż pracodawcy.³⁷

Analizy prowadzone w regionie w zakresie zapotrzebowania kompetencyjnego jednoznacznie wskazują na charakterystyczne ukierunkowanie oczekiwań pracodawców na: doświadczenie zawodowe, uprawnienia, czy cechy osobowe. Dostępne wyniki analiz dotyczą wprawdzie 2013 roku, należy się jednak spodziewać, że ich przewartościowanie mogłoby być możliwe w sytuacji gwałtownych zmian na rynku pracy, wynikających z poważnych zmian w strukturze gospodarki regionu. Ponieważ, analizy prowadzone w regionie na poziomie struktury zatrudnienia w gospodarce nie wskazują na

³⁴ *Analiza sytuacji województw w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego w latach 2007- 2014*, Ministerstwo Rozwoju, Białystok 2016, s. 102.

³⁵ *Podlaska Mapa Zawodów i Kwalifikacji 2013. Analiza podaży i popytu na zawody i kwalifikacje na poziomie regionalnym i lokalnym*, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2014, s. 37.

³⁶ Tamże, s. 129.

³⁷ *Analiza sytuacji w zakresie kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w latach 2010–2012*, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2014, s. 73.

gwałtowność procesów restrukturyzacyjnych, przywoływane badania zasadniczo, należałoby uznać za aktualne.

W przypadku uczniów szkół zawodowych zidentyfikowane wymagania obejmują również kompetencje istotne z punktu widzenia branży, związane z umiejętnościami praktycznymi, umiejętnościami obsługi konkretnych maszyn, często również znajomością języka. Jednak również i w tym przypadku na pierwszym miejscu pojawia się doświadczenie zawodowe. Wyniki przeprowadzonych analiz zwracają również uwagę na potrzebę kształtowania kompetencji miękkich ułatwiających realizację zadań zawodowych i przyczyniających się do kształtowania wśród uczniów zrozumienia etosu pracy. Konieczność posiadania doświadczenia zawodowego nie jest zaskoczeniem, w sytuacji obserwowanego niedostosowania systemu kształcenia zawodowego do potrzeb rynku i niewystarczającej jakości kształcenia. Kształcenie pod kątem potrzeb pracodawców przejmuje praktyka gospodarcza, a żądanie posiadania doświadczenia zawodowego zastępowane jest wymaganiem posiadania kwalifikacji zawodowych poświadczonych świadectwem ukończenia nauki.

Tabela 4.3. Udział osób w wieku 25-64 lata (w ogólnej liczbie ludności w tym wieku) uczestniczących w kształceniu i szkoleniach w województwie podlaskim na tle Polski w latach 2007-2015

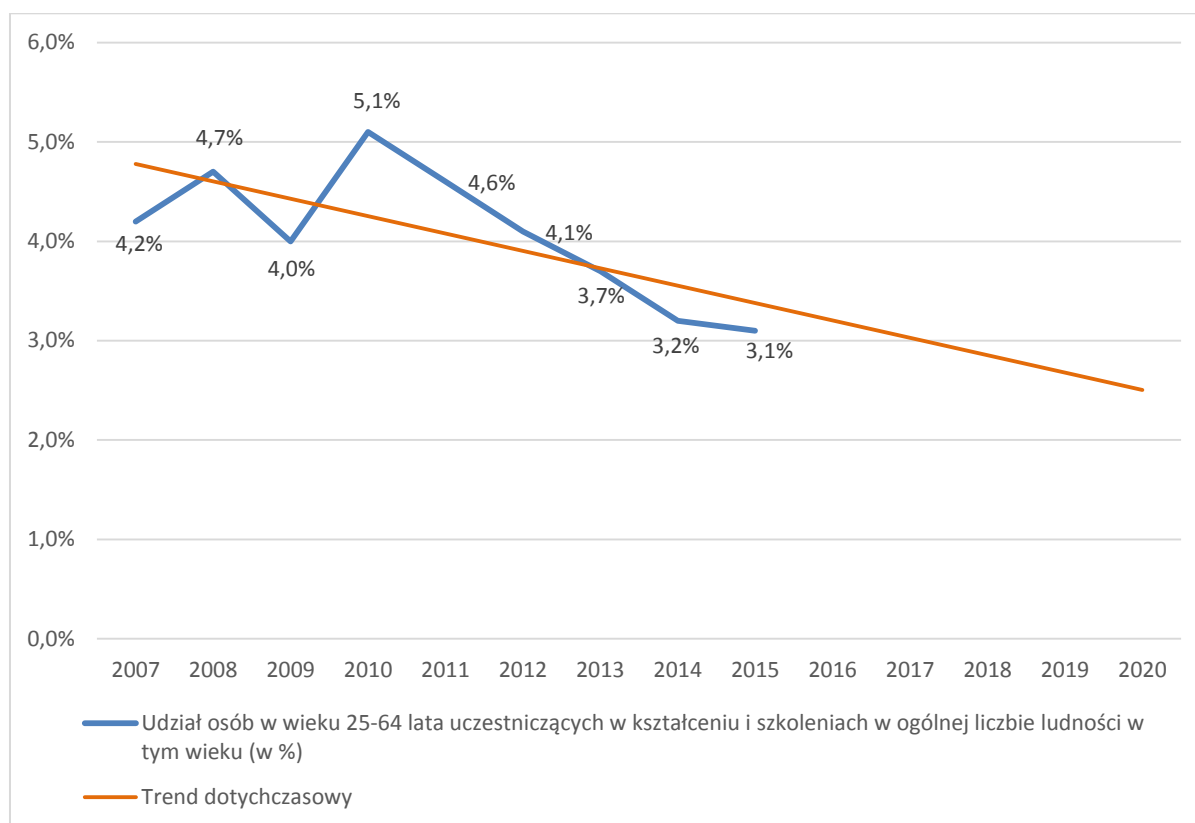
Wyszczególnienie	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Udział osób w wieku 25-64 lata uczestniczących w kształceniu i szkoleniach w ogólnej liczbie ludności w tym wieku	%	4,2	4,7	4,0	5,1	4,6	4,1	3,7	3,2	3,1
Dynamika wskaźnika (wzrost+/spadek- w porównaniu do roku poprzedniego)	%	2,4	11,9	-14,9	27,5	-9,8	-10,9	-9,8	-13,5	-3,4
% średniej wartości dla Polski	%	82	100	85	98	105	91	86	80	89
Pozycja wśród województw		9	6	11	6	4	7	8	10	7

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W województwie podlaskim, jak i w całej Polsce, obserwujemy niski odsetek osób w wieku 25-64 lat (3,1%), które uczestniczą w kształceniu i szkoleniach. Średnia dla wszystkich dwudziestu ośmiu państw członkowskich UE to 10,7%, natomiast cel UE do 2020 roku – w myśl Europejskiej agendy dla kształcenia dorosłych – wynosi 15% (dotyczy to osób deklarujących uczestnictwo w kształceniu lub szkoleniu w ciągu czterech tygodni przed badaniem)³⁸ (Tabela 4.3).

³⁸ Popyt na zawody i kompetencje na podlaskim rynku pracy a potrzeby pracodawców w zakresie kształcenia ustawicznego pracowników w wieku 45 lat i więcej, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2015, s. 31.

Wykres 4.1. Udział osób w wieku 25-64 lata (w ogólnej liczbie ludności w tym wieku) uczestniczących w kształceniu i szkoleniach w województwie podlaskim w latach 2007-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Aktywność edukacyjna dorosłych mieszkańców województwa podlaskiego w latach 2010-2015 obniżyła się z 5,1% w 2010 roku – do 3,1% w 2015 roku (Wykres 4.1). W 2011 roku województwo podlaskie charakteryzowało się większym udziałem osób korzystających z kształcenia ustawicznego niż średnia dla kraju. W roku 2014 wartość ta była niższa od przeciętnej wartości w Polsce o 20%. Spadek w roku 2014 można wiązać z wygasaniem perspektywy finansowej 2007-2013, przez co było mniej dostępnych szkoleń finansowanych w ramach programu POKL 2007-2013. Jednak spadki z lat poprzednich wskazują na długofalową niekorzystną tendencją (Wykres 4.1). Ewentualnym wytłumaczeniem tych negatywnych obserwacji może być stosunkowo dobra sytuacja na rynku pracy mierzona wskaźnikiem zatrudnienia dla osób w wieku 20-64 lata, którego wartość od wielu lat utrzymuje się powyżej średniej krajowej. Być może, stosunkowo dobra sytuacja na rynku pracy nie skłania osób w województwie podlaskim do pozyskiwania nowych kwalifikacji. Warto jednak zauważyć, że w zestawieniu ze statystykami wskazującymi na zdecydowanie niższe zarobki w województwie niż w innych regionach Polski, wytłumaczenie takie należałoby uznać za nie do końca racjonalne.

Z wyników badań prowadzonych w ramach badania Bilansu Kapitału Ludzkiego wynika, że w ostatnich czterech latach, w nieobowiązkowych kursach i szkoleniach w ciągu poprzednich 12 miesięcy najczęściej uczestniczyli pracujący mieszkańcy województwa podlaskiego (34%). Województwo podlaskie, jest regionem, w którym odnotowano największy systematyczny wzrost od 2010 roku. Nieco gorzej sytuacja wygląda w grupie osób bezrobotnych, gdzie liczba uczestniczących w kursach i szkoleniach w ciągu ostatnich 12. miesięcy wynosiła 16% (średnia dla Polski 11%). Przy czym

w stosunku do innych województw, jest to, obok województwa małopolskiego oraz lubelskiego i wielkopolskiego, najwyższy odsetek.³⁹

W kształceniu ustawicznym uczestniczą głównie osoby młode, aktywne zawodowo, które otwarte są na podniesienie i zmianę swoich kwalifikacji. W dużej mierze są to osoby z wykształceniem wyższym, które w pełni są świadome konieczności ciągłego aktualizowania i uzupełniania kwalifikacji. Tymczasem, starzejące się społeczeństwo w sytuacji niżu demograficznego, potrzebuje stałego podnoszenia kwalifikacji. Już teraz można zaobserwować rozbieżność pomiędzy poziomem wykształcenia i umiejętnościami wśród młodszych i starszych osób dorosłych, co poważnie ogranicza możliwości pozostania na rynku pracy starszych pracowników.⁴⁰

Kluczową rolę w procesie kształcenia ustawicznego odgrywają pracodawcy. To oni dają najsilniejszy impuls do rozwoju zawodowego swoim pracownikom. Polska jednak, na tle pozostałych krajów UE, wyróżnia się najmniejszym zaangażowaniem przedsiębiorstw w ustawiczne kształcenie pracowników. W 2010 roku dotyczyło to zaledwie 22,5% ogółu firm objętych badaniem, wobec średniej UE – 66. Udział jednostek prowadzących ustawiczne szkolenie zawodowe wzrasta wraz z klasą wielkości przedsiębiorstw. Z badań wynika, iż w województwie podlaskim szkoleń dla swoich pracowników nie prowadzi ponad 80% ogółu przedsiębiorstw (w kraju – 77,5%). Biorąc pod uwagę klasę wielkości można zauważyć, że im mniejsze przedsiębiorstwo, tym częściej występuje brak szkoleń. W grupie firm małych, 88,2% nie prowadziło szkoleń; odpowiednio wśród przedsiębiorstw średnich – 57,9% i w jednostkach dużych – 43,4%. Jako główny powód braku działalności szkoleniowej przedsiębiorstwa podawały, że obecne kwalifikacje i umiejętności zatrudnionych pracowników w pełni odpowiadają ich potrzebom oraz przedsiębiorstwo realizuje strategię zatrudniania osób o odpowiednim poziomie kwalifikacji.⁴¹

W regionie obserwuje się niski poziom zainteresowania uczestnictwem mieszkańców w kształceniu ustawicznym, przy jednoczesnej obserwacji trendu spadkowego oraz niskim poziomie wskaźnika udziału w kształceniu ustawicznym (3,1% w 2015 r.). W obliczu nierównowagi na rynku pracy, wynikającej z niedostosowania kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy, wskazane staje się podejmowanie działań w kierunku dostosowywania kompetencyjnego kadr do potrzeb rynku pracy przy wykorzystaniu doksztalcenia w formach pozaszkolnych. Z drugiej strony, założone w agendzie dla kształcenia dorosłych, wskaźniki uczestnictwa w kształceniu ustawicznym na poziomie 15% w 2020 roku wydają się nierealne do uzyskania. Sytuacja obserwowana w zakresie niskiej skłonności do doksztalcenia się nie powinna być raczej wiązana z poziomem dostępności do funduszy unijnych na kształcenie. Drastyczne wręcz spadki w wartości wskaźnika obserwowane są w latach 2010-2014, czyli latach wysokiej dostępności środków EFS na szkolenia. Przyczyn obecnego stanu rzeczy należy natomiast upatrywać w poziomie jakości szkoleń i ich niedostosowaniu do potrzeb beneficjentów. Można się spodziewać, że w obecnej perspektywie finansowej, zmiana podejścia podażowego na popytowe w zakresie dostarczania usług szkoleniowych ma szanse zmiany, obserwowanych w regionie, negatywnych tendencji w obszarze kształcenia ustawicznego. Konieczne wydaje się zwrócenie uwagi, iż oficjalne statystyki nie potwierdzają się wynikach badań rynkowych prowadzonych przez PARP w projekcie „Bilans Kapitału Ludzkiego”, według którego województwo podlaskie charakteryzuje się jednymi z najwyższych wartości wskaźników w skali kraju. Właściwe zinterpretowanie obserwowanych

³⁹ *Polski rynek pracy – wyzwania i kierunki działań na podstawie badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2010–2015*, Warszawa-Kraków 2015, s. 86.

⁴⁰ *Popyt na zawody i kompetencje na podlaskim rynku...*, op. cit., s. 34-36.

⁴¹ Tamże.

rozbieżności wymagałoby dokładnych analiz metodyk liczenia danych w obu przypadkach. Należy jednak zauważyć, że cele w politykach europejskich, czy krajowych formułowane są przede wszystkim na podstawie statystyk publicznych, prowadzonych przy wykorzystaniu sprawdzonych i ujednoliconych metod badawczych. Właściwe, więc jest planowanie działań przy wykorzystaniu na pierwszym miejscu statystyki publicznej. Nie neguje to zasadności posiłkowania się badaniami rynkowymi, lecz podczas interpretacji wyników należałoby brać pod uwagę metodologię takich badań.

Tabela 4.4. Uczniowie różnych typów szkół w województwie podlaskim w latach 2014-2015

Typ szkoły	2014	2015
Województwo podlaskie (ogółem):	53548	50359
1) Szkoła policealna	10291	9390
2) Szkoły ponadgimnazjalne (ogółem) (w tym):	43257	40969
a) Liceum ogólnokształcące (LO)	23530	22129
b) Szkoły zawodowe (ogółem):	19727	18840
- Technikum	15654	15034
- Zasadnicza szkoła zawodowa	4073	3806
Nauka zawodu w rzemiośle	1597	1419

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Kuratorium Oświaty w Białymstoku oraz Izby Przemysłowej i Przedsiębiorczości w Białymstoku.

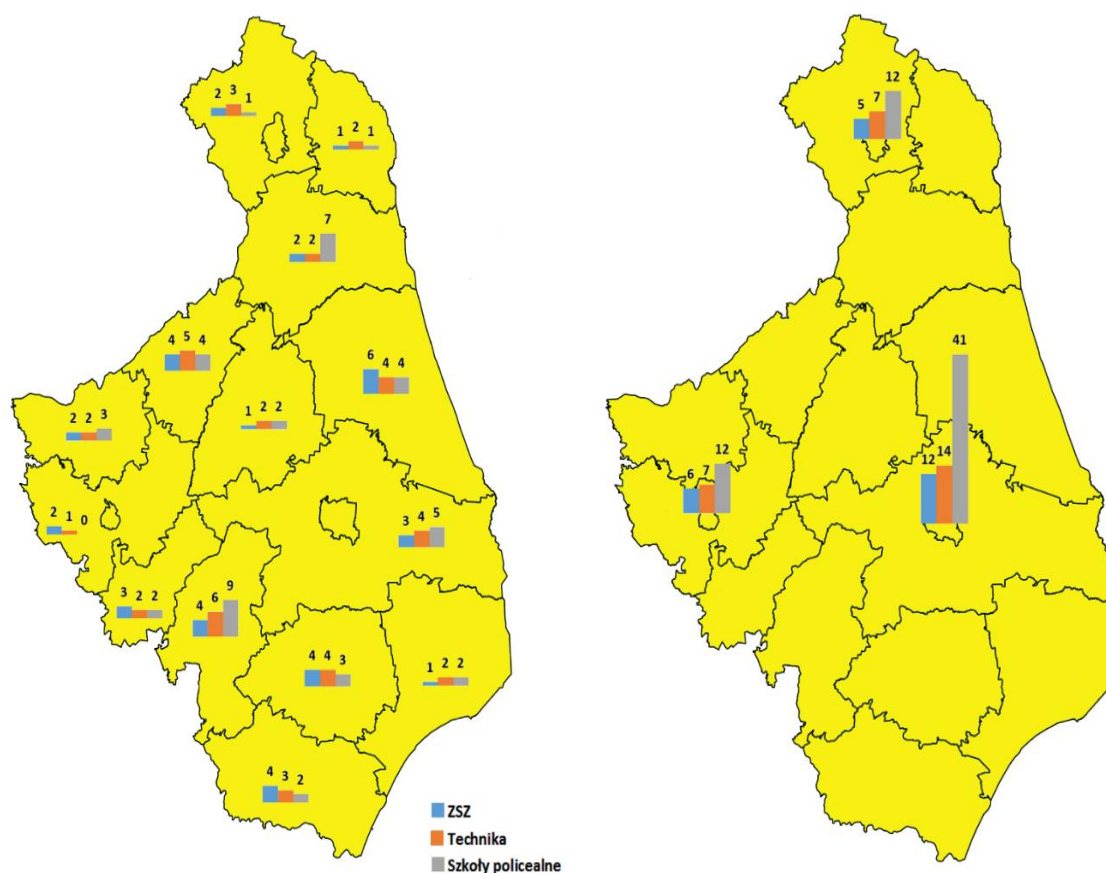
W 2014 r. uczniowie LO stanowili w województwie podlaskim 54,4% osób kształcących się w szkołach ponadgimnazjalnych, podczas gdy osoby wybierające naukę w szkołach zawodowych stanowiły 45,6% (Tabela 4.4). Liczba osób wybierających ogólny profil kształcenia była znacząco wyższa (o 7876 osoby), niż liczba osób wybierających naukę w technikach. W roku 2015 struktura liczby uczniów wybierających kształcenie ogólne lub zawodowe praktycznie nie uległa zmianie. W liceach ogólnokształcących kształciło się 54% uczniów szkół ponadgimnazjalnych, 46% w szkołach zawodowych. Niemniej jednak, w 2015 roku spadła zarówno liczba uczniów kształcących się w liceach ogólnokształcących, jaki w technikach/zasadniczych szkołach zawodowych.

Preferencje młodzieży w województwie w zakresie kształcenia zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych ogniskują się na technikach, w których w 2014 r. kształciło się 79,4% uczniów szkół zawodowych, a w 2015 r. 79,8% uczniów szkół zawodowych (Mapa 4.1). Uczniowie kształcący się na poziomie zasadniczym zawodowym stanowili w 2014 r. 20,6% osób kształcących się zawodowo w szkołach ponadgimnazjalnych. W roku 2015 odsetek ten wyniósł 20,2%. W województwie podlaskim kształcenie zawodowe odbywa się w 61 placówkach zasadniczych szkół zawodowych, 69 technikach oraz 110 szkołach policealnych.

Preferencje uczniów w zakresie kształcenia ponadgimnazjalnego ogniskują się na liceach ogólnokształcących. W dwóch latach analizy proporcje w zakresie liczby uczniów kształcących się w szkołach zawodowych w stosunku do liczby uczniów kształcących się w LO kształtowały się w stosunku zbliżonym do 1:2. Czyli naukę w LO wybierało około dwa razy więcej uczniów, niż w szkołach zawodowych (zasadnicze zawodowe i technika). Niekorzystnie kształtuje się również struktura preferencji w zakresie kształcenia zawodowego. Znacząca liczba uczniów wybiera technika,

których absolwenci gorzej radzą sobie na rynku pracy ze względu na niedostosowanie struktury kształcenia zawodowego w technikach do potrzeb rynku pracy.

Mapa 4.1. Placówki kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w podziale na powiaty

Źródło: opracowanie własne.

Placówki kształcenia zawodowego oferują kształcenie w 203 zawodach i 312 kwalifikacjach wyodrębnionych w ramach zawodów. Zestawienie najpopularniejszych zawodów kształconych w województwie podlaskim przedstawia Tabela 4.5.

Tabela 4.5. Wykaz najpopularniejszych zawodów kształconych w 2015 r. w województwie podlaskim

Zasadnicza szkoła zawodowa	Udział w ogóle uczniów (%)	Średnia szkoła zawodowa	Udział w ogóle uczniów (%)	Rzemiosło	Udział w ogóle uczniów (%)
Operator obrabiarek skrawających	17,2	Technik informatyk	11,8	Mechanik maszyn i urządzeń drogowych	29,2
Murarz-tylnik	12,7	Technik żywienia i usług gastronomicznych	8,9	Fryzjer	17
Monter izolacji budowlanych	9,9	Technik bezpieczeństwa i higieny pracy	5,6	Cukiernik	11,3
Rzeźnik-wędliniarz	7,9	Technik usług kosmetycznych	5,2	Stolarz	9,1

Zasadnicza szkoła zawodowa	Udział w ogóle uczniów (%)	Średnia szkoła zawodowa	Udział w ogóle uczniów (%)	Rzemiosło	Udział w ogóle uczniów (%)
Monter instalacji i urządzeń sanitarnych	7,7	Technik administracji	4,7	Krawiec	8,7
Kucharz małej gastronomii	4,7	Technik ekonomista	4,2	Piekarz	5,6
Mechanik-monter maszyn i urządzeń	3,5	Technik hotelarstwa	4,0	Murarz	3,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Programu Rozwoju Kompetencji Zawodowych w Województwie Podlaskim. *Diagnoza kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w kontekście rynku pracy*, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok 2016.

W roku 2015 na rynek pracy weszły największe liczby absolwentów wykształconych w zawodach: *Technik usług kosmetycznych* (6,8% ogólnej liczby absolwentów szkół zawodowych w roku 2015), *Technik informatyk* (6,7%), *Technik ekonomista* (3,9%) oraz *Technik budownictwa* (3,8%). W roku 2015 523 osoby zdały egzaminy czeladnicze w województwie podlaskim. Wśród tych osób najwięcej (144) uzyskało zawód *Mechanik pojazdów samochodowych*, w następnej kolejności najpopularniejsze były zawody: *Fryzjer* (95 osób), *Piekarz* (47 osób), *Kucharz* (46 osób), *Stolarz* (43 osoby) oraz *Cukiernik* (40 osób). Liczbę absolwentów szkół zawodowych przedstawia Tabela 4.6.

Tabela 4.6. Absolwenci różnych typów szkół w województwie podlaskim w latach 2014-2015

Typ szkoły	2014	2015
Województwo podlaskie (ogółem):	16705	15964
1) Szkoła policealna	3600	3392
2) Szkoły ponadgimnazjalne (ogółem), w tym:	13105	12572
a) Liceum ogólnokształcące (LO)	8249	7879
b) Szkoły zawodowe (ogółem), w tym:	4856	4693
- Technikum	3897	3535
- Zasadnicza szkoła zawodowa	959	1158
Nauka zawodu w rzemiośle	529	523

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Kuratorium Oświaty w Białymstoku oraz Izby Przemysłowej Przedsiębiorczości w Białymstoku.

Szkolnictwo zawodowe stanowi istotną część oferty wszystkich szkół ponadgimnazjalnych w województwie podlaskim. Jednakże w roku 2015 absolwenci liceów ogólnokształcących stanowili 62,7% ogólnej liczby absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i przewyższali znacząco grupę absolwentów szkół zawodowych (37,3%). W ramach szkół zawodowych dominują absolwenci techników (75,3%). Niższy odsetek stanowią absolwenci zasadniczych szkół zawodowych, których absolwenci stanowili około 24,7% ogólnej liczby absolwentów szkół zawodowych.

Tabela 4.7. Wykaz zawodów najczęściej występujących wśród bezrobotnych absolwentów szkół zawodowych w województwie podlaskim w 2014 r.

Nazwa grupy zawodów	Bezrobotni absolwenci	
	Liczba	% do ogółu bezrobotnych absolwentów
Sprzedawcy sklepowi (ekspedienty)	67	2,1
Mechanicy pojazdów samochodowych	59	1,9
Fryzjerzy	56	1,8
Dietetycy i żywieniowcy	41	1,3
Kucharze	31	1,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w woj. podlaskim w 2014r.*

Wśród zarejestrowanych bezrobotnych absolwentów szkół najliczniej wystąpiły osoby z wykształceniem wyższym i średnim. Wśród bezrobotnych absolwentów szkół zawodowych najwięcej było sprzedawców sklepowych (ekspedientów) (67 osób – 2,1%), mechaników pojazdów samochodowych (59 osób – 1,9%), fryzjerów (56 osób – 1,8%) (Tabela 4.7). Wśród bezrobotnych licznie reprezentowani byli również dietetycy i żywieniowcy (41 osoby – 1,3%) oraz kucharze (31 osób - 1,0%). W przypadku zawodu sprzedawca mamy do czynienia ze specyficzną sytuacją na rynku pracy, bowiem rozmiar popytu zgłaszanego na przedstawicieli kształcenia w zawodzie jest nieporównywalnie wyższy od podaży absolwentów, wchodzących corocznie na rynek pracy. Nie zaspokaja go również podaż absolwentów kształcenia w zawodzie technik ekonomista. Statystycznie wskazane jest zwiększenie podaży osób kształconych w zawodzie. Jednakże, popyt na pracę w zawodzie może być stosunkowo łatwo zaspokajany poprzez zatrudnianie osób nieposiadających wykształcenia kierunkowego. Tym samym zwiększenie liczby uczniów kształconych w zawodzie nie znajduje merytorycznego uzasadnienia.

W świetle przeprowadzonych badań jakościowych, pracodawcy wśród głównych przyczyn niepowodzeń absolwentów szkół zawodowych na rynku pracy wymieniają niewystarczający wachlarz umiejętności praktycznych oraz deficyt kompetencji miękkich absolwentów. Umiejętności praktyczne, jak zgodnie stwierdzono, są rezultatem zarówno edukacji szkolnej jak i efektem współpracy z praktyką gospodarczą. Przedsiębiorcy uważają, iż ukształtowanie absolwenta spełniającego wymogi potrzeb rynku pracy szczególnie odnosi się do zmian w technice i technologii, ale także umiędzynarodowienia działalności czy konieczności dostosowywania się do zmian dokonujących się w otoczeniu przedsiębiorstwa. Zdaniem praktyków, szkoły koncentrują się na programach nauczania, które nie do końca odpowiadają wymogom pracodawców. Efektem tego jest absolwent, który nie jest do końca dostosowany do potrzeb praktyki gospodarczej.⁴²

Tabela 4.8. Wykaz zawodów deficytowych w województwie podlaskim na podstawie badań regionalnych

Barometr zawodów deficytowych ⁴³	Diagnoza kształcenia zawodowego ⁴⁴
Cieśle S	Kucharz S
Operatorzy obrabiarek skrawających S	Cieśla S
	Kelner S
	Operator obrabiarek skrawających S

⁴² Analiza sytuacji w zakresie kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w latach..., op. cit., s. 82- 83.

⁴³ Barometr zawodów 2016, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2015, s. 11-12.

⁴⁴ Program Rozwoju Kompetencji Zawodowych w Województwie Podlaskim. Diagnoza kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w kontekście rynku pracy, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok 2016.

Barometr zawodów deficytowych ⁴³	Diagnoza kształcenia zawodowego ⁴⁴
	Mechanik pojazdów samochodowych S
	Stolarz S
	Elektryk S
	Opiekunka dziecięca S
	Blacharz samochodowy S
	Kosmetyczka S
Inne zawody, na które istnieje niezaspokojony popyt	Inne zawody, na które istnieje niezaspokojony popyt
Analitycy	Kierowcy ciągnika siodłowego
Testerzy i operatorzy systemów teleinformatycznych	Kierowca samochodu ciężarowego
Stolarze budowlani	Księgowy
Diagności samochodowi	Spawacze metodą MIG/MAG
Kierowcy ciągnika siodłowego	
Kierownicy budowy	
Pielęgniarki	
Księgowy	
Spawacze metodą MIG/MAG	
Szef kuchni	

S – zawód kształcony w systemie kształcenia zawodowego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Barometru zawodów 2016* i *Program Rozwoju Kompetencji Zawodowych w Województwie Podlaskim. Diagnoza kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w kontekście rynku pracy*.

Porównano wyniki dwóch badań regionalnych w zakresie sytuacji kształcenia zawodowego w województwie podlaskim. W przypadku badania *Barometru zawodów* mamy do czynienia z ograniczonym katalogiem zawodów deficytowych, kształconych na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej w regionie. Wynika to z przyjętej metodologii prowadzonego badania⁴⁵. W przypadku zaś drugiego badania przygotowanego przez Regionalne Obserwatorium Terytorialne (ROT), zidentyfikowano szerszy katalog zawodów deficytowych, bowiem badanie obejmowało swoim zakresem szerokie *spectrum* źródeł ofert pracy.⁴⁶ W ramach zestawienia wyodrębniono również inne zawody, w których identyfikuje się niezaspokojony popyt w regionie. W części zidentyfikowanych zawodów nie odbywa się jednak kształcenie w regionie (Tabela 4.8).

Zgodnie z *Barometrem zawodów* największe zapotrzebowanie na zawody w województwie podlaskim jest generowane przez przedsiębiorstwa funkcjonujące w jego kluczowych branżach, a mianowicie w sekcji G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle, w sekcji C - Przetwórstwo przemysłowe, w sekcji B - Budownictwo, w sekcji K - Działalność finansowa i ubezpieczeniowa oraz w sekcji I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi. W 2014 r. wśród najczęściej poszukiwanych zawodów znalazły się następujące: sprzedawca S, przedstawiciel handlowy, robotnik gospodarczy S, kierowca samochodu ciężarowego, robotnik budowlany, technik prac biurowych, magazynier, murarz S, pozostali pracownicy obsługi biurowej, doradca klienta, kucharz S. W deficycie znajdują się zawody: analitycy, testerzy i operatorzy

⁴⁵ Barometr zawodów jest badaniem jakościowym. Powstaje osobno dla każdego powiatu w Polsce. Opiera się na wywiadach z pracownikami powiatowych urzędów pracy, prywatnymi agencjami zatrudnienia oraz innymi instytucjami zorientowanymi w sytuacji na lokalnym rynku pracy, którzy wspólnie analizują sytuację w poszczególnych zawodach.

⁴⁶ Oferty powiatowych urzędów pracy, portali ogólnopolskich www.praca.pl, www.bialystokonline.pl, Gazety Wyborczej, Biura Karier, KW OHP, lokalnych portali internetowych (po jednym z każdego powiatu).

systemów teleinformatycznych, cieśle S i stolarze budowlani, diagnosty samochodowi, kierowcy ciągnika siodłowego, kierownicy budowy, operatorzy obrabiarek skrawających S, pielęgniarki, samodzielni księgowi, spawacze metodą MIG/MAG, szefowie kuchni. Nadmiar absolwentów kierunków kształcenia ponadgimnazjalnego i wyższego dotyczy ekonomistów, filologów i tłumaczy, pedagogów, politologów, historyków i filozofów, pracowników biur podróży i organizatorów obsługi turystycznej, socjologów i specjalistów ds. badań społeczno-ekonomicznych, specjalistów administracji publicznej, specjalistów rolnictwa i leśnictwa, specjalistów technologii żywności i żywienia, techników informatyków, techników mechaników. Sytuacja wskazuje, iż w ramach zawodów deficytowych określa się profesje, w których pomimo występowania dużego bezrobocia mają miejsce braki osób posiadających odpowiednie kwalifikacje i umiejętności do podjęcia zatrudnienia.⁴⁷

Powyższe wyniki potwierdza w części diagnoza ROT. Wśród zawodów deficytowych, kształconych na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej, pokrywających się, występują: cieśla i operator obrabiarek skrawających. Oprócz tego diagnoza identyfikuje dodatkowe zawody deficytowe w regionie, tj. kucharz, kelner, mechanik pojazdów samochodowych. Ponadto, niezaspokojony popyt w regionie zanotowano w zawodach: blacharz samochodowy, elektryk, stolarz, kierowca samochodu ciężarowego, kierowca ciągnika siodłowego, kosmetyczka, księgowy, spawacz metodą MIG/MAG, opiekunka dziecięca. W ramach części zawodów nie odbywa się jednak kształcenie w systemie kształcenia zawodowego. Zgodnie z wynikami diagnozy, zawody kształcone w systemie zasadniczej szkoły zawodowej charakteryzują się dobrą sytuacją i nie wykazują cech nadwyżkowych. Nadwyżkę absolwentów zidentyfikowano natomiast wśród wielu zawodów kształconych w technikach, np.: w zawodzie technika bezpieczeństwa i higieny pracy, technika ekonomisty, technika hotelarstwa, technika żywienia i usług gastronomicznych, technika obsługi turystycznej.⁴⁸

W celu realizacji ścisłej współpracy szkół zawodowych z praktyką gospodarczą w województwie podlaskim konieczne jest podjęcie szeregu działań już w najbliższej przyszłości. Jednym z nich jest zwiększenie dotychczasowego zakresu współpracy edukacji biznesu, w szczególności poprzez praktyczną edukację nauczycieli przedmiotów zawodowych. Pracodawcy w województwie podlaskim podkreślają, iż nauczyciele zawodu powinni systematycznie uzupełniać swoją wiedzę, która powinna być rezultatem regularnych kontaktów z praktyką gospodarczą. Przedsiębiorcy zdają sobie sprawę, iż szkoła nie jest w stanie przygotować absolwenta idealnego, który będzie w pełni przygotowany do podjęcia pracy w określonym zawodzie. W szczególności wskazują jednak, iż nauczyciele zawodu rzadko mają doświadczenie praktyczne, stąd nauka zawodu staje się bardziej teoretyczna.⁴⁹

Dostrzega się także widoczny na rynku brak mistrzów - osób, które posiadają największą wiedzę związaną z wykonywaniem określonych zawodów, często unikatowych. Sformułowano opinię, iż coraz bardziej prawdopodobny staje scenariusz, iż w przyszłości nie będzie komu kształcić w niektórych zawodach. Czynnikiem istotnym i bardzo sprzyjającym współpracy jest przede wszystkim gotowość nauczycieli do zmian. Natomiast barierą ograniczającą współpracę może być niska skłonność przedsiębiorców do współpracy ze szkołami zawodowymi.⁵⁰

Obserwowane jest jednak w regionie niedostosowanie podaży w zakresie kształcenia zawodowego do popytu na pracę. O ile analizy w ujęciu statystycznym wskazują na dobrą sytuację

⁴⁷ *Barometr zawodów 2016*, op. cit., s. 11-12.

⁴⁸ *Program Rozwoju Kompetencji Zawodowych...*, op. cit.

⁴⁹ *Analiza sytuacji w zakresie kształcenia...*, op. cit., s. 97.

⁵⁰ Tamże, s. 181.

w zakresie kształcenia zawodowego na poziomie zasadniczym zawodowym, o tyle (nawet statystycznie) w większości zawodów kształconych na poziomie średnim zawodowym występuje obserwowalna nadwyżka. Należy jednak dodać, iż pomimo statystycznie dobrej sytuacji zawodów kształconych na poziomie zasadniczym zawodowym, absolwenci kształcenia w tych zawodach figurują w statystykach bezrobotnych. Oznacza to, że posiadane przez nich kwalifikacje i kompetencje nie spełniają oczekiwań pracodawców, a tym samym podważana jest jakość kształcenia w szkołach zawodowych (w części przypadków przyczyny niepodejmowania zatrudnienia mogą leżeć po stronie absolwentów kształcenia: warunki pracy nieodpowiadające oczekiwaniom, niechęć do podejmowania zatrudnienia z innych przyczyn, itp.). Wyniki analiz wskazują również na niski poziom współpracy szkół zawodowych z praktyką gospodarczą, przede wszystkim w zakresie kształcenia nauczycieli zawodów oraz organizowania części nauczania praktycznego zawodu u pracodawców. Zwraca się uwagę na niedostateczny zakres poradnictwa zawodowego, ograniczony do ostatnich klas.

Badania pokazują liczne bariery i niedoskonałości obecnie funkcjonującego systemu doradztwa zawodowego. Podkreśla się potrzebę doradztwa przede wszystkim dla uczniów z gimnazjów, ponieważ mają oni możliwość faktycznego wyboru i preorientacji zawodowej, poznania zakresu zawodów, kierunku szkoły i dostosowania do swojego potencjału oraz zainteresowań. Niezasadne jest natomiast doradztwo na temat predyspozycji do zawodu prowadzone w ostatniej klasie szkoły zawodowej. Pozytywnie oceniane jest prowadzenie działań w szkole przez doradcę, który merytorycznie wspierałby nauczycieli oraz wspieranie doradztwa dla uczniów, prowadzonego przez samych nauczycieli.⁵¹

Informacje i rekomendacje wynikające z analizy sytuacji społeczno-ekonomicznej dla wdrożenia EFS w regionie:

W związku z utrzymywaniem się w regionie wysokiej liczebności populacji dzieci w wieku 3-5 lat konieczne jest podejmowanie w dalszym ciągu działań zmierzających do zwiększenia dostępności do różnych form wychowania przedszkolnego. Tworzenie dodatkowych miejsc opieki przedszkolnej (ewentualne inwestycje w infrastrukturę) powinno uwzględniać fakt zmniejszania się liczebności populacji dzieci w wieku 0-3 lata.

W związku ze stałym wzrostem liczby uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi na poziomie szkoły podstawowej, niezbędne jest dalsze podejmowanie działań ukierunkowanych na wsparcie tych osób, szczególnie w zakresie niwelowania posiadanych deficytów i dysproporcji w nauce, w tym kontynuowanie szerokorozumianego wsparcia psychologiczno-pedagogicznego.

Ze względu na rosnącą liczbę dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi celem interwencji w obszarze edukacji powinna być również poprawa jakości wychowania przedszkolnego oraz wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów szkół podstawowych, u których stwierdzono deficyty (np. dodatkowe zajęcia z logopedą, psychologiem, terapeutą). Działaniom tym powinno towarzyszyć doskonalenie umiejętności i kompetencji zawodowych nauczycieli, zwłaszcza w pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

⁵¹ Analiza kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w kontekście działania 9.2 PO KL, Ośrodek Ewaluacji sp. z o.o. w Warszawie, Białystok 2014, s. 90-94.

Region stoi w obliczu konieczności promowania kształcenia zawodowego, celem dalszego zwiększania jego udziału w strukturze preferencji osób podejmujących naukę w szkołach ponadgimnazjalnych.

Niezbędne jest kontynuowanie działań w kierunku dostosowania kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy, zarówno w kontekście zapotrzebowania pracodawców na konkretne umiejętności, kompetencje i/lub kwalifikacje, jak i w kontekście kształcenia i doskonalenia nauczycieli zawodu. Nieodzowne staje się również rozszerzenie dostępności poradnictwa zawodowego w systemie kształcenia zawodowego.

W związku z nadal niepokojąco niską wartością wskaźnika mierzącego poziom upowszechnienia kształcenia ustawicznego wśród osób dorosłych, wskazane jest zintensyfikowanie działań zmierzających do wzrostu uczestnictwa osób dorosłych w kształceniu ustawicznym.

5. ZIDENTYFIKOWANE WYZWANIA I OBSZARY PROBLEMOWE

Nazwa województwa	Zidentyfikowane wyzwania w wybranych obszarach
<p>PODLASKIE</p>	<p>Demografia</p>
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wysoki poziom migracji z regionu, zwłaszcza w obszarze migracji wewnętrznych. 2. Starzenie się społeczeństwa wyrażające się w rosnącym udzialem osób w wieku 50+ w ogólnej liczbie ludności województwa. 3. Niska ocena dostępności miejsc opieki żłobkowej wynikająca z niskiego poziomu upowszechnienia tego typu opieki w gminach. 4. Niewystarczająca dostępność do publicznych miejsc opieki przedszkolnej.
	<p>Rynek pracy</p>
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stopniowe starzenie się społeczeństwa powiązane z niekorzystnymi trendami demograficznymi (wysoki poziom migracji, niska liczba urodzeń). 2. Wysoki poziom bierności zawodowej obserwowany w grupach osób w wieku produkcyjnym (z wyłączeniem kategorii osób wskazujących emeryturę, jako przyczynę bierności zawodowej). 3. Niedopasowanie struktury zawodowo-kompetencyjnej. 4. Niski poziom adaptacyjności przedsiębiorstw sektora MŚP w zakresie aktualizacji, podnoszenia i zmian kwalifikacji oraz umiejętności pracowników.
	<p>Integracja społeczna</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wysoki, statystyczny, poziom zagrożenia ubóstwem. 2. Ograniczona aktywność zawodowa osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. 3. Niedostateczny poziom rozwoju sektora ekonomii społecznej. 	
<p>Edukacja i kształcenie</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Niedostosowanie kierunków kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy. 2. Niewystarczający poziom upowszechnienia szkolnictwa zawodowego. 3. Niski i w dalszym ciągu spadający poziom uczestnictwa w kształceniu ustawicznym. 	

SPIS TABEL

Tabela 1.1. Ludność województwa podlaskiego na tle kraju w latach 2007-2015	5
Tabela 1.2. Dzieci w wieku 0-3 lata w województwie podlaskim na tle kraju w latach 2007-2015.....	6
Tabela 1.3. Ludność w wieku produkcyjnym na tle ogółu ludności w województwie podlaskim i w Polsce w latach 2007-2015.....	6
Tabela 1.4. Ludność w wieku powyżej 50 roku życia na tle ogółu ludności w województwie podlaskim i w Polsce w latach 2007-2015	7
Tabela 1.5. Wskaźnik obciążenia demograficznego w województwie podlaskim na tle Polski w latach 2007-2015	8
Tabela 1.6. Wskaźnik obciążenia demograficznego w powiatach województwa podlaskiego w latach 2007-2015	8
Tabela 1.7. Migracje wewnętrzne w województwie podlaskim w latach 2007-2015.....	9
Tabela 1.8. Migracje zagraniczne w województwie podlaskim i w Polsce w latach 2007-2015	9
Tabela 1.9. Miejsca opieki dla dzieci do lat 3 w województwie podlaskim na tle Polski w latach 2012-2015.....	11
Tabela 1.10. Miejsca opieki dla dzieci w wieku przedszkolnym w województwie podlaskim i w Polsce w latach 2007-2015.....	13
Tabela 2.1. Ludność wg ekonomicznych grup wieku w latach 2007-2015 (jako % ludności ogółem) w województwie podlaskim i Polsce.....	15
Tabela 2.2. Aktywność zawodowa ludności województwa podlaskiego wg BAEAL w latach 2007-2015 (w tys. osób)	16
Tabela 2.3. Wskaźnik zatrudnienia dla osób w wieku 20-64 lata wg BAEL (w IV kwartale) w latach 2007-2015 w województwie podlaskim na tle kraju	19
Tabela 2.4. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie podlaskim w latach 2007-2015 wg powiatów.....	21
Tabela 2.5. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy woj. podlaskiego - stan na koniec grudnia 2015 roku	22
Tabela 2.6. Struktura osób bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy województwa podlaskiego według wybranych kategorii w latach 2007-2015 (stan na koniec roku).....	23
Tabela 2.7. Bezrobotni zwolnieni z przyczyn zakładu pracy oraz wolne miejsca pracy w województwie podlaskim wg powiatów (stan w grudniu 2015 roku).....	24
Tabela 2.8. Bezrobotni zamieszkali na wsi w woj. podlaskim w latach 2007-2015 według powiatów (stan na koniec roku).....	25
Tabela 2.9. Liczba osób z niepełnosprawnością w województwie podlaskim w 2015 roku	26
Tabela 2.10. Osoby niepełnosprawne zarejestrowane, jako bezrobotne w powiatowych urzędach pracy w 2015 r. (stan na koniec roku).....	27
Tabela 2.11. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w latach 2007-2015 w województwie podlaskim na tle kraju.....	29
Tabela 2.12. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności w województwie podlaskim w latach 2007-2015.....	30
Tabela 2.13. Liczba jednostek nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w województwie podlaskim w latach 2007-2015	31
Tabela 2.14. Liczba podmiotów wykreślonych z rejestru REGON na 10 tys. ludności w województwie podlaskim w latach 2007-2015.....	32

Tabela 2.15. Osoby bezrobotne podejmujące pracę w 2015 roku według powiatów.....	33
Tabela 2.16. Bezrobotni, którzy otrzymali środki na podjęcie działalności gospodarczej w woj. podlaskim według powiatów w latach 2007-2015.....	34
Tabela 2.17. Wartości współczynnika LQ dla poszczególnych sekcji PKD w województwie podlaskim w latach 2010-2014.....	35
Tabela 2.18. Grupy PKD o najwyższych wartościach współczynnika LQ w województwie podlaskim w latach 2010-2014.....	36
Tabela 3.1. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w województwie podlaskim na tle kraju w latach 2007-2015.....	40
Tabela 3.2. Szacowany dla województwa podlaskiego wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym na lata 2016-2023 (w %).....	41
Tabela 3.3. Produkt krajowy brutto na mieszkańca w województwie podlaskimi w Polsce w latach 2007-2015.....	42
Tabela 3.4. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tysięcy ludności w województwie podlaskim i Polsce w latach 2007-2015.....	43
Tabela 3.5. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w latach 2014-2015 w powiatach województwa podlaskiego.....	44
Tabela 3.6. Rodziny objęte pomocą społeczną na terenie województwa podlaskiego w latach 2014-2015 (według powodów przyznania pomocy).....	45
Tabela 3.7. Dane liczbowe o osobach i rodzinach województwa podlaskiego, którym przyznano świadczenia pieniężne i niepieniężne w latach 2014-2015.....	48
Tabela 3.8. Zestawienie danych o korzystających ze wsparcia ośrodków pomocy społecznej ze stopą bezrobocia (wybrane powiaty województwa podlaskiego).....	49
Tabela 3.9. Wybrane instytucje pomocy społecznej funkcjonujące w województwie podlaskim w 2015 roku.....	50
Tabela 4.1. Liczba dzieci w wieku przedszkolnym (3-5 lat) w województwie podlaskim na tle kraju w latach 2007-2015.....	53
Tabela 4.2. Liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w województwie podlaskim w latach 2013-2016.....	54
Tabela 4.3. Udział osób w wieku 25-64 lata (w ogólnej liczbie ludności w tym wieku) uczestniczących w kształceniu i szkoleniach w województwie podlaskim na tle Polski w latach 2007-2015.....	56
Tabela 4.4. Uczniowie różnych typów szkół w województwie podlaskim w latach 2014-2015.....	59
Tabela 4.5. Wykaz najpopularniejszych zawodów kształconych w 2015 r. w województwie podlaskim.....	60
Tabela 4.6. Absolwenci różnych typów szkół w województwie podlaskim w latach 2014-2015.....	61
Tabela 4.7. Wykaz zawodów najczęściej występujących wśród bezrobotnych absolwentów szkół zawodowych w województwie podlaskim w 2014 r.....	61
Tabela 4.8. Wykaz zawodów deficytowych w województwie podlaskim na podstawie badań regionalnych.....	62

SPIS WYKRESÓW

Wykres 2.1. Ludność województwa podlaskiego wg grup aktywności zawodowej w latach 2007-2015.....	15
Wykres 2.2. Przyczyny bierności zawodowej w województwie podlaskim w 2015 roku.....	17

Wykres 2.3. Przyczyny bierności zawodowej w Polsce w latach 2007-2015	18
Wykres 2.4. Wskaźnik zatrudnienia dla osób w wieku 20-64 lata wg BAEL (w IV kwartale) w %.....	20
Wykres 2.5. Bezrobotni zamieszkujący na wsi w województwie podlaskim w latach 2007-2015.....	25
Wykres 2.6. Bezrobotne osoby niepełnosprawne według stopnia niepełnosprawności w województwie podlaskim w 2015 roku	27
Wykres 2.7. Osoby niepełnosprawne bezrobotne wg wykształcenia w 2015 roku (stan na koniec roku)	28
Wykres 2.8. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności.....	30
Wykres 3.1. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w latach 2007-2023	41
Wykres 3.2. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w województwie podlaskim i Polsce	42
Wykres 3.3. Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności w województwie podlaskim w latach 2007-2015.....	43
Wykres 4.1. Udział osób w wieku 25-64 lata (w ogólnej liczbie ludności w tym wieku) uczestniczących w kształceniu i szkoleniach w województwie podlaskim w latach 2007-2015	57

SPIS MAP

Mapa 1.1. Dostępność miejsc opieki w żłobkach i klubach dziecięcych na terenie województwa podlaskiego.....	12
Mapa 2.1. Stopa bezrobocia w powiatowych urzędach pracy woj. podlaskiego - stan na koniec grudnia 2015 roku	22
Mapa 3.1. Rodziny objęte pomocą społeczną z tytułu ubóstwa w gminach województwa podlaskiego w 2015 roku.....	46
Mapa 3.2. Rodziny objęte pomocą społeczną z tytułu bezrobocia w gminach województwa podlaskiego w 2015 roku.....	47
Mapa 4.1. Placówki kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w podziale na powiaty....	60